

5. letnik.

1-2. snopič.

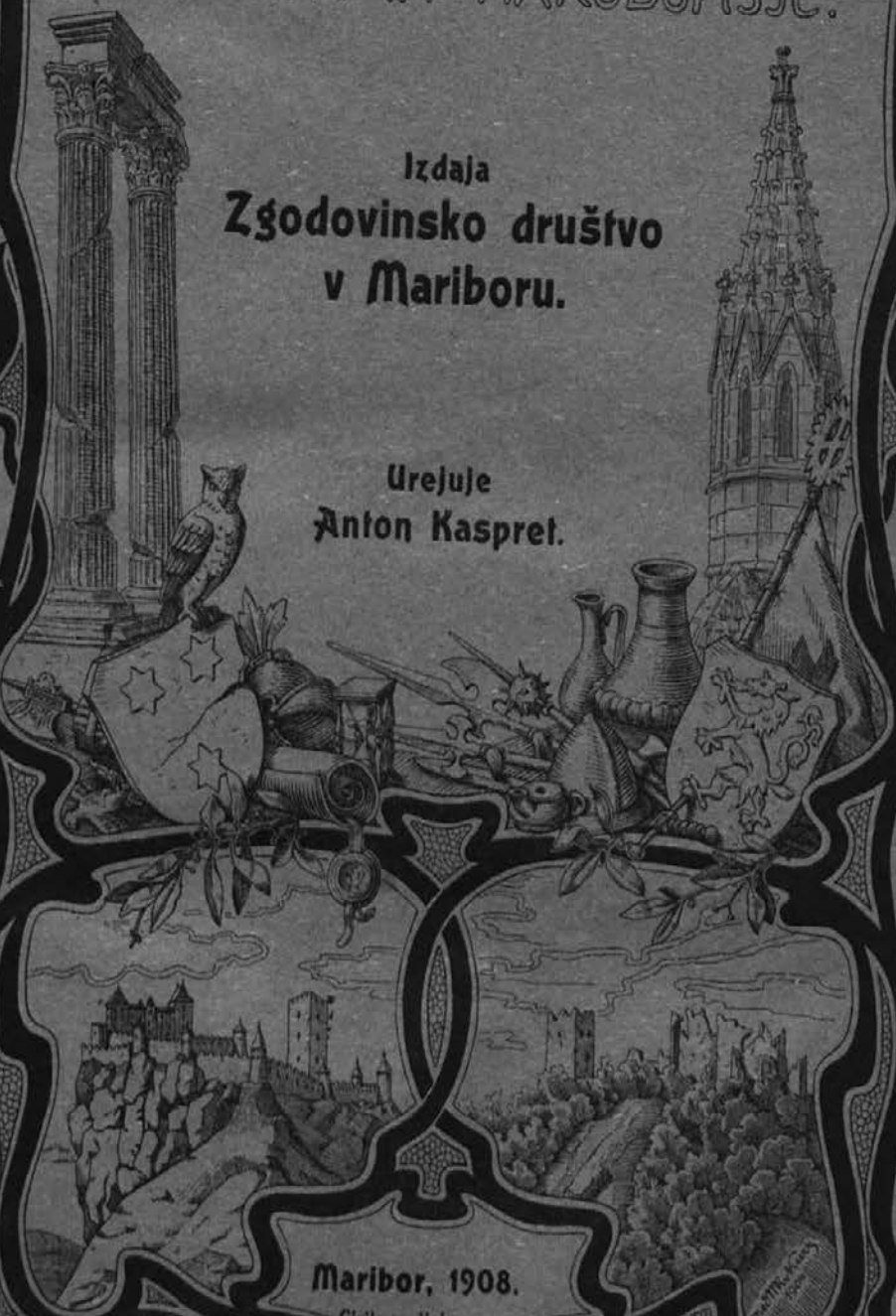
ČASOPIS

ZA

ZGODOVINO IN NARODOPIŠJE.

Izdaja
Zgodovinsko društvo
v Mariboru.

Urejuje
Anton Kasprič.

Maribor, 1908.

Čirilova tiskarna

Vsebina 1—2. snopiča.

I. Razprave:

1. Kovačič Fr.: Petovij v zgodovini Južne Štajerske	Stran 1
2. Stegenšek Avg. dr.: O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih	23
3. Štrekelj Karol dr.: Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev	38

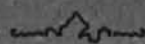
II. Mala izvestja:

1. Kotnik Fr. dr.: Koroške narodopisne črtice	103
2. Kovačič Fr.: Dvoje kajkavsko-slovenskih spomenikov iz središkega arhiva	107

III. Književna poročila:

Gruden Jos. dr.: Cerkevne razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Ljubljana 1908. Dr. Avg. Stegenšek	109
V obrambo	113
Popravek	116

IV. Društvena poročila 116

Spisi se pošiljajo uredništvu pod naslovom: Anton Kaspret, prof. c. kr. prve drž. gimnazije v Gradcu, Klosterwiesgasse 9/II.

Redni udje »Zg. dr.« dobivajo »Časopis« brezplačno, cena za neude je 6 K na leto.

Časopis *Evangel*

za

zgodovino in narodopisje.

Izdaje
Zgodovinsko društvo v Mariboru.

5. letnik.

Uredil
Anton Kaspret.

Maribor, 1908.

Tisk tiskarne sv. Cirila.

030024832

Q

→ Vse pravice si pridržuje društveni odbor. ←

L

57749

FZC

Vsebina 5. letnika (1908).

I. Zgodovinski spisi.

	Stran
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Petovij v zgodovini Južne Štajerske	1
<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih	23
<i>Gruden Josip dr.</i> : Samostan Studenice v protestantski dobi	163
<i>Kaspret Anton prof.</i> : Navodilo kranjskima poslancema škofu T. Hrenu in Herbartu Turjaškemu za občī deželni zbor v Lincu l. 1614	168

II. Narodopisni spisi in Mala izvestja.

a) <i>Štrekelj Karol dr.</i> : Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev	38
<i>Glonar J. A.</i> : Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi („Stiria“, 1843—1848)	125
b) <i>Kotnik Fr. dr.</i> : Koroške narodopisne črtice	103
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Dvoje kajkavsko-slovenskih spomenikov iz središkega arhiva	107
<i>Stegenšek Avg. dr.</i> : Nagrobni verzi v konjiški dekaniji	185
<i>Kovačič Fr. dr.</i> : Izkopavanje v Središču	177

III. Književna poročila.

<i>Gruden Jos. dr.</i> : Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitve ljubljanske škofije. Ljubljana 1908. <i>Dr. Avg. Stegenšek</i>	109
<i>Murko M. dr.</i> : Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen. Leipzig 1908. <i>Dr. J. Arnejc</i>	195
Jahrbuch für Altertumskunde. 1907/1908	199

IV. V Ogrambo.

Popravek	116
--------------------	-----

V. Društvena poročila.

VI. Imenik društvenikov.	205
----------------------------------	-----

Inhalt des 5. Jahrganges (1908).

I. Historische Aufsätze.

	Seite
<i>Kovačič Fr. Dr.:</i> Poetovio in der Geschichte Südsteiermarks	1
<i>Stegenšek Aug. Dr.:</i> Ueber Großsonntag und ähnliche Ortsnamen	23
<i>Gruden J. Dr.:</i> Das Kloster Studenitz in der protestantischen Zeit	163
<i>Kaspret Anton Prof.:</i> Instruktion für die krainischen Abgesandten Bischof Th. Chrön und Hörwart Freiherr von Auersperg zum Generalkonvent in Linz 1614	168

II. Volkskundliche Aufsätze und Kleine Mitteilungen.

a) <i>Štrekelj Karl Dr.:</i> Die slawischen Elemente im Wortschatze der Deutschen Steiermarks	38
<i>Glonar J. A.:</i> Die literarischen Beziehungen zwischen den Slowenen und Deutschen Steiermarks in der vormärzlichen Epoche („Stiria“, 1843 bis 1848)	125
b) <i>Kotnik Fr. Dr.:</i> Volkskundliche Skizzen aus Kärnten	103
<i>Kovačič Fr. Dr.:</i> Zwei kajkawisch-slowenische Sprachdenkmäler aus dem Archive in Polstrau	107
<i>Stegenšek Aug. Dr.:</i> Grabschriften in Versen im Dekanat Gonobitz	185
<i>Kovačič Fr. Dr.:</i> Ausgrabungen in Polstrau	177

III. Literaturberichte.

<i>Gruden J. Dr.:</i> Die kirchlichen Verhältnisse im Slowenenlande im 15. Jahrh. und die Gründung des Bistums Laibach. <i>Dr. Aug. Stegenšek</i>	109
<i>Murko M. Dr.:</i> Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen. Leipzig 1908. <i>Dr. J. Arnejc</i>	195
Jahrbuch für Altertumskunde. 1907/1908.	199

IV. Zur Abwehr. 113

Berichtigung	116
------------------------	-----

V. Vereinsnachrichten. 116, 200

VI. Namensverzeichnis der Mitglieder. 205

Petovij v zgodovini Južne Štajerske.¹

Fr. Kovačič.

Dne 21. julija 1798. l. se je Napoleon s svojo vojsko približeval Kájiri; iz daljave so se v krasnem jutranjem svitu bliščale egiptovske piramide. Ob tem veličastnem prizoru je ogovoril svoje čete: „Vojaki! Pomislite, iz vrhuncev teh spomenikov gledajo štiri tisočletja na vas!“

Slično lahko vzkliknemo tudi ob pogledu ptujskega mesta; znamenita zgodovinska tla so tukaj, dolgi niz važnih dogodkov se osredotočuje krog starodavnega Petovija. Ni namen tega sestavka razgrinjati celotne slike dolge zgodovine tega mesta, ampak omejimo se le na nekatere točke, v katerih se zgodovina ptujskega mesta prepleta z usodo Južne Štajerske in Slovencev, ki tod prebivajo.

Začetek ptujskega mesta je zakrit v gosto meglo davne predrimske dobe. Blizu Ptuja je bila meja med Norikom in Panonijo tako, da je bil Ptuj že v Panoniji, tu so se križala panonsko-ilirska in keltska plemena. Že dolgo pred Kristusom so bili Noričani in Panonci v prijateljski zvezi z Rimljani, ki so jim leta 113. celo pomagali proti Cimbrom in Tevtonom, toda kakor drugod je tudi tukaj prišlo kmalu do spora in Rim je polagoma podvrget svojemu gospostvu alpske, podravske in posavske dežele. Ko si je bil Oktavijan osvojil Dalmacijo in Posavje, je sklenil razmakniti meje rimske države celo do Donave.

¹ Glavne misli tega sestavka je pisatelj obravnaval v predavanju na občem zboru „Zgod. društva“ v Ptuj u dne 24. novembra 1907.

Česar ni mogel sam, sta izvršila njegova pastorka Drus in Tiberij okoli l. 15. po Kr. Sedaj je trebalo tudi vojsko pomakniti od Save više na sever, tem bolj, ker je kmalu po smrti Avgustovi buknila velika vstaja panonskih legij, katero je pa spretni Drus s silo zatrl.¹ Eden glavnih rimskih taborov je bil odslej v Petoviju in sicer oni, ki je bil poprej v Sisciji.²

Ko je konzul Statilij Taurus oblegal Ptuj, je bilo starodavno panonsko mesto skoro popolnoma razdejano, vendar se je pod rimsko oblastjo zopet povzdignilo. Rimljani so hitro spoznali njega strateško važnost. Blizu Ptuja se stekata v Dravsko polje pesniška in rogozniška dolina, leži nekako v sredini Dravskega polja, hrbet mu proti severu ščiti hribovje, ob zahodu deroča Drava, proti jugu in vzhodu pa dokaj nizka tla, ki so v starih časih gotovo bila zelo močvirna, saj še danes tamošnji svet pogostoma preplavljajo Drava, Pesnica, Rogoznica in Grajena. Nekaj časa je bila brezdvomno Drava meja rimske države in dokler se ni rimska oblast raztegnila do Donave, je bila v Podravju glavna rimska moč, nje središče pa je bil Petovij, kjer so imela sedež tudi civilna oblastva.

V začetku tretje knjige svojih historij nam opisuje Tacit veliki vojni svet, ki se je vršil v našem Ptujju. Bilo je to ob času, ko so se potegovali za cesarski prestol Galba, Oton Vitelij in Vespazijan, l. 69. po Kr. V Ptujju so bili poveljniki Vespazijanove stranke. Šlo je za to, ali se naj proti vitelijcem zasedejo in utrdijo alpski prelazi in soteske proti Panoniji in počaka, da se zberejo vse moči, ali pa se naj takoj cela obrambna sila osredotoči na Italijo in prepreči vhod Viteljevih čet. V vojnem svetu je zagovarjal odločno akeijo brez obotavljanja zlasti poveljnik Antonij Prim in je s svojo zgovernostjo tudi prodr. — Ko je bila končana judovska vstaja in Jeruzalem razdejan, je Ptuj videl legije, ki so se bojevale pod obzidjem jeruzalemskim ter bile potem prestavljene proti Do-

¹ Tacit, *Annales* l. I. c. 16 — 30.

² Mommsen, *Römische Geschichte* V, 31.

navi, marsikateri veteran se je pač tudi tukaj naselil. Cesar Vespazijan je dal ptujskemu mestu municipalne pravice; Trajan (98 — 117) je prišel sam v Ptuj in okolica ga je tako očarala, da je tu ustanovil vojaško naselbino z imenom „Colonia Ulpia Traiana Poetovionensis“. Ta je bila na prostoru današnje Spodnje Hajdine in deloma na planoti Zgornje Hajdine. Nekdanja dravska struga, ki se vleče pod hajdinsko cerkvijo, je bila pač takrat že do dobra izsušena, ker se je po ondotni nižavi našlo mnogo rimskih grobov in tudi ostanki nekdanje virunske ceste. Ob taboru rimskih legij so si kramarji, vedeževalci in krčmarji postavili barake, na njih mestu pa so sčasoma nastale vile (villae suburbanae). Sicer je pa bilo vojaštvo strogo ločeno od meščanstva. V Petoviju je bilo križišče velikih cest, ki so prihajale od Celeje in Viruna, pa šle dalje proti Stridonu, Halikanu, Sabariji, Akvinku, Kornuntu, v Srem in v Flavijo Solvenso (Lipnica).

Ko je bil strt upor ilirsko-panonskih plemen, je bil ves ogromen svet od Alp do Šare planine, od Jadranskega morja do srednje Donave ena upravsna provincija pod imenom Ilirik, ki je obsegal Dalmacijo, Panonijo, Norik, Macedonijo in Dacijo. Sedež cesarskega namestnika je bil Sirmij (praefectura Illyrici). Panoniji je bil dolgo časa ravno Ptuj glavno mesto, kakor Noriku Celeja, a ko so se meje rimske države pomaknile dalje proti Donavi, je trebalo prestaviti tudi sedež vojne in civilne oblasti, zlasti ko so v drugi polovici drugega stoletja začeli Kvadi in Markomani siliti ob Donavi čez mejo. Celeja je odstopila prvenstvo Lavreaku, Petovij pa Sabariji, kjer je bil odslej t. i. praeses.

Usoda ptujskega mesta je torej ozko zvezana z usodo naših krajev, zlasti današnje jugovzhodne Štajerske. V tem nam je iskati premise za poznejši razvoj in usodo Slovencev. Važno dejstvo, ki ga ne smemo prezreti, je ozka zveza Petovija in naših krajev s Podonavjem in balkanskimi deželami. Res je, da je današnja Štajerska bila v ozki zvezi z Italijo ter so ime-

nitne ceste preko Akvileje naše zemlje vezale s kraljico sveta, z Rimom, vendar v političnem oziru je bil naš Petovij v čisto drugem področju. Oglej z Istro je bil v gornjeitalski provinciji, katere sedež je bil Milan, Petovij s Panonijo pa v ilirski provinciji s sedežem v Sremu; naše zemlje so torej bile posredujoč člen med vzhodom in zahodom, a bolj spojene z vzhodom. Od vzhoda na zahod in obratno so se pomikale rimske legije, tod je drdrala rimska državna pošta, tod je šla kupčija, a kar je še veliko več: iz vzhoda zlasti so prihajale v naše kraje razne ideje, od ondot so izhajale začetki politične in pozneje cerkvene organizacije. Sploh je že v predrimski dobi za naše kraje važen vpliv orientalne kulture. Tesno zvezo med vzhodom in našimi pokrajinami nam kažeta zlasti dve ideji, ki sta se osredotočili najbolj krog Petovija in sta v svojih dalekosežnih posledicah velikega pomena, to je evangelij Kristusov pa Mitrov kult; oba nam kažeta pot na vzhod.

Težko je naravnost določiti, po kom in odkod so prvič v stari Petovij in njega okolico prisijali žarki Kristusovega evangelija. Razločevati nam je dvoje: 1. odkod je sploh prvič prišlo krščanstvo v Petovij, in 2. od katere strani je prišla semkaj cerkvena organizacija. Na prvo ne moremo nič določnega odgovoriti, pač pa na drugo. Krščanstvo se je širilo ne le po apostolih in verovestnikih, ampak tudi po zasebnikih, po trgovcih, vojakih, sužnjih. Ko je l. 42. cesar Klavdij izgnal iz Rima vse Jude in ž njimi kristjane, so se ti razpršili na vse strani in torej ni nemogoče, da je preko Akvileje po izvrstnih cestah prinesel kdo seme krščanske vere v naše kraje. A če obrnemo oči na vzhod, zapazimo glavno mesto Ilirika Srem, odtod pa starodavni Solun, kjer je apostol Pavel sam ustanovil krščansko občino, ki sam o sebi piše, da je vse do Ilirika napolnil z evangelijem Kristusovim (Rimlj. 15, 19), in Asterij, metropolit v Amazeji v Pontu, vrstnik sv. Jeronima, spričuje,

da je Pavel prehodil ves Ilirik in povsod trosil iskre krščanske vere.

Da bi bil apostol Pavel sam osebno prišel v naše kraje, ne moremo trditi, a z ozirom na živahen promet med vzhodom in zahodom in naglo razširjanje krščanstva je zelo verjetno, da je že koncem 1. stol. došlo krščanstvo v naše kraje. Za razširjanje krščanstva in razvoj krščanskih občin je bila posebno ugodna dolga mirna doba od l. 140 — 193, ki so jo pretrgali le kratki progoni, potem pa doba od l. 222 — 249 od cesarja Aleksandra Severa do Decija.

L. 303. umrje v Petoviju ob času ces. Dioklecijana mučeniške smrti škof, slavni Viktorin, ob enem cerkveni pisatelj. Njegovi predniki nam sicer niso znani, a brezdvomno je bila škofija že prej tukaj, in je nastala najbrž v drugi polovici drugega stoletja. Ako namreč zasledujemo razvoj krščanstva bodisi na vzhodu, v Italiji ali v Galiji, povsod vidimo vresničeno načelo, ki ga povdarja že Hefele: Kolikor večje je mesto, toliko prej dobi krščansko občino in cerkveno urejenje. Že v apostolski dobi nahajamo prve cerkve v Jeruzalemu, v Antiohiji, v Efezu, v Atenah, v Korintu, v Rimu, v Aleksandriji i. t. d. Od glavnih metropol se je širilo krščanstvo v metropole druge vrste, odtod v manjša mesta in na deželo.

Novoustanovljene cerkve so bile kakor hčerke napram materi cerkvi, od katere so dobile krščansko vero in škofovsko oblast. Med matico in novejšimi cerkvami nastane metropolitanska vez, ki se v rimski državi tesno naslanja na politično razdelitev. Pramatica krščanskim cerkvam v Iliriku je apostolska cerkev v Solunu, odtod je krščanstvo nastopilo pot in se izžarivalo po balkanskem polotoku. Ob velikih rekah n. pr. ob Renu lahko skoro stopinjo za stopinjo zasledujemo razširjanje krščanstva, tako je tudi pri nas šlo krščanstvo ob velikih rekah Donavi, Dravi in Savi navzgor. V Sremu je bilo politično središče celega Ilirika, tukaj je tudi sedež metropolitanske oblasti za ves Ilirik. Od Srema navzgor ob Dravi je bilo prvo in

največje mesto Petovij, tukaj je torej brezdvomno prej nastal škofijski sedež kakor v Stridonu (današnja Štrigova) in v Cibali (Vinkovci), kjer je l. 304. že minolo „mnogo let,“ kar je škof Evzebij pretrpel ondi mučeništvo.¹

V Sirmiju so bili vsi pogoji, da postane metropola panonske cerkve: posredno apostolski izvor njegovega škof. sedeža — prvi, zgodovinsko več ali manj dognani škof v Sirmiju se namreč imenuje sv. Andronik, učenec apostola Pavla, okoli l. 56,² — politična važnost in prometne zveze.

Nasproti temu se Oglej niti daleč ne more primerjati Sremu. Bil je sicer bogato in ugledno mesto, imenovan „Roma secunda,“ ustanovljen l. 180 pr. Kr. v ohrambo Italije proti navalom ilirskih rodov. Cesar Mark Avrelij je Akvilejo kot ključ Italije močno utrdil, da je postala trdnjava prve vrste v rimski državi. Mesto se je naglo razvilo ter je štelu okoli 100.000 prebivalcev. Med drugimi cestami je šla od Akvileje tudi važna strategična cesta preko Emone, Celeje, Petovija in naprej proti Donavi, Sremu in Solunu. Do l. 28. pr. Kr. je sicer bila Istra, katere glavno mesto je bil Oglej, združena z Ilirikom (v ožjem pomenu), toda pozneje je ves čas ločen od naših pokrajin; Istra in Venecija sta tvorili del italske prefekture, katere središče je bil Mediolan. Kakorkoli je torej stara Akvileja za naše kraje velike važnosti v trgovskem in strategičnem oziru, v političnem oziru niso naši kraji tako zvezani z Akvilejo kako s Sremom; Akvileja je v čisto drugi državni diecezi kakor Panonija in Norik ter v političnem in cerkvenem oziru podrejena Milanu. Kje je torej bolj naravno iskati matico panonsko-noriške cerkve: v Sremu, ki je vojna in civilna metropola celega Ilirika, ali pa v Akvileji, ki je v popolnoma drugi skupini rimskih pokrajin in v političnem oziru mesto nižje vrste kakor Srem?

¹ Ad. Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig 1906, II. str. 201.

² Klaić, *Povjest Hrvata* (Zagreb 1899) I. str. 21.

Tudi v cerkvenem oziru je Oglej v prvih krščanskih stoletjih podrejen Milanu, njegov ugled se je povzdignil šele pozneje. Na oglejskem koncilu l. 381. je sremski nadškof Amenij mogel samozavestno vzklikniti: „Glava Ilirika je le sremsko mesto. Jaz sem torej škof tega mesta.“¹

Iz vsega tega povzamemo za naš predmet naslednje važne točke: 1. Ptuj je v rimski dobi politično, vojno in kulturno središče Panonije, zlasti današnje vzhodne Štajerske in tvori s Sremom veliko politično in cerkveno enoto; 2. Ptuj s škofijskim sedežem je žarišče, iz katerega se širi krščanstvo v manjše kraje; 3. starodavno panonsko mesto je zastopano po Viktorinu v odličnem zboru krščanskih očetov in pisateljev ter v tem oziru stoji vzporedno z najodličnejšimi mesti vzhodnih, italških, afrikanskih in galskih cerkva.

Vse to nas pa vodi zopet na daljno razmotrivanje, ki nam pokaže posledke teh točk, segajoče globoko v našo zgodovino.

Kdor se količkaj zanima za zgodovino, arheologijo in umetnost, ve, s kako vnemo in s kolikim uspehom preiskujejo učenjaki vseh narodov zgodovino in starine prvih krščanskih stoletij. Kdo ne pozna rimskih katakomb in njih raziskovalca, slavnega De Rossija? Cele muzeje in knjižnice polnijo starine in monografije o starih italških, galskih, španskih in afriških cerkvah; v kršni Dalmaciji je zlasti neumorno marljivi Fr. Bulić odkril zgodovino staroslavne cerkve v Saloni. Zgodovina starih krščanskih stolic nam nedvomno potrjuje resnico, ki jo je izrekel že Ferd. Gregorovius: Ob času preseljevanja narodov, ko se je vse treslo in drobilo pod strahovitimi udarci barbarских narodov, je bila cerkev edina moralna moč, ki se ni dala zlomiti in ki je krotila besni srd barbarov. Zlasti na Francoskem vidimo neposredno, kako rimska kultura pa cerkvena organizacija po-

¹ „Caput Illyrici nonnisi civitas est Sirmiensis. Ego igitur episcopus illius civitatis sum.“ Mansi, Concil. T. III. pg. 604.

staneta kvas za novo kulturno življenje po padu rimskega cesarstva, in stare metropole so žarišča, iz katerih se širi krščanka nprav in prosveta.

V Galiji in Britaniji i. dr. je rimska kultura dobila tudi svoj posebni kolorit. Ali pa moremo tako govoriti o panonsko-rimski provinceijalni kulturi? Zakaj niso pri nas ostale starodavne častitljive metropole Celeja, Petovij i. t. d. duševna središča, krog katerih bi se kristaliziralo politično in kulturno življenje naših pradedov? Kdor si ogleda ptujske mnogobrojne starine bodisi v mestnem muzeju, bodisi v Gradcu, se začudi, da o krščanstvu skoraj ni duha ne sluha.

L. 303. je tu umrl kot mučenec — škof Viktorin in nekoliko let pozneje je krščanska vera dobila prostost ter je lahko razvijala svoje delovanje. Kako to, da so vendar tako pičli krščanski spomini iz one dobe? Pomanjkanje starokrščanskih spomenikov pa razvaline rimskih stavb nam kažejo, da se rimska kultura in pa krščanstvo nista mogla prav vdomačiti, vkoreniniti in razširiti v naših krajih, prezgodaj ju je zadela barbarska sila.

Na tleh stare Mezije in Panonije sta se kosali vzhodno-grška in zahodno-rimska kultura. Prevladala je rimska, vendar je vpliv grške omike znatno zasegal tudi v naše pokrajine. Cerkveni pisatelj, ptujski škof Viktorin, piše latinsko, po mišljenju pa se kaže učenca grških učiteljev in cerkvenih očetov.

Na Dravskem polju so Rimljani zapustili dokaj sledov svoje kulture, a večinoma so le zdrobljene razvaline, na levi strani Drave je rimskih spomenikov veliko manj. Cesarju Trajanu se pripisuje, da je napravil veliko cesto od Črnega morja do Galije, torej ravno skozi naše dežele,¹ sploh je koncem prvega in začetkom drugega stoletja nastala pri nas večina rimskih cest in naselbin, pozneje se je težišče pomaknilo proti Donavi, na današnjo Ogrsko.

¹ Dio 68, 13; Galenus, Meth. med. 9, 8, G. Grupp, Kulturgeschichte der römischen Kaiserzeit, I. 531, op. 3.

Že med l. 234 — 284. so Kvadi in Sarmatje grozno opustošili Panonijo in odslej ni bilo več stoletja miru. Že dolgo pred propadom rimske države je začel rimski živelj po naših deželah pešati in se umikati; ni mogel tukaj razviti svojega življenja in zapustiti trajnih del, ki bi mogla prestatiti tudi hude udarce ljudskega preseljevanja. Rimljani so se, kolikor jih je še ostalo, izselili in zapustili svoja selišča, o krščanstvu, ki je v 4. in 5. stoletju drugod slavilo svoje zmagooslavje, najdemo tu komaj sledove, zakaj takrat so nastopili že črni dnevi za naše kraje.

Iz rimskih razvalin po naših krajih slišimo nekako živ opis sv. Jeronima v pismu na Heliodora iz l. 396.: „Groza me obhaja, ako v duhu prehodim razvaline naših časov. Dvajset let in nekaj več je že, kar se med Carigradom in Juljskimi Alpami dan za dnem preliva rimska kri. Scitijo, Tracijo, Mezijo, Macedonijo, Dardanijo, Dacijo, Tesaloniko, Ahajo, Epir, Dalmacijo in celo veliko Panonijo pustošijo, pokončujejo in plenijo Goti, Sarmati, Kvadi, Alani, Huni, Vandali, Markomani. Koliko zlahtnih gospa, koliko Bogu posvečenih devic, koliko plemenitih in duhovitih oseb je postalo igrača tem divjim zverinam! Škofje so vjeti, duhovniki in svečeniki vsake vrste umorjeni. Porušene so cerkve, k oltarjem konji privezani, svetinje sv. mučencev izkopane in raztresene; povsod se razlega le jok in toževanje, na vse strani vidiš tisočere podobe nemile smrti. Podira se rimska država!“¹

Izmed naslednikov Viktorinovih poznamo po imenu le dva: Aprijana iz koncila v Sardiki in Marka, katerega so arijanski Gotje pregnali in mesto njega posadili na Viktorinovo stolico krivoverca Valensa, katerega je pa katoliški veri zvesto prebivalstvo pregnalo. Ta je potem iz maščevanja izdal mesto Gotom, ki so ga grozno opustošili in razdejali (380 — 381). To je zadnje poročilo o starokrščanskem Ptuju.

* * *

¹ Migne, Patrol. lat. v. XXII. pg. 600.

V Ptuj in splòh na Sp. Štajerskem nam še stopi pred oči druga ideja. To je Mitrov kult, ki nam ob enem deloma razloži, zakaj imamo v Petoviju in okolici tako malo sledov krščanstva. Borba med Mitrovim češčenjem pa med krščanstvom je svetovno-zgodovinskega pomena. Oba tekmeča sta stopila skoro istodobno na pozornico rimskega cesarstva in se širila nekako vsprejeto. Mitracizem je bil zadnja bilka, za katero se je lovilo potaplajoče se paganstvo. Bil je ta kult zelo razširjen; od Iranske višave do Škotskega gorovja, od Črnega morja do Sahare nahajamo njegove spomenike; častilec Mitrov, ki je potoval od Akvileje skozi naše kraje, je povsod našel svojih somišljenikov in spomenikov notri do Donave. V Panoniji je bila celo velika tvornica Mitrovih podob, morda ravno blizu Ptuja. Le v prosvitljeni grški svet ni mogel prodreti mitracizem.¹

Mitra je indo-iranskega izvora in ga zasledimo že v pradednih časih. Himne Vede kakor tudi Avesta časté Mitro kot božanstvo luči, zaščitnika resnice, sovražnika teme in zmote. Po Avesti je genij nebeške luči; pred solnčnim vzhodom se prikaže na vrhuncih gora, preleti na vozu, katerega vlečejo štirje belci, nebeške prostore, vse vidi, na vse pazi, vedno čuje. Solnce, mesec in zvezde so njegova ušesa, njegove oči, s katerimi čuva nad svetom. V moralnem oziru je bog resnice in pravičnosti, varih pogodb in kaznovalec krivih priseg, zatorej so pri njem prisegali. On je dalje bog rasti, življenja in veselja, delivec zdravja, bogastva in sreče, preganjalec zlih duhov. Ko takega so ga iranska plemena častila od svoje zavlade do onega časa, ko so sprejela islam.

Po Ptolemeju² so to solnčno božanstvo častili v vseh pokrajinah od Indije do Asirije, evropskim narodom pa je bil skraja čisto neznan.

¹ Naslednji podatki o mitracizmu so večinoma povzeti iz strokovnjakovega dela: *Die Mysterien des Mithra. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte der röm. Kaiserzeit* von Er. Cumont, Prof. d. alten Gesch. a. d. Univers. Gent. Autoris. deutsche Ausg. v. G. Gehrich. Leipzig 1903.

² Tetrabibl. II, 2.

Iz Perzije je prodril Mitrov kult v Babilonijo. Odtod se je zmagonosno razširjal po Armeniji, Mezopotamiji in Kapadociji; v Armeniji se je spojil z ondrotnimi verskimi predstavami, iz Sirije je pa dobil semitske primesi. Aleksander Veliki, razrušivši perzijsko državo, mu je odprl nova pota v širni svet; sedaj dobi določeno obliko in nekak sinkretističen značaj. On je primeren izraz civilizacije, ki jo je vstvarila Aleksandrova država.

Ko so Rimljani razdrli Mitridatovo državo, so se ostanki njegove vojske, goreči Mitrovi častilci, zaklonili, v nepristopne Cilicijske gore ter se združili z ondrotnimi pirati, ki so sedaj postali tudi goreči častilci nepremagljivega boga ter pod njegovo zaščito delali tristo nadlog rimskemu kolosu. Po njih se je svet najbolj seznanil s tem božanstvom. Čudno pa je, da se na grških tleh ni mogel nikdar vdomaćiti, tudi v Egiptu mu je zabranilo vstop narodno navdušenje za domače bogove.

V Rim je po poročilu Plutarhovem¹ prišel mitracizem prvikrat, ko je Pompej prignal seboj polovljene azijske razbojnike, a je ostal neznan, šele v prvem stoletju po Kr. je prodril v javnost. Za cesarja Trajana se je širil že po srednji Italiji, za Flavijevcev se je začel širiti tudi drugod, prišel je že takrat v naše kraje, najbolj se je pa utrdil in razširil za Antoninov in Severov. Glavni razširjevalci so bili vojaki iz orient, ki so v severnih meglenih krajih še prav posebno častili solnčnega boga. Največ pristašev je imel ravno v podonavskih deželah. S krščanstvom sta prišla navzkriž zlasti v Rimu in v Afriki.

Podobna sta si nekoliko v raznih obredih, v razdelitvi duhovščine in v tem, da oba priporočata zatajevanje samega sebe, čistost in zdržnost. V drugem oziru je pa med njima bistvena razlika: mitracizem se pogaja z vsemi paganskimi verstvi in se vsem skuša prilagoditi, on hoče vpeljati neko nejasno enoboštvo, ob enem pa varovati mnogoboško malikovalstvo,

¹ Vita Pomp. 24.

krščanstvo je pa načelni in odločni nasprotnik malikovalstva. Krščanstvo izključuje vse paganske vere; a ta odločnost in doslednost mu naklanja srca in veljavo, mitracizem pa sprejema v sebe vse elemente, ki ga spravijo ob veljavo in razdejejo. Mitracizem se solnči v cesarski milosti in v 3. stoletju je videti, da bo zavladal svetu, v istem času trpi krščanstvo grozno preganjanje; ravno Mitrovi svečeniki so bili pogosto začetniki preganjanja. A mitracizem ni mogel rešiti paganstva in paganstvo ne njega. Cesar Julijan Odpadnik je njegov zadnji zaščitnik, a pade ravno v boju s Perzijani, kjer je bila domovina Mitrovega kulta. Odslej se je potikal le še po skrivnih koteh in kletih, a njegove ideje so se pojavile zopet v 4. stoletju v maniheizmu in še dolgo pozneje v srednjem veku je razburjal duhove ter se ohranil v raznih praznovernih ljudskih običajih morda celo do najnovejšega časa. Najdalje se je vzdržal v oddaljenih planinskih krajih in pa v svoji prvotni domovini, v Perziji.

Izprva je Mitrov kult imel pristaše le v nižjih slojih, a Lampridij poroča, da se je cesar Komod dal vpeljati v Mitrove misterije ter se vdeleževal daritev.¹ Iz napisov je razvidno, da so cesarji bili goreči zaščitniki mitracizma. Cesar Avrelijan (270—275) je uradno uvedel kult nepremagljivega solnca. Cesarji so namreč v Mitrovem kultu našli dobro oporo in sredstvo za svoje politične težnje. Kakor se je cesarska oblast polagoma prelevila v absolutizem, tako je cesar postal polagoma vidni zastopnik božanstva, da, bog sam (*dominus et deus*). Oboževanje cesarjev je zmaga orientálnih idej nad pravnimi nazori Rimljanov. Perzijski kralji so imeli svojo oblast od Ahura-Mazdaa in so v njegovem imenu vladali. Po propadu azijskih držav je kult azijskih vladarjev prešel na rimske cesarje.

Po naziranju azijskih verstev daje krone neupogljiva usoda (*fortuna*), ki zavisi od nebeških teles; na kogar pade kraljevska čast, je vzvišen nad vse druge ljudi. Kraljevska

¹ Lampr. Commod. c. 9.

zvezda je pa solnce, zato je solnce spremljevalec in varih cesarjev (*comes et conservator*). Ni čudo torej, da so cesarji bili naklonjeni kultu solnčnega boga, tem bolj, ker je njih glavna in edina opora bilo vojaštvo, mitracizem pa je bil ravno med vojaštvom močno razširjen.

V nasprotju z ostalim grškorimskim paganstvom si je mitracizem izobličil svoj dogmatičen zistem, katerega skuša tudi na znanstveno podlago postaviti.

Pred vsem skuša Mitrova teologija rešiti problem o začetku sveta. Mitra ni najvišji bog, ampak najvišji princip *αὐτὸν* ali *χρόνος*, ki je proizvedel najprej nebo in zemljo; ta dva pa sta rodila mogočni ocean, ki je po svoji moči enak roditeljima. To so tri najvišja božanstva Mitrove teologije, njih razmerje do Kronosa pa ni natančno izraženo. Tem trem so dali različna imena; nebo je predstavljal Ormozd ali pa Jupiter.

Kraljestvu luči, kjer prebivajo višja božanstva, stoji nasproti kraljestvo teme, kateremu je na čelu Ahriman, oziroma Pluton.

V celem Mitrovem nauku se dajo razločevati tri plasti: najstarejša so iranska počela, potem pride semitska primes, potem pritikline maloazijskih verstev, naposled pa helensko-rimske ideje.

Okultizem in razne oblike praznoverstva so se strnile v Mitrovem kultu. Razne dogodbe, ki jih Zoroastrove knjige pripovedujejo o drugih bogovih, so prenesli polagoma na Mitro, ki je tako postal središče. Že starim magom je bil Mitra bog luči in so mu sedež stavili v sredino med nebo in spodnji svet. Odtod njegovo ime *mesites*, srednik. Pa tudi v moralnem oziru je bil srednik, namreč med nepristopnim božanstvom v eterskih višinah pa med človeštvom. Kot sredniku mu je bil posvečen 16. dan vsakega meseca.

Kot boga luči so ga zlasti častili na zahodu, vsi Mitrovi spomeniki v naših krajih izražajo ta značaj.

Predstavlja se večkrat med dvema otrokoma: eden drži gorečo plamenico kvišku, drugi navzdol; imenovala sta se Cautes in Cautopates. Predstavljala sta le dvojni stadij, v katerem se je javljal bog luči, ta predstava je v zvezi z reljezi, kjer heros kolje bika. Vse skupaj pomeni jutranje, poldanje in večerno solnce, ali pa spomlad, leto (jesen) in zimo.

Ker so si stari predstavljali nebeški svod kot kamenit obok, iz katerega izhaja svetloba, so tudi verovali, da se je Mitra rodil iz pečine (Petra genetrix). Le pastirji so bili priče, kako se je izvil iz pečine, s frigijsko čepico na glavi, z nožem in plamenico v roki. Najčesče vidimo na spomenikih Mitro, kako kolje bika. Ta predstava nas vodi na početek kulture, v davno pastirsko dobo, kjer je bilo posebno častno vkrotiti in ubiti divjega bika, tako da celo bogu ni bilo to delo prenizko. Neukrotljiv bik se pase na livadi, tu ga zgrabi heros za noge in se mu zakadi na hrbet. Četveronožec divja okoli in vrže raz sebe jezdeca, ki ga pa ne izpusti. Naposled se žival utruji in zmagovalec jo prime za zadnje noge ter vleče v svojo špiljo. Bik pa zopet uide, sedaj dobi Mitra višji ukaz — prinese mu ga krokar, da mora bika ubiti. S svojim hitrim psom zasleduje Mitra žival ter jo ravno dohiti, ko se hoče zakloniti v pečino; z eno roko prime bika za nosnice, z drugo pa mu zažene lovski nož v bok. Iz njegovega trupla so pognale zdravilne rastline, iz hrbtovega mozga žito, iz krvi pa vinska trta. Iz ubitega bika so nastale tudi vse živali, tako je Mitra kot morilec bika začetnik življenja na zemlji.

Ko je Mitra na zemlji dokončal svojo nalogo, se je z drugimi bogovi na sijajnem štiriprežnem vozu odpeljal preko oceana, ki ga ni mogel požreti, na drugi svet, od koder varuje svoje zveste častilce. Mitra je bil varih prvemu človeku proti zalezovanju hudobnega duha; v veliki suši mu je izvabil iz pečine vodo, ob potopu ga je opomnil, da si je napravil barko, tudi pred splošnim ognjem je človeka zavaroval.

Boj med dobrim in zlim pa traja naprej ter ga mora izvajevati vsak človek. Popolna čistost je cilj, po kateri mora človek težiti. Boj proti čutnosti je glavni pogoj, da človek premaga zlo in doseže нравno popolnost. Mitra ga v tem podpira. On je zaščitnik pravice, resnice, svetosti, vedno mlad in krepek, nepremagljiv v boju, zato se v napisih neprestano ponavlja poziv *Invictus, Insuperabilis*. Borba z bikom je alegorija trudapolne poti človeškega življenja na tem svetu.

Ker je mitracizem bil zlasti vera vojakov, se tudi vojaške čednosti pred vsem čislajo.

Mitracizem veruje v posmrtno življenje ter obeta plačilo in kazen na drugem svetu; Mitra sam je predsednik sodišča, ki sodi duše. Tudi vstajenje telesa je privzel mitracizem. Ob koncu sveta bo Mitra zopet prišel ter bo ločil dobre od zlih, zli duh bo končno premagan.

V Mitrovi teologiji so se strnile vse mogoče paganske bajke s filozofičnimi nazori onega časa. Z ene strani uči fatalizem, z druge pa potrebo molitve in bogoslužja.

K razširjanju Mitrovega kulta je znatno pripomogla njegova morala, ki je v takratnem splošnem mrtvilu vspodbujala k dejanju in boju, z druge strani so pa misterije imele močen vpliv na duhove.

Kakor nauk tako je bilo zamotano tudi mitrovsko bogoslužje. Služabniki Mitrovi so se delili v 7 svečeniških stopinj s čudnimi imeni: vran¹ (*corax*), skrivač (*cryphius*), vojak (*miles*), lev (*leo*), Perzijan (*Perses*), solnčni tekalec (*heliodramus*), oče (*pater*). Bogoslužni jezik je bil dolgo časa tudi na zahodu grški. Imena svečeniških stopinj so značila metempsihozo, ob slovesnih prilikah so imeli dotične maske; sedmere stopnje so bile simbol sedmerih sfer, katere mora duša prehoditi, da pride v kraj blaženih. Oni, ki so bili v prvih treh stopnjah, se še niso smeli vdeleževati misterij.

¹ Vran je bil v službi solnčnega boga.

Na čelu je stal veliki duhovnik — pater patrum. V prve stopnje so se lahko sprejemali tudi otroci. Pri vstopu je moral kandidat priseči, da bo tajno čuval nauk in obrede, kateri se mu bodo priobčili. Pri stopnji „vojak“ so dotičniku podali venec na meču. Pri vsaki stopnji so bili drugačni obredi. Pri svojih sestankih so posvečevali kruh in vodo ter obhajali svoje gostije. Novinec je moral biti priča navideznega umora, ki je začetkoma v Aziji najbrž bil resničen; na zahodu se je to omililo; pokazali so le meč, na katerem je bila kri umorjenega človeka. Namen je bil, da si Mitrov služabnik pridobi stoično apatijo — brezčutnost. Za svetišča so jim prvotno služile špilje in dupljine v šumah in planinah, kar spominja na prvotne barbarske čase. V mestih so jih nadomeščali s podzemeljskimi prostori. Tempelj je imel preddvor — pronaos, nekoliko stopnic nižje krypto in na dnu apside je bila Mitrova podoba, predstavljajoča, kako kolje bika, — in druge simbolične podobe. Ob straneh so v poltemi klečali verniki. Nenadna in močna razsvetljava je novince kar omamila. Templji so večinoma majhni, zatorej je vdeležencev moglo biti le malo; kakor hitro je število porastlo, so se ločili in so napravili nov tempelj. Ženske so bile izključene od Mitrovega bogoslužja, zavzemale so med verniki le čisto podrejeno mesto. Vpliv Mitrovih duhovnikov je bil veliko večji kakor pri drugih grško-rimskih kultih. Vsak dan v tednu so častili kak poseben planet, naša nedelja je bila posvečena solncu (dies Solis). Družili so se v družbe, ki so imele tudi pravni obstoj.¹ Pri sestankih so se shajali sužnji in slobodnjaki, tako da je bila vsaj tu neka navidezna ravnopravnost. Svojim sodrugom so skrbeli tudi za pogreb, zato so imeli pogrebne družbe. Specifično Mitrova pokopališča se pa doslej še niso našla.

Tem več imamo Mitrovih spomenikov, ki pa niso tolike vrednosti v umetnostnem oziru, ampak veliko bolj kot vir za poznavanje idej in obredov tega verstva. Sploh so proizvodi

¹ Cultores Solis invicti Mitthrae.

srednje vrste; mnogi so zelo površni, ker so jih v množini in v naglici izdelovali obrtniki. Vse Mitrove podobe so več ali manj posnetki enega pravzorca, ki je bil najbrž iz pergamske šole. Le nekateri spomeniki v Rimu in v Ostiji iz začetka 2. stoletja še kažejo vpliv klasične umetnosti. Najnavadnejši prizori, ki jih predstavljajo mitrovski spomeniki so: Mitra ubija žival ali se vozi kot Helios na štiriprežnem vozu, Kronos z levjo glavo, štirje letni časi, vetrovi in planeti, ki so pa bili v navadi že pred mitracizmom.

To verstvo si je osvojilo duhove v naših krajih v dobi rimskega gospostva. Mitrove spomenike nahajamo često na Spodnjem Štajerskem: pri Ptuj, na Donački gori, na Pohorju, v dravski dolini pri Rušah, dočim so krščanski spomeniki iz istega časa sila pičli, da se sploh jedva more o njih govoriti.

Zastopniki rimskega življa v naših krajih so bili pred vsem vojaki in pa cele čete nižjih uradnikov, ki so iztirjevali davek od potlačenega prebivalstva, oskrbovali državno pošto i. t. d. Nižji uradniki so bili večinoma osvobojeni sužnji pa dosluženi vojaki. Ti so pa bili ravno glavni pospešitelji Mitrovega kulta. Rimski vojak je bil zelo veren, ali bolje, praznoveren. Orientalnim vojakom, ki so večinoma tvorili legije v naših krajih, se je pač tožilo po njih topli domovini in v meglenih severnih krajih so se tem bolj zvesto držali svojega solnčnega božanstva. Je pač vzdih jutrovske in južne vojakov, če Percenij, kolovodja vstaje panonskih legij, l. 14. med drugim podžiga vstaše s pritožbo: „Če si človek po tolikih trudih in nevarnostih reši življenje, še ga na zadnje vlečejo v neznane kraje, kjer pod imenom polja dobi le močvirje in pusto hribovje.“¹ Ščasoma so se pa vendar privadili novi domovini ter se po dokončani vojaški službi nastanili v bližini taborišč. Ti Mitrovi častilci so često od prostakov postali častniki ter se kot dosluženci povzpeli do znatnega bogastva in ugleda. Razen vo-

¹ Tacit, Annales l. I. c. 17.

jakov so močno pospeševali Mitrov kult azijski sužnji, katerih je vsled neprestanih vojn v Aziji prišla ogromna množina na evropski trg. Napisi na Mitrovih spomenikih po Panoniji in Noriku so večinoma od osvobojenih sužnjev, nižjih uradnikov in dosluženih vojakov.

V poštev pridejo tudi trgovci. Pač je verjetno, da se je tu in tam zasejalo krščanstvo po trgovskih karavanah, a z druge strani uči izkušnja in zgodovina, da trgovska dobičkarija ne prija ravno razširjanju evangelija. V oni dobi, ko se je pri nas širilo krščanstvo, so evropske luke in trge preplavili orientalni trgovci, zlasti Sirci so nekako stopili na mesto starih Feničanov in Kartažanov. Ravno Sirci so pa bili goreči razširjevalci orientálnih verstev, zlasti so bili ognjevití častilci Baala, Astarte in Mitre. Nobeno ljudstvo ni tako žilavo branilo svojih malikov proti napredujočemu krščanstvu kakor Sirci.¹ Od Soluna preko Srema so v Panonijo in Norik prodirali orientalni trgovci, ž njimi pa tudi Mitrov kult.

Krščanstvo ima sicer v rimski vojski krasne vzglede heroizma, zlasti je precejšnje število mučencev v panonskih legijah,² vendar je v vojaštvo imelo krščanstvo težji pristop kakor v katerikoli drug stan.

Povsem razumljivo je torej, da se po naših krajih v rimski dobi ni moglo krščanstvo tako razširiti in utrditi kakor po drugih deželah, kjer je celo prebolelo strašne udarce ljudskega preseljevanja. Pri nas je barbarska sila vse uničila. V 4. stoletju izgine ptujska škofija, kmalu potem pa zadene ista žalostna usoda tudi staroslavno metropolo Srem. Že l. 395. je obleдела njegova zvezda, ker je nehal biti glavno mesto celega Ilirika, cesar Teodozij je namreč povzdignil Solun za metropolo vzhodnega Ilirika. V cerkvenem oziru pa se je v Solunu ustanovil samostalni apostolski vikarijat, dočim je sremsko cerkev razjedal kakor rak arianizem. L. 442. so Huni do tal razdejali

¹ Cumont, n. d. str. 45 — 46.

² Harnack, n. d. II., 201.

Srem in v razvalinah je našel smrt tudi ondotni škof. Nikdar več se ni Srem vzdignil iz razvalin.

Propast rimske omike in stare krščanske organizacije je vrezala globoke brazde v našo zgodovino. Ko bi se bila v naših krajih bolj utrčila in vzdržala rimska kultura ter ohranile stare škofije v Sremu, Ptuju in Celju, kakor je to bilo v Italiji in Galiji, bili bi mi menda dandanes slovansko-rimljanska mešanica nalik Francozom, a bili bi kulturno in politično samostojen narod. A naši pradedje so prišli v strahotno puščavo brez kakega duševnega ognjišča in središča. Dedščino razdejanje stare panonske, sremske, ptujske in celjske cerkve podedujeta Solnograd in Oglej. S tem je pa bila naša usoda zapečatenata, naša zgodovina gre po trnjevi poti.

Zadnji žarek večerne zarje starega Petovija je Romulus Momyllus, zadnji rimski cesar, sin generala Oresta in neke Ptujčanke, hčeri Romulove. V petem stoletju se pa vleže gosti mrak na naše kraje.

Šele s Karolom Velikim se začne svitati v naši domovini in nastopijo bolj urejene razmere. Ozemlje starega Norika zavzema sedaj Karantanija, spodnji del sedanje Štajerske med Dravo in Muro dobi zopet staro ime Panonija, in zopet se nam iz nejasne megle javlja Ptuj kot središče tega ozemlja, ki služi kot predstraža frankovski državi. Zemlja na desni strani Drave, torej Dravsko polje i. t. d. je pripadala do l. 828. furlanski mejni grofiji, dočim je bil Ptuj z ozemljem levo od Drave posebna marka, ki je izprva bila le v rahli zvezi s frankovsko državo in se je tukaj slovenska samostojnost najdalje ohranila. Okoli l. 840. dobi zemljo med Dravo in Blatnim jezerom ter Donavo knez Privina, katerega naslednik je bil Kocelj. Ptuj je bil mejni branik te državnice. Velika kraljevska posestva okoli Ptuja, Ljutomera in Radgone so l. 863 — 864. prešla v last solnograške cerkve.

Nepristna listina kralja Arnulfa l. 890 poroča, da je solnograška cerkev dobila od Arnulfovih prednikov v Ptujcu cerkev z desetino in dva dela mesta s sodstvom, mitnino in mostom. K temu še doda tretji del mesta, katerega je prej imel v svoji lasti neki Karantanec, ki je radi veleizdaje bil obsojen in je izgubil svoje premoženje. Izvzeta so bila le tista posestva, katera je bil Arnulf prepustil njegovi soprogi radi njene zvestobe, namreč dvor v vzhodnem ali gornjem delu mesta, kjer so pričeli zidati cerkev; v dolnjem ali zapadnem delu mesta pa tisti dvori, katera je imela takrat v lasti, s sto kmetijami in 10 vinogradi v Zistanesfeldu, kjer še niso Arnulfovi predniki nikomur nič podelili. Tudi prepusti solnograškemu nadškofu radi zvestobe zemljo od dveh kupov blizu Drave in od mejne višine, ki se zove Breg, Pobrežje do izliva Dravinje v Dravo. Na podlagi te listine je potem Oton II. l. 977. dne 1. okt. znovič potrdil posestva, potem l. 982. dne 18. maja in 7. okt. l. 984.

Med cerkvami, ki so bile posvečene l. 840 — 859. za časa kneza Privine in nadškofa Liuprama, je tudi ptujska cerkev.¹

L. 874. je solnograški nadškof Teotmar zopet posvetil v Ptujcu cerkev, katero je dal napraviti grof Gozvin. Iz tega sledi, da tega leta že ni več živel knez Kocelj in da je po njegovi smrti solnograški nadškof izpodrinil sv. Metodija, pod katerega oblast je spadal Ptuj. Metod je l. 874. moral bežati iz Panonije ob karantanski meji na Moravsko, kjer je potem ostal.²

Spomina vredno pa je, da je ob času sv. Metodija zopet prišla v ospredje ideja stare sremske cerkve. Knez Kocelj je namreč prosil po svojem poslanstvu rimskega papeža, naj mu posveti Metodija za panonskega skofa na stolico sv. Andro-

¹ Conv. Bag. et Carant. c. 11; Kos, Gradivo II., št. 163.

² „... fugatus (Methodius) a Karentanis partibus intravit Moraviam ibique quiescit.“ N. m. št. 233.

nika — prvega sremskega škofa, apostolskega učenca.¹ Knez Kocelj je pač dalje gledal kakor kratkovidni in omahljivi Svatopluk. Ko bi se bila vzdržala cirilometodijska cerkvena organizacija, bi bil brezdvomno tudi Ptuj dobil zopet svojega škofa² in zgodovina panonskih Slovencev bi imela vse drugačno lice. A sila zgodovinskih dogodkov je i to delo zrušila.

Prav Koceljevo in Metodijevo delovanje je bilo vzrok, da je kralj Arnulf to kneževino tesneje zvezal z nemško državo. Solnograški nadškof je slavil zmago proti „Grku“ Metodiju.

A zastoj se je solnograški nadškof potegoval za svoje pravice in preganjal Metodija; njegova oblast v Panoniji ni imela dolgega obstanka. Tudi Arnulfovo delo ni imelo sreče. Vse so razdajali Madžari in si podvrgli okoli l. 907. današnjo Štajersko notri do Savinjskih planin. Šele po veliki bitki na Leškem polju so se osmelili nemški velikaši in začeli potiskati Madžare nazaj. Ker so l. 977. Solnogradu potrjena posestva krog Ptuja, je to znamenje, da so takrat Madžari bili že odbiti in je torej bilo mogoče, da je Solnograd nastopil svojo lastnino.

Za umikajočimi se Madžari so se raztezale meje Karantanije in širila civilizacija, pa tudi nemška oblast; okoli l. 982. je še razvodje med Muro in Dravo tvorilo mejo med Karantanijo in Ogri, tako da so okraji: Radgona, Ljutomer in Ormož še bili pod Madžari. Ptuj je sedaj postal branik proti Madžarom in najvažnejše mesto posebnega upravnega okraja t.i. ptujske marke ali mejne grofije, ki se omenja še v XI. in XII. veku.³

¹ Panonska legenda o sv. Metodiju pgl. 8. Pastrnek, Dčj. slov. apošt. str. 230. — ² Tudi zagrebška škofija je za pravo le obnovev stare škofije v Sisku, malone z istim obsegom. I. Tkalčič v „Katol. listu“ 1904, str. 197.

³ Zgodovina in obseg te marke sta še v mnogoterem oziru nejasna, Muchar (Gesch. v. St. II., 276) istoveti to marko s celjsko ali savinjsko (Soune), iz Tanglove razprave (Mittheilungen d. hist. Ver. f. St. VII. [1857] str. 71 — 96) pa dobimo dandanes le ta pozitivni rezultat, da je v resnici bila nekdanj ptujska marka različna od savinjske; njegova topografska izvajanja imajo le deloma veljavo. Vsekako bi bilo treba to razpravo podvreči reviziji, kar pa ne spada v okvir naše razprave. Prim. tudi Levec-Luschin, Pettau Studien III. str. 68.

V neprestanih bojih z Madžari so ptujski gospodje kot vazali solnograških nadškofov vedno bolj potiskali meje proti vzhodu. V 11. veku so naši kraji še vedno mnogo trpeli radi Madžarov; leto za letom so prihajali madžarski čopori in plenili zlasti med Muro, Dravo in Savo ter se „veselo“ vračali s plenom domov. Vlačili so s seboj živino, pridelke, ljudi in celo trgovali so z ljudmi. L. 1042. jih je sijajno potolkel pri Ptuj u hrabri mejni grof avstrijski Gottfried, a šele ko je nadškof Konrad I. (1106 — 1147) sklenil z Madžari mir, nam pripoveduje takratni neimenovani letopisec, se je naša dežela ne le povrnila k prejšnjemu blagostanju, ampak še povzdignila; zasejala se je z gostimi vasmi, gradovi, kmetijami; trgovina z ljudmi je prenehala. Toda ormoški in ljutomerski okraj sta bila še vedno pod madžarsko oblastjo.

Ptujski gospodje so pa tudi vračali Madžarom milo za drago. Tako n. pr. je kralj Gejza I. 1161. ponudil solnograškemu nadškofu pomoč proti cesarju, a prosil ga, naj kaznuje Friderika Ptujkega, ki nadleguje njegove dežele.¹ Na samo Veliko noč l. 1199. je Friderik Ptujski v krvavi bitki pri Veliki nedelji do nog potolkel Madžare in jih potisnil približno iz današnjega ormoškega in ljutomerskega okraja. Svet okoli Velike nedelje, ki je bil popolnoma opustošen in neobljuden, je podaril nemškemu viteškemu redu. Med tem je Travngavec Otakar I. (III.) (1129 — 1164) združil v svoji roki že skoro celo današnjo Štajersko, izvzet je bil le še Ptuj, pa Slovenji Gradec in kraji ob Savinji in Savi.

L. 1438. je izumrl rod ptujskih gospodov in koncem 15. stoletja preide Ptuj v last deželnega vladarja ter je odslej v organični zvezi s štajersko deželo, s tem pa je tudi izgubil ono važnost, ki jo je imel še od rimskih časov.

¹ Zahn, Urkundenbuch I, 431.

O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih.

Dr. Avguštin Stegenšek.

Velika Nedelja je na Spodnjem Štajerskem znamenit kraj že po svoji zgodovini. V ljudski šoli se že učijo, kako je bil ustanovljen. Kako natančno vedo nekateri pisatelji ta dogodek orisati! Pripovedujejo: Ker so Ogri mnogokrat pustošili ptujsko okolico, je prosil Friderik I, gospod ptujski, pomoči pri novoustanovljenem (l. 1190) nemškem vitežkem redu. Bilo je na Veliki petek l. 1199, ko je Friderik zagledal iz ptujskega gradu prihajati od zapada križnike v močnih oklepih in na iskrih konjih. Z meščani vred jim je hitel ves vesel nasproti. Peljal jih je v ptujsko mesto h Gospodovemu grobu, kjer so odložili vojaško opravo. A že koj drugi dan so zopet odšli proti vzhodu s Friderikovimi vojščaki vred zoper požigajoče in ropajoče čete ogrskega kralja Emerika. Na velikonočni dan so jih docela pobili. Na bojišču pa je zasedil Friderik zastavo nemškega reda rekoč: „Na Veliko nedeljo se je v boju ta prostor priboril, zato se naj imenuje Velika Nedelja, nemški vitezi pa jo naj ščitijo!“¹ Ko bi bilo vse to res!

A vstajajo nam razni pomisleki. Najprej Slovenci ne rečemo Velika nedelja,² ampak Velika noč,³ današnji Velikonedeljčani sami pa pravijo Vuzem.⁴ Pa to bi še ne bilo tako

¹ Janisch, Topogr.-stat. Lexik. v. Steierm. Graz 1885, III p. 928. Suppantisch, Die Stiftung von Großsonntag um das Jahr 1199, v listu Der Aufmerksame 1831 Nr. 105.

² Velika Nedelja (Η μεγάλη μεγάλη pri Grkih) je v rabi pri Rusih in Čehih (Nilles, kalend. utr. eccl. II 304, 310), ne pa pri Slovenih. Pleteršnikov slovar ima sicer ta izraz, a ni v rabi med ljudstvom, vsaj kolikor se da sklepati iz liturških pisateljev (Zupančič 1894, Kavčič 1907, Stroj 1907).

³ Velika noč = magna nox pri papežu Pelagiju (550—560), torej rimskega izvira, ker so se celo noč vršili cerkveni obredi. Grisar, Gesch. Roms u. d. Päpste 1902, 766 op. 1, 800—808.

⁴ Vuzem = mesovzem nasproti mesopust (= pust). Pleteršnikov slovar, II, 807.

hudo. Hujše je, da imamo v bližini Malo Nedeljo. Ako je Velika Nedelja — velikonočna nedelja, kaj pa je potem Mala Nedelja? In zakaj se tako imenuje? Slednjič pa se Velika Nedelja v srednjem veku, kolikor se da dognati, v listinah nikdar ne imenuje Velika Nedelja, ampak samo Nedelja (Sonntag) ali pa Sveta Nedelja.¹ Zgoraj navedena mična pripovedka je torej nastala šele koncem srednjega veka ali pa celo v novi dobi, ker njeno jedro je — razlaga imena Velike Nedelje. Spada v vrsto vzrokoslovnih (etioloških) pripovedk.² Tudi vse drugo je na njej krivo (božji grob in sobojevanje križnikov) razen edinega zgodovinskega dejstva, da je Friderik Ptujski res pregnal ok. l. 1199 Ogre iz okolice velikonedeljske.³

O pomenu izraza Sv. Nedelja nam listine ne dajo dovolj pojasnila. Bolj varno bomo o tem sklepali, ako se postavimo na širjo podlago in zberemo vsa krajepisna imena, ki so s pojmom nedelja v zvezi. Kolikor nam znano, še tega dosihdob

¹ Listine se nahajajo v Fröhlich, *Diplom. sacr. duc. Styr.* I p. 207 — (16 listin za dobo 1222—1549), potem Zahn, *Urkundenb. d. Herz. Steierm.* II in III ter Pettenegg, *Die Urkunden des Deutsch-Ordens-Centralarchives zu Wien* 1887 (v nemških regestih). Pisal sem zgoraj „kolikor se da dognati“. Fröhlich ima že namreč pri drugi listini (iz l. 1235) pri besedi S. Dominica pristavek „defacto appellatur Großsonntag“, kakor bi to stalo v kontekstu. A izvirnik tega dostavka nima (Zahn, l. c. II p. 424). Pettenegg na tem mestu tudi rabi besedo Großsonntag! Torej ali regestov ni pisal po izvirniku, ali pa je svojevoljno spreminjal krajevna imena. Zato se tudi ne smemo zanesti na njegove ostale regeste. Po njih se v vsch uradnih križniških listinah do XVI. stol. rabi samo ime Nedelja (nemški ali latinski), v zasebnih listinah pa se nahaja izraz Großsonntag že l. 1273, potem 1319 in 1323 in uradno v novi dobi l. 1535, 1540, 1549 in 1617. Dotične listine iz l. 1273, 1319 in 1323 bi se morale še enkrat pregledati, ker izraz Großsonntag predpola Malo Nedeljo. Zahn v svojem *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*, (Wien 1893 str. 469 nima izraza Großsonntag za srednji vek izpričanega in ravnotako tudi Fröhlich v nobeni izmed ostalih listin do l. 1549.

² Bernheim, *Lehrbuch der historischen Methode*, Leipzig 1894 p. 264.

³ Mayer, *Geschichte der Steiermark etc.* Graz 1898 str. 32 stavi Friderikovo zmago v zvezo z vojsko Leopolda III z Ogri l. 1199.

ni nihče storil. Dasi je ta seznamek pomanjkljiv, vendar upamo, da bo se z njim okoristilo in poglobilo naše raziskavanje.

1. Velika Nedelja v Slov. goricah. Patrocini je sv. Trojica. Kraj se imenuje prvič l. 1222. Latinski se imenuje Dominicus in Dominica s pristavljeno besedo sanctus ali pa tudi ne, nemški pa Sonntag in hl. Sonntag. Dvakrat (1273 in 1283) se imenuje Marijina cerkev. Sedanja cerkev sv. Trojice se je postavila l. 1674.

2. Mala Nedelja v Slov. goricah (pri Radgoni — pravi listina iz l. 1441) se imenuje prvič l. 1441 bei dem Suntaglein, ok. 1480 Klain Suntag,¹ latinski tudi Parva Dominica.² Patrocini je sv. Trojica.

3. Sv. Trojica v Dobležiču, podružnica piljštanska, se imenuje l. 1545 zum hl. Suntag, l. 1654 pa ecclesia SSmae Trinitatis.³

4. V konjiškem urbarju iz l. 1562 (večinoma pa prepisan po starejši podlagi pribl. iz l. 1490) se imenuje kmet Michel zum Suntag in sicer pod urbarjevim zaglavjem Dolga gora, kamor spadajo tudi Anderdorf, Čačavas, Lemberg, Novavas, Vrbje in Vrhe.⁴ V zbelovskem urbarju pribl. iz l. 1580 pa se imenuje cerkev sv. Katarine ali Nedelišče (Nedelisch). Ta sv. Katarina ni podružnica kostrivniška, kakor bi sklepali iz zgoraj navedenih vasi, ampak župnijska cerkev sladkogorska. V tamošnji kroniki se bere, da je sedanja cerkev Matere Božje posvečena l. 1754 na mestu stare kapele sv. Katarine; še sedaj zavzema podoba sv. Katarine v glavnem altarju prvo mesto, kip M. B. pa je na vrhu dodan. Nekaj minut od cerkve proti

¹ Zahn, Ortsnamenbuch p. 462.

² Slekovec — v rokopisnem osnutku mladonedeljske kronike v arhivu Zgod. dr. v Mariboru.

³ Orožen, Das Bisthum und die Dioezese Lavant, Dekanat Drachenburg, 1887 p. 68.

⁴ Anderdorf je mogoče pri Anderburgu (Sv. Jurij ob j. žel.), Nova vas je pri Sladki gori, Čačavas in Vrhe pri Kostrivnici, Vrbje najbrž tudi tam ali pa kot vas pod Donačko goro.

severu, kjer so baje ta kip našli, se dotično mesto po kroniki zove Najdelišče, dandanes pa je to ime neznano.¹ Najdelišče je ljudska etimologija besede Nedelišče, Sonntag, in se razume, da se je še le pozneje proč od cerkve lokaliziralo.

5. Nedeljišče, trg v Medžimurju, se imenuje najbrž že l. 1259. kot Nedeljka,² potem v celjski kroniki kot Nedelitz³ in ima poznogotsko cerkev sv. Trojice.⁴

6. Nedeljanec, vas v župniji Vidovec pri Varaždinu. Nima nobene cerkve.

7. Sv. Nedelja ali Okić sv. Trojstvo, južnozap. od Samobora s cerkvijo sv. Trojice. Prvikrat se imenuje l. 1501. kot Nedeljica (Nedelcz).⁵

8. S. Domenica — Sv. Nedjelja, severno od Labina v Istri. Župnija je ustanovljena l. 1632, sedanja cerkev sv. Trojice posvečena l. 1738.

9. S. Domenica — Sv. Nedelja⁶ pri Vižinadi (blizu Poreča) v Istri. Sedanja župnijska cerkev je posvečena sv. Janezu Krstniku. Ima pa podružnico sv. Trojice, ki je bila prvotni župnijski sedež in se imenuje okoli l. 1300. ter pozneje kot s. Dominica, šele v XVII. stol. kot sv. Trojica. Na trojiški praznik gredo k njej v slovesnem sprevodu. A v novejšem času so začeli v njej obhajati tudi god. sv. Dominike (6. jul.), a z manjšo slovesnostjo.⁷

¹ Poročal č. g. Iv. Jurko, kapelan sladkogorski.

² Zahn, Ortsnamenbuch p. 469 citira iz Monum. Hung. 20, 463 za l. 1259 „Polona videlicet terra Nedelk et Zunk site inter Draum et Mura“ ter misli, da stoji et mesto aut in je Zunk = Sonntag (Velika Nedelja) = Nedelka. A zoper to govori množina site. Mi se rajši odločimo za medžimursko (inter Draum et Muram) Nedelišče.

³ Krones, Die Freien von Saneck, Graz 1883, II p. 156.

⁴ Mitteil. d. Zentr. Kom. f. Kunst. u. hist. Denkm. I p. 232.

⁵ Barlè, Zagrebački arcidjkonat do god. 1642. Zagreb 1903 str. 55.

⁶ Za obe istrski župniji se nahaja ime Nedjelja samo v kazalu puljsko-poreškega šematizma!

⁷ Babudri, La Badia S. Michele Sottoterra. Il comune di s. Domenica. Parenzo 1905. Nekateri podatki so tudi iz zasebnega pisma gosp. pisatelja.

10. Na otoku Čres (Cherso) je v župniji Dragozetići kapela sv. Dominike, katero je obdaril Filip Perovac l. 1555.¹ Ljudje jo zovejo „Dumo ali Dumico“, a zakaj se tako zove, ne zna niti župnijski urad niti ljudstvo, „jer ima več više stotina godina, da je ta crkvice toj svetici posvećena“.²

11. V zaderski nadškofiji v župniji sv. Mihaela v Vrani je tudi kapela sv. Dominike, ki se je obnovila l. 1904.³

12. V župniji Šibenik—Varoš je kapela sv. Dominike ali Brezmadežnega Spočetja. Hrvati jo zovejo sv. Nedeljo in obhajajo njen spomin obenem z Marijinim praznikom dne 8. dec.⁴

13. Na otoku Hvar (Lesina) je na južnem obrežju na zemljevidih kraj S. Domenica, ki se zove po svetnici Dominika, katero ljudstvo imenuje sv. Nedelja.⁵

14. V Stari Srbiji je v kosturski okolici (na 40°30' vzporedniku) kraj Sveta Nedelja.⁶

15. Na Bolgarskem so v Rhodopegorah razvaline srednjeveškega mesta Nikopola. Med ostanki gradu in obzidja se vidijo tudi stolpi nekaterih cerkev, med njimi sv. Konstantina in sv. Nedelje (Κορζαζή).

16.—17. Tudi na Grškem je kraj Ἀγία Κορζαζή in sicer na zapadni, proti Italiji obrnjeni mesenski obali; pri Šparti pa je stala cerkev te svetnice do leta 1907. na mestu Zevsovega prestola v Amigdali.

18. V Italiji, in sicer v Veliki Grški je kult sv. Nedelje = Dominike = Κορζαζή doma. V rimskem marti-

¹ Krški šematizem citira Ep. Karaman, Diversorum lib. IV. fol. 12.

² Poročevalec č. g. pop Ivan Juranić meni, da je morda iz moškega imena sv. Dominika, ustanovitelja dominikanskega reda, kakor je žensko ime Josipina iz imena sv. Josipa.

³ Hrvatsko ime neznano radi izostalega odgovora.

⁴ Iz zasebn. pisma č. g. o. Jak. Bartulovića, frančiškana in župnika.

⁵ Po poročilu g. župnika dr. N. Sasunića.

⁶ Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer. Sitzungsberichte der phil.-hist. Kl. der kais. Akad. der Wissenschaften, Wien 1897 p. 32.

rologiju čitamo (še le v XVI. stol. napisano) poročilo dne 6. jul.: „V Kampaniji sv. Dominike, device in mučenice, ki je za cesarja Dioklecijana razrušila malike in je bila k zverem obsojena. Ko pa se je niso dotaknile, je obglavljena potovala h Gospodu. Njeno telo se hrani v Tropeji, mestu v Kalabriji in se zelo časti“.¹ Njena cerkev je stala v Kalabriji do začetka XIII. stol. v okolici Flumen Frigidum, tedaj pa so novonaseljeni benediktinci spremenili patrocinij.²

19. Ime mesta Gerace je potvara iz imena naše svetnice — Κορρακή. Imenuje se kot grad Ἀγία Κορρακή že za časa cesarja Konstantina Baržunorojenca (780—787).³

20. V Rimu je cerkev s. Maria in Domnica. Nekateri razlagajo pristavek „in Domnica“ = in dominico t. j. v cerkvi, ker so se cerkve zvale dominicum, drugi pa z večjo pravico mislijo na sv. Dominiko, lastnico hiše, ki je služila cerkvi za podlago. Legenda to Dominiko istoveti s Cyriako, ki počiva v enakoimenovani katakombi pri sv. Lovrencu. Po našem mnenju je pa Dominika prvotni patrocinij. Staro, razdrto cerkev je papež Pashal I (817—824) prenovil in od tedaj bo patrocinij Device Marije. Stari naslov pa ima še napis iz X. stol. v cerkvi sv. Štefana Okroglega: ARCHIPBR - BENEDICTVS - DIAC - SCAE MARIE Q̄ A DOMICA (quae appellatur Dominica). Podobno se imenuje S. Lorenzo in Lucina, in Lucina velja po legendi za lastnico prvotne hiše, a slučajno ohranjena grobna plošča, morda še iz IV. stol. priča, da je bila sv. Lucina prvotni naslov te cerkve.⁴

21. Na Predarlskem v dekaniji Sonnenberg je župnija Sonntag s cerkvijo sv. Ožbalta. V dolini je več naselbin z romanskimi imeni. Ali pa je krajevno ime v zvezi s sv. Dominiko, se ni dalo dognati.

¹ Martyrologium Romanum, Romae 1901, p. 97.

² AASSBoll. Iul. II p. 269 — 279, kjer je obširnejša razprava o sv. Dominiki.

³ Jireček, l. c. p. 16.

⁴ Marucchi, Basiliques et églises de Rome, 1902 p. 217, 223 in 403.

22.—27. Sonntaghöhe, Sonntagkahrsee, oberer und unterer, Sonntagkogel (trikrat), vse na Zgornjem Štajerskem.¹

28. Sonntagberg na Nižje-Avstrijskem, blizu samostana Seitenstetten. V XII. stol. se je imenoval Salvatorberg, l. 1440 se je pozidala na njem kapelica sv. Trojice, l. 1490 pa cerkev sv. Trojice. Že l. 1481 se v samostanskem rokopisu imenuje ta hrib sundachsparg.²

29. Na Češkem, v kraljevograškem okraju, je občina Nedelište.³

30.—32. Nedlitz, dvakrat vzhodno od Devina (Magdeburg), enkrat pri Potsdamu. Ena izmed prvih se imenuje leta 1527 Nedelitz,⁴ kakor prekmursko Nedelišče ok. l. 1458.

33. Na Škotskem stoji v razvalinah cerkev (= kirk = *κirk*) Kirkdominæ, južnozapadno od mesta Barr (vzporednik 55° 12'). Nekateri so mislili, da je posvečena Mariji (dominæ), drugi, da je Zveličarjeva (domini), tretji pa da je Dominikova. L. 1404 je kralj Robert III. potrdil, duas denariatas terrae capelli (!) Sancti (!) Trinitatis de Kildomine.⁵ Očitno je tudi tukaj dominica podlaga imenu ali kot nedelja ali pa kot svetnica.

Nikomur ne bode prišlo na misel tolmačiti vsa ta imena po istem kopitu. Mi hočemo tukaj pregledati samo tista, ki so v zvezi s cerkvenimi patrocini.

Sv. Nedelja — Dominica — *Κυριακή* kot svetnica ima 8 cerkev; štev. 10 (Čres), 11 (Zader), 12 (Šibenik), 14 (Vel. Sr-

¹ Janisch, l. c. III p. 930.

² Vaterland, 1907 štev. 142 (26. maj.) po knjižici Rak, die Wallfahrtskirche auf dem Sonntagsberg.

³ Allgemeines Ortschafts-Verzeichnis der im Reichsrat vertretenen Königreiche und Länder. Wien 1902.

⁴ Curschmann, Die Diözese Brandenburg, 1906 p. 422.

⁵ I. Murray Mackinlay, Influence of the pre-reformation church on scottish place-names. Edinburgh 1904 p. 144.

bija), 15 (Bolg.), 18 (Flum. Frig.), 19 (Gerace) in najbrž tudi 20 (Rim).¹

Sv. Nedelja — Dominica — Sonntag nastopa v naslednjih 9 slučajih pod patrocinijem sv. Trojice: šte. 1 (Vel. Ned.), 2 (Mala N.), 3 (Piljštanj), 5 (Medžimurje), 7 (Okić), 8 in 9 (Istra), 28 (Niž. Avstr.) in 33 (Škotsko).

Pri teh v drugem odstavku imenovanih krajih pa moramo postaviti vprašanje, ali se kraj imenuje radi patrocinija sv. Trojice — Nedelja,² ali pa se je prvotni patrocinij sv. Nedelje — Dominike, ko ga niso več umeli,³ spremenil v zaščito sv. Trojice.

¹ Vprašanje je namreč, ali je pri cerkvi S. M. in Dominica prvotna zaščitnica kampanjska Dominica, ali pa rimska Cyriaca (dne 21. avg.), ki se nikdar ne imenuje Dominica. Menimo, da prva.

² To trdi Lah Babudri za šte. 9, Slovenec Slekovec za šte. 2 in Nemec Rak za šte. 28.

³ Na otoku Čres ne umejo dandanes več imena sv. Dominike, čeprav je bila cerkev postavljena šele l. 1555. V Sv. Nedjelji pri Poreču so v dvomu, ali je patrocinij sv. Trojice prvoten, zopet vpeljali patrocinij sv. Dominike. Tretji zgled za tako neumevanje podaja Jireček. Na Balkanu se namreč jako časti sv. Παρμενίη = Petka. Imela je tudi cerkev pri Grušu v Dalmaciji, katero so pa v laškem jeziku imenovali sv. Venera (venerdi = petek). V XIX. stol. pa niso vedeli, kdo je ta Venera s pogansko se glasečim imenom in zato so je prekrstili v sv. Venerando! Pristavimo še lahko, da je poleg Gruša krasen, s pini-jami poraščen hrib, ki se po tej cerkvi zove še dandanes Petka, po hribu pa so nazvali prvi hotel — Petka, in eno najlepših dubrovniških ladij tudi — Petka. Nihče pa ne misli, da vse to izhaja od slavne svetnice Παρμενίη. Četrty slučaj o izpreminjanju ne več umljivega naslova se kaže morda v bližini naše Velike Nedelje — pri cerkvi vseh svetnikov v **Svetinjah**. Svetinje = svet kraj, nem. Heiligenstatt. Kraj s cerkvijo vseh svetnikov bi se lahko določneje imenoval n. pr. Sesevete, kakor dvakrat med kajkavci. Sesevete (množ. ž. sp.) bi se imenoval tudi v laški okolici, kjer se ravno ta izraz rabi za znani praznik dne 1. nov. Svetinje je torej sploh svetišče brez ozira na določen patrocinij. Svetinje s prvotno cerkvijo Matere Božje imamo v laški dekaniji. Ljudstvo govori še dandanes Svetinje (Svet'je, -tja, -i, -e, -i, -jem), piše se pa že od konca XVII. stol. sem Svetina. Ali ni morda v Svetinjah v Slov. goricah bil prej drug patrocinij, katerega so pa pozneje zamenjali s vsemi svetniki, krivo umevši krajevno ime? Dr. F. Kovačič je opozoril pisatelja, da se res

Poglejmo listine velikonedeljske! Iz njih sledi, da se v nobeni srednjeveški listini ne imenuje svetnica Dominika, ampak vedno le nedelja. O našem kraju se govori: in Dominico 1222, 1277; de Dominico 1247; in S. Dominico 1273, 1283; S. Dominicus (1322); der hailige Suntag 1307; zu dem Suntag 1376, zum Sunntags 1549; o cerkvi pa: ecclesiam, quae vocatur apud s. Dominicam 1235, 1236. Ako bi vedel solnograški nadškof, da je cerkev posvečena sv. Dominiki, bi dal zapisati naravnost: ecclesia s. Dominicae, tako pa se ravnotako negotovo izraža kakor rimski epitaf (gl. zgoraj št. 19) o cerkvi D. Marije, quae appellatur Dominica. Nobeden izmed nju ni razumel starega imena. Temu se pri nadškofu ni čuditi, ker v njegovi nadškofiji ni sledu o kakem češčenju sv. Dominike, pa tudi nobene cerkve sv. Trojice, ki bi bila pozidana pred XVI. stoletjem! Torej mu je bil izraz v tem ali onem pomenu tuj.

Iz teh listin se pa nadalje da tudi sklepati, da se naš kraj ne imenuje Sv. Nedelja radi patrocinija sv. Trojice. Ko bi bila cerkev poleg imena Sv. Nedelje imela še kak drug patrocinij, bi ga bil nadškof imenoval v tako važni cerkvenopravni listini, kakor je ona iz l. 1236. Seveda, to je samo dokaz iz molčanja, torej slab dokaz. A se da okrepiti in utrditi s pozitivnim dokazom. Križniki so namreč patrocinij Sv. Nedelje, katerega niso umeli (pišoč Dominicus,-um), spremenili v patrocinij Device Marije. Tako čitamo l. 1283: ad Ecclesiam S. Mariae V. in S. Dominico in 1273: S. Mariae Domus Theutonicorum in S. Dominico. Ko bi bila v XIII. stol. znana enačba Sv. Nedelja = sv. Trojica, bi se bili gotovo odločili za sv. Trojico, kakor so to storili v enem iz poznejših stoletij. Že obstoječ patrocinij sv. Trojice bi pa tudi ne bili zamenjali z Marijo Devico, da ga pozneje zopet sprejmejo.

dandanes v Svetinjah obhaja dvojen patrocinij, najprej na Veliko Gospojnico, potem ob Vsehsvetih. Morda je Marijino vnebovzetje prvoten cerkveni naslov, kakor v laški Svetini spomin Marije Snežnice.

Zoper enačbo Nedelja = sv. Trojica v XIII. stol. govori tudi zgodovina posebnega češčenja sv. Trojice. Ta sicer še ni raziskana in zato sodobni liturgiki lahko trdijo, da je vsaka nedelja posvečena sv. Trojici, a srednjeveški pisatelji tega ne vedo. V starokrščanski dobi je nedelja = dan Gospodov t. j. Kristusov¹ in v srednjem veku je papež Aleksander II. († 1073) zoper to, da bi se kak dan (nedelja) posebič posvetil sv. Trojici,² liturgik Beleth (po l. 1165) pa lasti nedeljo edino Kristusu in sv. Duhu.³ Votivna maša sv. Trojice je predpisana v pondeljek še do l. 1881 v rimskih misalih, Grki in združeni Rusini še dandanes obhajajo spomin sv. Trojice v pondeljek in sicer binkoštni. Nedelja je šele počasi prišla do pomena praznika sv. Trojice. Praznik na prvo pobinkoštno nedeljo je določil papež Ivan XXII (1316—1334), trojiško veroizpovedanje sv. Atanazija se je omejilo glede recitacije na nedeljo šele v breviru Pija V († 1572),⁴ trojiško predglasje pa je za nedelje predpisal šele papež Klement XIII. († 1769). Z druge strani pa tudi ne smemo prezreti, da je že Alkuin v IX. stoletju priporočal trojiško votivno mašo za nedeljo in da se je trojiški praznik uvel v Leodiju (Lüttich) že v IX. stoletju. Vprašanje je torej, ali so pri nas že pred uvedenjem praznika svete Trojice (1334) stavili cerkve svete Trojice. Kolikor se je dalo dognati, ni nobena cerkev ne solnograške, ne oglejske pokrajine postavljena pred tem praznikom. O nastopu patrocinija sv. Trojice so zanimivi naslednji podatki. L. 1365 se posveti v Gutenbergu⁵ na Gornjem Štajerskem kapela „v čast presv. Trojice, Device Marije in posebič sv. Pankracija“, torej

¹ Kraus, Real-Enzykl. der christl. Altertümer, II p. 768. Kellner, Heortologie, 1901, p. 6 —.

² Wetzer und Welte, Kirchenlexikon, II-te Aufl. III p. 2021. in VII p. 582 —.

³ Divinorum offic. ac eorund. rationum br. explic. Venetiis 1577 fol. 324-r.

⁴ Wetzer und Welte, l. c. V. 682.

⁵ Janisch, l. c. I. p. 509.

je bil glavni patron zaščitnik vitezev sv. Pankracij, posebno ker je zgoraj navedena formula povzeta iz pontifikala, po katerem se vsaka cerkev posveti na čast Bogu (tukaj stoji kot novo: sv. Trojici!) in Mariji ter gotovemu svetniku. Dandanes pa je v tej kapeli patrocinij sv. Trojice. V Gaishornu¹ se l. 1453 imenuje še cerkev s. Salvatoris, 1465 pa že s. Trinitatis. Zgoraj štev. 27 imamo Odrešenikov hrib, ki dobi 1440 kapelo sv. Trojice. Najstarša cerkev sv. Trojice v Rimu je iz l. 1494, v krški škofiji iz l. 1591, v solnograški nadškofiji iz l. 1610, v lavantinski so iz XV. stol. trojiška cerkev pri Slatini, potem v Dobležiču in pri Mali Nedelji, iz l. 1619 je cerkev v Gornji Polskavi, 1643 v Slovenskih goricah (trg Sv. Trojica), 1654 v Halozah, 1674 pri Veliki Nedelji. Najstarši nam znani tekst, ki imenuje cerkev sv. Trojice, je iz l. 1334 in zadeva cerkev v Dolnji Stubici, ki se imenuje „ecclesia sancte trinitatis in Stubicha“ ter se je postavila neki ok. l. 1300. Za koliko so starejše trojiške cerkve na Balkanu in Grškem, nismo mogli dognati.

Ali naj torej Velika Nedelja dela izjemo kot kraj s cerkvijo sv. Trojice že začetkom XIII. stol. in to celo v ozemlju solnograške nadškofije? Iz naših izvajanj sledi, da bi bil tak patrocinij v XIII. stol. za naše kraje celo nenavaden, vrhutega pa se iz listin da sklepati, da imena Sv. Nedelja tedaj niso umeli, ker ga niso istovetili niti s sv. Dominiko, niti s sv. Trojico. Krajevno ime bo torej starejše, ko najstarše listine (XIII. stol.) in bo iz predmažarske dobe² ter pomeni sv. Dominiko. Ustanovna listina križniške hiše pravi sicer, da je ok. l. 1200 bila velikonedeljska okolica pusta in prazna. Tako-le govori Friderik, sin Friderika, zmagovalca nad Ogri: Naznanimo, da je naš oče Friderik dobrega spomina za blagor svoje duše in

¹ Janisch, l. c. I. p. 274.

² Nas vede krajevno ime v VIII. ali IX. stol., Mucharja (Gesch. d. Steierrn. II p. 40 in 41) in druge pa je peljalo v isto dobo krivo tolmačenje imena Usentein (Vuzem-tin?), ki se pa pravzaprav čita Ussitin (Kos, Gradivo II p. 163).

naših prednikov podaril častitemu gostišču sv. Marije Nemcev v Jeruzalemu svojo lastninsko pravico v Nedelji s polovico desetine, tedaj ko je napominjani naš oče imenovano zemljo iztrgal iz rok Ogrov in jo, čeprav še prazno in nenaseljeno, podvrget svoji oblasti, in mi potrjujemo to daritev.¹ Vendar pa ni verjetno, da je bila zemlja skozi več sto let pusta in prazna, ampak gotovo so bile tudi tu naselbine,² katere so Ogri opustošili, morebiti še ne pred dolgim časom, Friderik pa jih je osvobodil in cerkev pod starim imenom obnovil. Zato je dobil cerkveno patronstvo. Slednjič patrocinij sv. Dominike ni mogel priti po solnograških misijonarjih, ampak je znak grškega vpliva. Saj leži večina Dominikinih cerkev na Balkanu in adrijskih otokih ter v Veliki Grški. V jugoslovanskih pesnih igra sv. Nedelja poleg sv. Petke in sv. Elija veliko ulogo.³ Kako daleč se je kult sv. Elija z Balkana razširil med Slovence, smo že dokazali na drugem mestu, ravnotako tudi o češčenju sv. Helene.⁴ Ako pa za Veliko Nedeljo iščemo zveze s sv. Dominiko⁵ in kažemo na grški vpliv, ne trdimo pa tega za cerkve, ki se imenujejo „Nedelja“ šele koncem srednjega veka. Da pri teh to ime izvira od patrocinija sv. Trojice, ni nemogoče, vsaj Nemci neki trojiško nedeljo zovejo veliko nedeljo.⁶

Na kratko navedemo še nekatere kraje, ki so tudi v zvezi s tedenskimi imeni, nadaljno raziskovanje prepuščajoč jezikoslovcem. Nad Muto ob koroški meji imamo Spodnji Štajerci

¹ Zahn, Urkundenb. I. p. 292. „licet uacuum adhuc et inhabitatum.“

² Mayer, l. c. p. 32. misli, da je bilo ozemlje slabo naseljeno, ne pa celo pusto in prazno.

³ Karásek, Slavische Literaturgeschichte I p. 137.

⁴ Stegenšek, Dekanija gornjegrajska, 1905. p. 206 in 194.

⁵ Kos, Gradivo, II. našteje v kazalu za dobo 800 — 1000 25 moških imen Dominicus in sicer večinoma za Istro. Ta „Dominicus“ bo tudi samo preveden Κορίνθος, ker nobeden izmed znanih Dominikov v I. tisočletju ni imel posebnega kulta, dočim je Κορίνθος veleslaven patrocinij.

⁶ Vaterland l. c. (Allerdreifeiertag ali pa großer Sonntag).

hrib in selo **Soboto**,¹ ki pa se dandanes krivo piše Sopote in pri Ptujju je vas Sobotinci, dandanes krivo: **Sobetinci**.² Zakaj so hribe po soboti imenovali, nam ni znano; pri nas taka imena s češkim izrazom sobotka za kres pač nimajo zveze.³ Ogrski znanstveniki trdijo da so po soboti poznamenovani kraji dobili ime, ker je bil tam v soboto tržni dan. Včasih bo pa tudi tako ime v zvezi s patrociniem, kakor imamo na Kranjskem slavni srednjeveški božjipot sv. Sobote.⁴ Vseh po soboti imenovanih izvenštajerskih krajev poznamo 16 in sicer na Kranjskem 1, Hrvaškem 1, Ogrskem 7, N.-Avstr. 1, Moravskem 1, Češkem 4, Gališkem 1.

Po petku imenovanih krajev slučajno pri nas nimamo, pač pa imamo svoj **Podčetrtak** in svojo **Podsredo**. V Podšredi so v sredo hudodelce zaslišavali (zato nemško krajevno ime Hörberg), v četrtek pa so jih v Podčetrtku kaznovali s smrtjo (zato nemški Landsberg, ker so imeli tam deželsko ali krvno sodbo).⁵ Tako se glasi Kočevarjeva razlaga, ki skoro ženijalno spravlja v pragmatiško zvezo oboje slovenskih in oboje nemških imen in se je dandanes že udomačila med ljudstvom. Mi na to odgovarjamo: 1. Hörberg se piše v srednjem veku Herberch in Herberge, torej znači najbrž vsprejetišče, Landsberg pa pomeni pokrajinski grad, ki gleda, ki gospoduje čez pokrajino. Piper našteje še 28 gradov v razvalinah, ki imajo

¹ An der Zaubatt 1440, in der Zobodin 1459 (Zahn, ONB str. 468) im Sabbat ok. 1600 (Orožen, I, 601), in Saboth 1724 (Orožen, I 111). Poleg pa gre pokvarjena oblika: Zambitt 1311, Zaubitt, Zambicht (Orožen, I, 111) in Zambichtl. Na hribu Sobota ležita cerkvi sv. Jakoba in sv. Lenarda, o prvi se dandanes piše, da je „in Sopote,“ o drugi pa, da je „in Zambichtl“ in vendar je podlaga obojnega imena — sobota, kakor je še pisal vizitator l. 1724.

² Zobotendorf 1322. (Zahn, ONB str. 468).

³ Napotnik, Imenopis konjiške nadžupnije, str. 34. Krek v Kresu I. 49 — 62.

⁴ Schumi, Archiv II, 169 in Valvasor, Ehre d. H. Kr. VIII str. 791. Sv. Sabbatia ali Sebastia je bila mučenica v Sremu. AASSBoll. 4. Jul. II, 6. Hrib pa se zove Sabatberg ali pa Bukov vrh.

⁵ Lapajne, l. c. str. 304.

kot koren izraz Land- in 7 jih je Landesbergov.¹ S tem odpadeta za juridično tolmačenje oba nemška izraza, ostaneta le še slovenska. 2. V sredo ali pa četrtek se pa lahko marsikaj zgodi n. pr. utemeljitev kraja ali pravica imeti sejme te dni, ali pa dolžnost te dni robotati i. t. d.; čemu potem reči, da so Podsredčani imeli v sredo ravno sodni dan, Podčetrčani pa v četrtek in sicer v dobi, ko sta oba gradova imela istega gospodarja.² Tako tolmači le tisti, ki hoče od stare ženijalne razlage ohraniti to, kar se še ohraniti da. 3. Ne da se pa dognati, da bi bila oba gradova imela kedaj istega lastnika,³ pač pa je bil vsak izmed obeh gradov sedež deželske ali krvne sodnije in sicer Podsreda že v XIV. stol.,⁴ v Podčetrtek pa so prenesli krvno sodnijo iz Pilštanjskega gradu. 4. Ker je sodnija v Podčetrtku približno šele iz nove dobe (pred l. 1542), bi sledilo, da Podčetrtek in Podsreda v srednjem veku nista imela slovenskih imen, kar je neverjetno. Iz sodnijskih razmer se torej naši krajevni imeni ne dasta izvajati. Zato sklepamo: 1. Da se pri poznamenovanju enega teh krajev niso ozirali na drugega, saj ležita daleč narazen in so precejšnje naselbine med njima; 2. da sta slovenski imeni — imeni naselbin, nemški pa — imeni gradov; 3. da sta slovenski imeni jako stari, morebiti starejši ko nemški; 4. da sta se kraja prvotno imenovala Sreda in Četrtek in šele pozneje s sestavljenkama s predlogom pod⁵ in 5. da se bo težko kedaj pojasnilo, zakaj so ta dva kraja imenovali po dveh dnevih v tednu.

¹ Piper, Burgenkunde, München 190., p. 658.

² Janisch, l. c. I p. 595.

³ Prim. Orožen, l. c. VI. str. 317 in 498.

⁴ Hist. Atlas der oest. Alpenländer. Erläuterungen z. Landesgerichts-Karte str. 48.

⁵ Na Ogrskem nahajamo več krajevnih imen „Sreda“, „Četrtek“: Nagl, Die geographische Namenkunde. Wien 1903 p. 16. — Videti je, da tukaj predlog „pod“ ne pomeni „sub“, ampak „in.“ Prim. Podsused = ad Zuzed (c. 1630), Podplat = am Plat (c. 1400), pod Sv. Nedelju (na Hvaru = pri Sv. N.), Napatak za kraj Pentek (Nagl l. c. p. 16), slednjič Podvino pri Laškem, ki ni pod vinogradi, ampak kvečemu nekda med vinogradi.

Z dnevnim imenom sreda je mogoče v zvezi tudi ime trga **Središče** (z istim obrazilom — išče, kakor Nedeljišče). To se nam zato zdi mogoče, ker medjimursko Središče Ogri zovejo Mura-Szerdahely (Mittwochsort) in ker je ravno v nekdanjem ozemlju panonskih Slovencev mnogo krajev, ki imajo imena dni v tednu.

Kolikor nam je znano, se cerkveni element še veliko premalo vpoštevava v razlagi krajevnih imen. Ne pride samo v poštev dokazati, da je ime cerkvenega izvira, glavno je, da se dožene, kedaj so se taka imena dajala. Že iz zemljevidov je razvidno dejstvo, da je pretežna večina krajev z imeni teden-skih dni na zapadnem Ogerskem, torej na tleh nekdanjih panonskih Slovencev. Tu imamo Nedelje (Nedeljišče), Sobotice (pri Čakovcu, potem slavno mesto Sabaria in mesto Trnava i. t. d.), Petke, Četrte in Srede. Ako imamo Slovenci ravno na vzhodnem Štajerskem več sličnih imen, je to pač dokaz, da so nastala pod vplivom panonskoslovenskim in sicer v davno pretekli dobi.

Podsreda in Podčetrtek pomeni torej „v sredo“ (= Središče) in „v četrtek“ (= Csütörtök pri Požunu). Sicer pa so ta pomen čutili tudi tisti, ki so dali zgoraj navedeno juridično razlago.

Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev.

Izdaja besednega zaklada štajerskih Nemcev¹ me je napotila, da sem pregledal, koliko je slovanskega pri teh najbližjih naših nemških sosedih. Posledek te preiskave podajem na nastopnih straneh, ki naj bodo majhen prispevek v to, da se

¹ Steirischer Wortschatz als Ergänzung zu Schmellers bayerischem Wörterbuch gesammelt von Theodor Unger, für den Druck bearbeitet und herausgegeben von Dr. Ferdinand Khull. Graz 1903. Leuschner & Lubensky, Lex. 8° XXIV + 661. — 15 K.

To knjigo je sprejela nemška kritika zelo prijazno in ni ji, v kolikor je meni znano, očitala niti najmanjše pege. Pisatelj — sin znanega botanika Ungerja, torej slovenskega pokoljenjá — je umrl, preden je mogel prirediti svoj slovar za natisek, kar je po njegovi smrti storil profesor dr. Khull. Ta je, kakor pripoveduje v predgovoru, gledal pred vsem na to, da so se iz Ungerjeve zbirke izpustile besede, ki se v istem pomenu in isti obliki nahajajo že v bavarskem slovarju Schmellerjevem. Kako se je ob takem ravnanju mogla knjiga nazvati „Steirischer Wortschatz“, to mi je nedoumno; saj štajerski besedni zaklad obsega vendar tudi nalašč izpuščene besede! Ktere pa so te? Odkod naj vemo, katero besedo v Ungerjevi zbirki je Khull izbrisal in ktera Schmellerjeva beseda se govori tudi v štajerskih Nemcih, ktera pa ne? Tako ravnanje je torej povsem nekritično in zasluži najhujšo obsodbo, ker nam je ž njim zaprt vpogled v razširjenost takih besed. Izdatelj bi jih bil moral vsaj na kratko omeniti ter zavrniti na Schmellerja, če se je bal, da bi knjiga preveč narastla. Javnost je smela to zahtevati zlasti pri delu, v čegar podporo je prispevalo toliko mecenov — dunajska akademija znanosti, naučno ministrstvo, deželni zbor štajerski in štajerska hranilnica v Gradcu!

K sreči se izdatelj ni ravnal strogo po svojem načelu, kakor vse kaže; sicer bi bil moral namreč izpustiti: *Adel* ‚Jauche‘ (Schmeller I. 34), *Barch* ‚verschnittenes männliches Schwein‘ (I. 268), *beigen* ‚in Haufen übereinanderlegen‘ (I. 215), *Peunte* ‚eingefriedeter vom Viehtrieb ausgeschlossener Platz‘ (I. 395), *Äst* ‚Geschwür; Speise, Futter‘ (I. 157 sub Aiß in Äss), *Auf* ‚uvula‘ (I. 42), *räppig* ‚rüdlig‘ (II. 128) itd. (Omenjam, da navajam tu in povsod v nastopnem le po nekaj besed v podkrépo svojega mnenja in da mi ni bila naloga, zbrati vse primere, ki govore zanje.) — Mnogo besed ni sprejetih, ki bi jim gotovo bilo prostora v slovarju in jih tudi v Schmellerju ni najti. Nekterih pisatelj ali izdatelj nista poznala in zato je o njih molčati; toda čudim se, da manjka, če se je že ovekovečil moderni *socifarb* ‚rot‘, nekterih besed, ki so gotovo znane vsakemu Gradčanu, n. pr. tisti znameniti *Armenbeteiler*, ki skoraj dan

ščasoma zadela vrzel v znanosti o vzajemnem vplivanju Nemcev na Slované in Slovanov na Nemce; ta znanost je zlasti v zadnjem oziru precej zanemarjena, nekaj zato, ker niso nemškim filologom (do prav malo izjem) znani slovanski jeziki, nekaj pa zato, ker se je s slovanske strani pristopalo k takim preiskavam preveč diletantično. Da sem jaz našel in prav objasnil

za dnem plaši po vseh graških listih, celo tistih, ki se bahajo, da pišejo „najboljšo“ nemščino; dalje pogrešam glagola *aushengen* „unterbrechen, aufhören: das Studieren auf einige Tage aushengen“ (odtod naš *pre-je-njati*), in tako tudi *schnapsen* „Sechsendsechzig spielen“.

Izdatelj izjavlja, da je dijalektične oblike, ker jih je bilo premalo in niso bile zapisane strogo znanstveno, prepisal v navadno knjižno nemščino. Če bi bilo to njegovo ravnanje pravo, potem bi bil moral tudi oblike, ki jih imajo besede v listinah, prav tako prepisati v knjižno nemščino. Saj so prav tako dijalektične in jih starost sama še ne bi ščitila! Edino pravo je, če se že hoče uvesti v slovar knjižna oblika, da se vsaj pristavi v oklepih tudi dijalektični zapis, pa bodi ta še tako pomanjkljiv, saj tudi znanstveni zapisovalec ne bo vselej zadel prave izreke. Kdo nam tudi more jamčiti, da je izdatelj res vse prav prepisal v „navadno“ nemščino? Meni se nikakor ne zdi, da je zadel povsod pravo. Vprašati namreč smemo, zakaj piše proti svojemu načelu: *Beerwüinkel* za *Bürwüinkel* (iz lat. *pervinca*, 60), *bedilt* namestu *bedielt* (59: seines bedillten [verstorbenen, auf die Diele, das Brett gelegten] Schwagers), *Packer* „Infanterist ohne Chargengrad“ (madž. *baka*) namestu *Backa* (43), *anschinden* „anhussen, anreizen“ nam. *anschünden* (25, prim. srgn. *schunden*, stgn. *scuntan* — *šuntati*), *Ausreuter* „schlechtes Mehl, Mehlabfall als Viehfutter“ namestu *Ausreiter* 39, prim. srgn. *rīter* „Sieb, Reiter“) itd. K sreči in ne v škodo slovarju je izdatelja večkrat zapustila njegova težnja po knjižnih oblikah; prim. *Bomberl*, *Pomperl* „Erdapfel“ (103, iz *Bodenbirne*, prim. *Fletsbirne*, *Grundbirne*); *Heurauch*, *Geheirauch* (*Koarauch*) (239 iz *Höhenrauch*); *Brat* „Grund, Platz“ (106) nam. *Breite* (*Braiten* area, Schmeller I 370); *Türwogel* „Torwart“ (185) itd. Toliko glede sprejetega gradiva in ravnanja ž njim.

Kako je postopal izdatelj gledé na obdelavo tega gradiva? Tu je najprej pogledati, kako je sprejeto gradivo raztolmačil gledé pomena posameznih besed. Da si mnogokrat ne ve pomagati, kadar je določiti pomen iz listin, tega mu nihče ne bo štel v greh. V nekterih primerih pa je stvar vendar tako rekoč na dlani. Pri besedi *Tirasch* 155 misli n. pr. da bo to „Jagdhund“ (to mnenje je pač zakrivil Bismarckov pes *Tiras*), toda že listinski izraz „ain Tirasch zum Wachtelfangen“ in, kar je isto, (184) „ein Düres auf die Rebhühner“ kaže, da je to frc. *tirasse* f. „das

vse v štajerski nemščini zdaj rabljene ali nekdanje znane besede, tega si seveda nikakor ne domišljam: v to je treba še mnogo iskanja in premišljevanja. Tiste besede, o katerih mi ni jasno, so-li izvirno slovanske ali nemške, sem del v oglate oklepe, pri drugih sem svoje dvojbe posebej izrečno navel. Sprejete so v spodnji zaznamek tudi take neslovanske besede iz jutro-

Streichnetz für das Federwild¹. *Eisenbratze* (197) je ‚Handbretze, Handfessel‘. *Kanariwerkel* (377) je ‚Werkel zum Vorleiern von Melodien, damit der Kanarienvogel sie nachsingen lerne‘. Kaj je *Mitterling* (461), bi bil izdajatelj lahko izvedel iz Lexerja in Überfelderja: 1) ‚Insel im Flusse‘ in 2) ‚ein in der Mitte zweier Grundstücke oder Wiesen liegender Grundstreifen‘; slov. osrédok. *Korobe* f.: ‚Koroben und Feigen‘ (405) so ‚Bockshörndel, Johannisbrot‘, frc. *caroube*, ital. *carrube* iz arab. *charrob* itd. — Pri drugih besedah ni pomen razložen dovolj razločno in jasno. Tako mu je *ratschen* 488 „das *r* scharf aussprechen“ nam. „r“ schnarrend (Zäpfchen-r) aussprechen‘, kakor so ga v zadnjih letih začele gojiti graške dame, zapeljane po izgovoru gledaliških igravcev iz severne Nemčije. Neštajerec nikdar ne bo vedel, zakaj se *Mariatrost* imenuje tista ‚Stellung im Kegelspiel, in der die beiden Flankenkegel (Bauern) allein stehen bleiben‘; tu mora leksikograf navesti, da se tako imenuje po cerkvi Mariatrost pri Gradcu, ki ima dva stolpa. *Böxel* ‚Taschenmesser‘ (105) se ne imenuje vsak nožič, ampak le tisti, ki je zakrivljen kakor divjega kozla (gamza) rog. *Landler* (zakaj ne po izdateljevem načelu *Ländler*?) je (425) med drugim ‚Bewohner des Landels‘; kaj pa je na Štajerskem *Landel*, ni nikjer povedano, niti niso nikjer omenjeni tudi na Štajerskem dobro znani *Heansn*. Celo graški *Fetsenmarkt* ni gledé dni in dobe, kedaj je, označen prav.

Mnoge navedbe pomena so tudi očitno preozke, nekatere preširoke, druge celo napačne. *Alberbroß* (14) ni ‚junger Zweig einer Pappel‘, ampak tak ‚Sproß‘. *Parapliewagen* se razlaga z ‚Wagen ohne Bedachung, (50); če pa je *Dach* ‚Regenschirm‘ (134), potem je pač nasprotno res. *Mehlmesser* (456) je ‚beedeter Beamter, der das Abmessen und Versteuern des Mehles besorgte‘ (iz ktere listine se to sklepa?); jaz sem vedno slišal to besedo v pomenu ‚Mehlverkäufer, Mehlhändler, der am Platz den Kunden das Mehl zumißt‘. Netočno je razložen tudi ‚*Kolmanisegen*‘ z ‚Name eines Wettersegens‘ (403); ali nista sestavitelja slovarja nič slišala o ‚*Kulmonisegen*‘? O njem je pisal vendar v graški ‚Tagespost‘ znani štajerski etnograf K. Reiterer l. 1897, v št. 132 (13. maja) v spisu ‚Volksmedicamente‘ ter povedal, da je to ‚ein Volksbüchlein, das jeden, der es trägt, schützt‘. *Triesterstecken* se razlaga kot ‚Peitschenstiel aus *Zirbelholz*‘; prav je ‚aus *Zürgholz*‘ (Celtis australis); nemška beseda *Triester* je iz *der* + *Rüster* ‚Ulm‘: ulmus in cel-

vih jezikov, o katerih se dá v kolikor toliko dokazati ali vsaj po njih naturi slutiti, da so jih Nemcem iz turščine, arabščine ali perzijsčine posredovali na zadnji stopinji Slovani. Nekaj je tudi takih, ki jih ni najti v spodaj ocenjeni Ungerjevi knjigi; zakaj sem jih sprejel, je razvidno že iz naslova mojemu spisu.

tis spadata v isto rastlinsko družino, vsled česar sta se drevesi lahko pomešali. Omembe vredno za karakteristiko vsega dela je tudi oznamenilo besede *Porsunkeritag* kot *Todestag der heil. Portiuncula* (104), kakor da bi sv. porcijunkula bila kaka svetnica ženskega spola, ki je nekje sveto živela in sveto umrla!

Po kakih načelih je raztolmačeno vse gradivo gledé na njega postanek ali etimologijo, to ni povedano nikjer. Etimologija je zdaj navedena, zdaj zopet ne. Večinoma se zavrača na Schmellerjev, tu pa tam na Lexerjev (koroški) in na Grimmov slovar (DW.), toda ne povsod, kjer bi to pričakovali in bi se bilo lahko zgodilo, ne na škodo delu. Tako je pri *Arsch* „Flußfahrzeug best. Form“ opozoriti na Schmellerjev *Ürschl* „Nachen der kleinsten Gattung“ in *Asch* (I. 168, 165). *Pepi* „penis“ (57) se razlaga, kar je nemogoče, „aus der Verklng. von *Popper*, *Pöpperl*“ ki pomenja „Puppe, Tocke, kleines Kind, Euterbeule“, nikdar pa ne „penis“; to ni nikaka „willkürliche Umgestaltung“ navedenega *Pöpperl*, ampak čisto navadno ime *Pepi* „Josef“, kakor se ta ud imenuje tudi *Hans* (slov. janez) ali *Zebedaeus* (št.-n. *Zebedé* 644). *Gaggolori* „Auglein“, (übtg.) *Kindchen*; *Augengläser* (263) je lat. *oculare* ali *ocularium*, prim. poljski *okulary*. *Forstat*, *Forstant* „Name eines Kleiderstoffes“ (248) je iz arab. *Fustât*, *Fostât* „Name einer Vorstadt in Cairo“ (mogoče po naslombi na *Vorstadt*, pa prim. tudi *fasch* — *farsch*, *faschieren* — *farschieren*). *Schmack* „grünes Pulver von *Rhus coriaria*“ bi bil moral izdatelj ločiti od *Schmack* „Geschmack“ ali vsaj zavriniti na *Somak*, *Sumak* (598). *Katembelwoche* „zweite Woche in der Faste“ (372) je iz *Quatember* (quat-tuor tempora). Pri italijanskih in francoskih besedah je izdajatelj izvirnico včasih navel, še večkrat pa ne, dasi je jasna. Predaleč bi nas zapeljalo, ko bi hoteli navesti vse primere, kjer bi bilo v tem oziru slovar popolniti. To bi napolnilo posebno razpravo, zato podamo le kopico tu pa tam po knjigi nabranih primerov:

Abschappen (Schülersprache) „durchgehen, davonlaufen“ (8), ital. *scappare*, *excappare* „die Mönchskaputze ablegen“. *Balester* „Armbrust“ (46), it. *balestra*, balistra. *Parchet* f. „Raubschiff“ (50), it. *barchetta*. *Petesche* „Fleckentyphus“ (59), fr. *pétéchies*, it. *petecchie*. *Benne*, *Ben-del* „geflochtener Wagenkorb“ (66, 65), it. *benna* (že Grimm DW. I. 1473). *Bezetten* pl. („B. oder rothe flecklein zum färben“, 73), pač it. *pessetta* „Rosentuch“. *Poschan* „einen P. haben = sich ein großes Ansehen zu

Da bo preiskovavcem lažje najti v spodaj podanem znamenku obravnavane besede, sem pridržal tisto abecedno razvrstitev, ki se je zavoljo južnonemškega izgovarjanja drži slovar Unger-Khullov. Ne razločujeta se potemtakem *b* in *p*, *d* in *t*, *f* in *v* na začetku in v sredi besed, in zategadelj je iskati

geben suchen⁴ (104), fr. *beau genre*. *Branzel* ‚Armband‘ (109), it. *braccialetto* id. *Bressilerl* ‚Art Rostbraten‘ (115), it. *braciola*, *bragiola*, ben. *brisiola*, *bresola*. *Pugnal* ‚Name einer Waffe‘ (127), it. *pugnale* ‚Dolch‘. *Dard*, *Tard* ‚leichter Wurfspieß‘ (143), it. *dardo*. *Tortsche*, *Torste* ‚Fackel‘ (161), it. *torcia*. *Torkel* ‚Presse, Kelter‘ (162), it. *torcolo*. *Tornosoll* n. ‚Name einer Arznei‘ (162), it. *tornasole* ‚Sonnenblume‘. *Tschorber* ‚taubstummer Knabe‘ (179), it. *sordo* ‚taub‘ (s konson. disimilacija). *Dunse* ‚dickes aufgedunsenes Frauenzimmer‘ (183), it. *donzella* ‚Fräulein‘. *Türsch* ‚verdorrter Baum‘ (185), it. *torso*, lat. *thyrsus* ‚Strunk, Strumpf‘ (= Turse, Durse), morda z naslombo na *dürr*, prim. *Durrke*, *Dürrke* v istem pomenu. *Fahrtel*, *Fartel* ‚kleine Ladung, kleine Last‘ (209), it. *fardello*. *Vaschelle* ‚Art kleiner Meerschiffe‘ (212), it. *vascello*. *Figoni* m. ‚große Leimspindel‘ (234), it. *vergone*. *Fulte* ‚Warengewölbe‘ (258) it. *volta*, *volto* ‚Gewölbe‘. *Fum*, *Fumer* ‚eitle Einbildung, Hochmut, Aufgeblasenheit, Stolz‘ (258), it. *fumo*; uomo *fumoso* ‚altiero, superbo‘. *Furchgabel* je pač ‚Ofengabel‘ (*burklje*) (259), it. *furca*, *forca*. *Fussin* f. ‚Hammerwerk‘ (261), it. *fucina*, ben. *fusina* (slov. *fužina*). *Gatse* ‚Schöpfkelle, Schöpfgeschirr‘ (262), it. *cassa*, *caszuola*. *Garlwagen* in *Karlwagen* ‚zweirädiger karrenartiger Wagen‘ (268), it. *carro*. *Gula*, *Gulas* f., *Guli* m. ‚Narrenspange‘: „einem die Gula zeigen = Feige zeigen, Schimpfwort“ (313), it. *culo* ‚Hinterer‘; *mostrar il culo* eine der ärgsten Beschimpfungen. *Fustakor*, *Fustikor* ‚langer, gestickter Überrock‘ (371), it. *giustacuore*. *Kapért*, *Kopért* f. ‚Überdecke über ein Bett‘ (372), it. *coperta*. *Kanze* ‚Hohlmaß für Wein und Getreide‘ (377), it. *conso* (*congius*). *Korazin* ‚Mittelding zwischen Harnisch und Stoffwams‘ (405), it. *corazzina* ‚Küraß‘. *Korda*: „in die Korda nehmen, in scharfe Zucht nehmen“ (404), it. *corda* ‚Strick‘, torej takorekoč privezati koga. *Kurtalatsch* ‚Kneif‘ (421) ni *coltellaccio*, ampak *cortellaccio*. *Lustrin* ‚Art Modestoffes im 18. Jahrh.‘ (445), it. *lustrino* ‚Art seidenen Zeuges‘. *Mantschari* f. n. ‚Essen, Verköstigung, Mittagmahl‘ (448), it. il *mangiare*. *Mangári* adv. ‚meinetwegen, alles eins‘ (448), it. *magari*. *Medai* ‚Halsgehänge‘ (455), it. *medaglia*, ben. *medaja*. *Meselan*, *Mezulan* ‚Linzerzeug, auch für Mousselin‘ (459), it. *mezza lana*, *buccherame*, *accellana* (slov. *mezlan*); za *mousselin* se rabi *Meselan* samo vsled narodne etimologije. *Mintel* ‚Kinn‘ (462), it. *mento* ‚Kinn‘. *Mischkulanz* ‚Mischung, Gemisch‘ (463), it. *mescolanza*. *Netta* adv. ‚genau, gerade‘ (475), it. *netto* ‚just‘. *Ohrwuckel* ‚Ohrring im Gegensatz zum

besed s *p*, *t*, *v* tam, kjer bi stale, ako bi se namestu teh samoglasnikov sploh pisalo v nemščini le *b*, *d* in *f*.

* * *

Aba f. (st. j.) ‚Name eines groben weißen Tuches, pan-nus thessalonicus‘ (Unger 1); *Haba* f. ‚Name eines Stoffes‘ (Unger 316). — Beseda je znana vsem vzhodnoevropskim je-

Ohrgehänge‘ (484), frc. *boucle d' oreille* ‚Ohrring‘. *Sappel* ‚Hacke ohne Schneide mit Spitze‘ (514), it. *sappa*. *Scheia*, *Scheicha* ‚Art wälschen Tuches‘ (535), it. *saja* ‚Sarsche‘. *Stratsen* f. pl. ‚Hader, Zotten‘ (581), it. *straccio*, ben. *strasse*. *Straun* ‚männliches Schaf, kastrierter Widder, dummer Mensch‘ (582), it. *castrone* id. *Stufat* m. n. ‚gedünsteter Lendenbraten vom Rind, gedämpftes Rindfleisch‘ (537), it. *stufato*. *Stuff* ‚abgespannt, gleichgiltig, stumpfsinnig‘ (587), it. *stufo*. *Skatel* ‚Schachtel‘ (597), it. *scatola*. *Skatelle*, *Skutelle* ‚Schale, Schüssel‘ (597), it. *scodella* (lat. *scutella*). *Skandelet* ‚Wärmfanne‘ (597), it. *scaldaletti*. *Urn* (Ürn) ‚altes Maß für Flüssigkeiten‘ (612): *orna* (lat. *urna*). *Wif*, *wiff* ‚aufgeweckten Sinnes, munter, lebhaft‘ (633), it. *vivo*. *Zappe* ‚Art Stechschaukel‘ (641), it. *sappa*, prim. zgoraj. *Sappel*.

Knjigi Unger-Khullovi je treba še nekaj pripomniti. Često manjkajo navedbe, kje je sicer v slovarju kaka sorodna beseda ali oblika. Tako bi se moralo pri *Zigret* ‚Abort‘ (651) zavrtni na *Secrét* (592), pri *Barch* na *Bork* (104, ital. *porco*), pri *Wisatz*, *Wisag* na *Posatz*, *Pusatz* (104). Tudi bi bilo tu pa tam še zavrtni na Schmellerja, kjer nahajamo isto besedo, dasi ne v prav enaki obliki, n. p. pri *Ropfen*, ‚Räude‘ (506) na *Räpfen* (II. 131). Pri nekterih glagolih je pripisano po pomoti ‚schw. Z.‘, n. p. *abreiten* ‚wegfliegen‘, saj se vendar pravi ‚der Auerhahn ist abgeritten‘. Tudi spol ni povsod določen prav: *Pint* n. p. je masc. in ne fem. (prim. slov. *pint*). Nekteri akcenti, katerih je sploh le malo, potem tiste pike pred iskalnimi besedami, ktere kažejo, da je dotična beseda redka ali malo znana, niso vselej prav postavljene. *Maskéra* n. p. je napak na mestu *Máskera* (482), sicer bi se moralo povdarjati tudi * *Maskér* in * *maskérn*. Beseda *Paten* (43) ‚Tuchleisten über den Rocktaschen‘ ni tako neznana, kakor bi se sodilo po pristavljeni piki; poznajo jo tako Štajerci (kajpada ne ves nemški narod, pač pa vsi krojači), kakor tudi Avstrijci, in bere se celo v državnem zakoniku. Pomeni včasih navedeni v redu, kakor so se očitno razvili: tako bi bilo pri besedi *Übertan* (601) postaviti na prvo mesto to, kar je pod št. 2 (‚Überwurf, Übertuch‘) potem pa še-le, kar stoji zdaj pod št. 1 (‚Leinwand, die über den Körper eines Verstorbenen gelegt wird‘).

Iz navedenega se razvidi, da ta slovar gledé kritičnosti ni na tisti stopnji, kakor štirideset let pred njim objavljeni koroški slovar Lexerjev ali tirolski Schöpfov. V koliko je kriv pomanjkljivosti njegov oča, v ko-

zikom v istih oblikah *aba*, *haba*, ki ju vsi imajo iz turščine, oziroma arabščine: *aba* 'grober Wollenstoff, Wollentuch, Mantel daraus' (Miklosich, Türkisch I. 5, Nachtr. I. 1, II. 71). Južnonemškim narečjem beseda sicer ni znana, v knjižno nemščino pa je pač prišla po drugi poti (potopisih in enakih spisih) ter se rabi le v oznamenilo neke arabske robe in obleke.

Anze (*Anasn*, *Änsn*) f. pomenja isto, kar sestavljenka *Ansdeichsel* 'Gabeldeichsel bei einspännigen Wagen'; druge sestavljenke so: *Ansenfuhre* 'Fuhrwerk mit Anzendeichsel'; *Ansengatter* 'Sammelausdruck für die beiden Deichselstangen bei einem zweirädigen Wagen'; *Ansenstänger* 'Anzengabeln',

liko izdatelj, ni mogoče določiti. Prestrogo seveda takih knjig, zlasti če so posmrtni, ne smemo soditi. Miklosich je večkrat rekel, da je "vsak leksikograf velik grešnik", toda taki "grešniki" so znanosti potrebni, in pohvaliti jih je že zato, da so imeli toliko poguma in vstrajnosti, "grešiti" za znanost. Tudi navedena knjiga bo torej dobro došla vsem preiskovavcem, in to ne samo nemškimi filologom, — doslej nimajo ti niti enega dijalektološkega spisa o kateremkoli nemškoštajerskem narečju, kar je več ko čudno znamenje "živega" zanimanja za domači jezik pri naših sosedih! — ampak tudi slavistom, ki najdejo v njem mnogo prelepe tvarine v razjasnilo svojega jezikovnega zaklada. Nedavno je vprašal Gartner v spisu "Fremdes im Wortschatz der Wiener Mundart" (Zeitsch. f. hochd. Mundarten III, 1902, 151), ko je obravnaval besedo *promints*: "welche Sprache hat die Lautform *pro*-geliefert?" Št.-n. oblika *Braunminse* mu dá odgovor na to vprašanje. Schuchardt (Slawod. 61) je smatral *brennte* v imenu *Brennte Gasse* (spalena ulica) za nekaj čehizem, toda št.-n. *Hausbrennter* (scil. Schnaps, Unger 332) in enake tvorbe kažejo, da že Nemci sami delajo ta particip brez *ge*-, ki odpada pač po fonetičnem potu.

Tudi za primerjaiočo semazijologijo bo našel filolog tu mnogo tvarine. Prim. n. p. *Ansprechen* (3. "der Vater bemühte sich dem Kind die Gesundheit zu erlangen mit Ansprechen und Wahrsagen" 24), slov. *urok*, *zagovor*; *Verweiset* 'Schmalz' (228, bolj knjižno *Verweißet*, prim. Lexer 254), se strinja z našim *sabela*, *obela*, ker se je belilo z mlekom; *Hackert* 'in Kübeln oder kleinen Bottichen oder großen Geschirren eingelegter, zerschnittener Speck' (318), slov. *śáseka*; *begasten* 'als Gast aufnehmen, mit Speise und Trank versehen' (60, že Grimm DW. I. 1278), slov. *pogostiti*; *Pfaffenhode* 'Euonymus europaeus' (73), sbh. *popova muda*, č. *popovo moudl*, *Aristolochia clematitis*, *Colchicum*, *Platanthera bifolia*; *pirchig* 'schmutzig' (85), slov. *brezast*, *breškast*, *breza* 'ime kravi'; *Arschkitzel* 'Hagebutte' (29), slov. *srbeška*, *srboritka*, frc. *gratecul*; *Bettseichel* 'Löwenzahn' (58), frc. *pissenlit* itd.

Ansenwagen, *Answagen* ‚einspänniger, (oft) schmalspuriger Wagen mit Anzdeichsel‘; *Anshaken* ‚der die Anzen verbindende Haken‘ (Unger 26). Mimo *Anze* je kot štajersko-nemški za-
 beleženo tudi še *Janse* ‚einfaches Wagengespann, bei dem das Zugtier in einer Gabel und nicht an der Deichsel läuft‘ (Unger 363) in *Ainetsen* („die Ainetzen oder Gabel“, Unger 193 sub Einetzen.) Druge sestavljenke so: *Rossanse*, *Rossjanse* (Unger 510) in *Ochsenanse* (Unger 481).—Nemca Schmeller in Lexer sta hotela razlagati besedo iz nemškega *ans* ‚Balken‘. Da je pa nemška beseda iz slovanščine, so spoznali že drugi: Jarnik gledé kor.-tirolske *Änsen*, *Anase* (v koroščini po Lexerju 7, 8 *anāse*, v listinah *anitsen*) (Kres IV. 266); obeh besed skupnost je znana tudi Castelliju, Wörterbuch der Mundart unter der Enns 52 in 56, kjer piše: „*Anis'n*, *Ans'n*, wend. *ojnise*“, resp. „*ojnisa*“; to hoče spraviti v zvezo s staron. *einnis* ‚mitten‘, kar pa je prevzel iz Popoviča (Unters. v. Meere 297: „wend. *woinza*“); to je omenil potem tudi Schmeller v ‚Bayrisches Wörterbuch‘ I. 117: *Änsen*, *Äns* (*Ans*, *Ens*) ‚Gabeldeichsel für ein einzelnes Zugvieh; eigentlich jede der beiden Stangen einer Deichsel‘. Tudi Schuchardt (Slawodeutsches 68) in Miklosich (Et. Wtb. 220) mislita enako, toda iz njunih besed se ne da določiti, menita li, da je beseda iz slovenščine ali da je iz češčine, kjer imamo v istem pomenu prav tako *ojnice* f. sg. Štajerska fraza *über die Ansen schlagen* ‚untreu in der Ehe werden‘ in slovenska *iz ojníc skočiti*, *čres ojnice skakati*, *iz ojníc stopati*, *ojnice prestopati* kaže vsaj za alpske Nemce na slovenski izvir; v bavarščino je mogla beseda priti kajpada tudi iz Čehov. V bavarskem lesu se govori tudi *Gei~sn* ‚einfache Deichsel für ein Pferd‘ (Schmeller I. 928) in Tirolci poznajo *āmse* ‚Deichsel‘ (Pustertal, Schöpf, Tirol. Idiot. 13), Švabi pa *äns*. K slovanskemu *ojnice* vtegne spadati tudi temna nemška beseda, ki jo nahajamo v staropruskem slovarčku elbinškem (Berneker, Die altpreuss. Sprache 239) 311 „Eunitze scaydy“, kar popravlja izdatelj v *staydy*; Kluge (Indogerm. Forsch. XXI. 359) misli sicer, da je za *Eunitze* brati *Emmice*

(*Emeß, Emits, Emeß* ‚Jochring‘, Grimm III. 419), kar je pak težko odločiti.

Asperl n. ‚kleinste türkische Silbermünze (16. und 17. Jahrh.)‘ (Unger 29). — Besedo so Nemcem posredovali pač južni Slovani: sbh. *aspra, asprica* ‚türkisches Silbergeld‘, nemam *aspre* ‚ich habe kein Geld‘; slov. *jaspra* f. in *jašper* ‚der Asper‘ iz turšk. *aspré* od grškega *ἄσπερον* ‚weißes Geld, Silbergeld‘ (Miklosich, Türk. II. 77); primerjaj slov. *belič*, ki je sprva tudi bil le srebrn denar.

Auer m. ‚Ahorn‘ (Unt.- u. Ostst.), tudi v obliki *Ĵauer* (Unger 30, 303). — Beseda je, kakor spričuje *au*, iz slovanščine in to iz našega jezika; tudi pri slovenskih Štajercih se je končnica *or* prevrgla v *ar, er*: *javer* (prim. Enu mala besediše 19), odtod ime *Ĵavernik* za *Ĵavornik*. Mi sami imamo seveda besedo iz nemščine in štaj. Nmec jo je torej od nas vzel le nazaj. V našem *javor* ne stoji *v* za nemški *h* (iz *k*, prim. lat. *acer*), ampak zapira le zev med *a* in *o*, ker je iz *ahor-* (ngn. *ahorn*) nastalo pri nas najprej **aor*—. Lit. *ja~voras, jo~varas, o~varas* je iz slovanščine (Brückner, Die slav. Fremdw. 87), *aornas* pa naravnost iz nemščine. Knjižni nemški *Ahorn* se glasi v štaj. nemščini *Achen*, adj. *achern* (Unger 11).

Pabian m. (st. j.) ‚Überdecke für Betten‘ (v inv. 16. stol., Unger 42). — To stoji pač za *Pablan*; s tem je primerjati gr. *πάπλωμα* ‚Baumwolldecke, Bettdecke mit Baumwolle gestopft‘ iz *ἐπάπλωμα*, kar je po posredovanju Hrvatov ali Srbov (*paplan, pablon, poplun*), morda kajkavcev (*poplun, paplan, pablon*), prešlo tudi k Nemcem, od prvih tudi k Madžarjem in dalje celo v češčino (Miklosich, Türk., Nachtr. II. 15 *pupla*).

Patschen, Potschen f. pl. ‚Schuhe aus Zeug oder Filz‘, *Patschenstiefel* ‚Filzstiefel‘ (Unger 44). — Iz romanščine (ital. *pappuccia, babbuccia*, frc. *babouches*) nemška beseda ne more biti, ker ima nemščina od tam le svoje *Paputsche*, kakor kaže akcent. Posredovati so jim morali besedo le Srbi ali Hrvatje ali pa Čehi ali Madžarji, ker se le iz naglaševanja teh

narodov dá razložiti haplologična skrajšba brez sile: *Pá-putschen* (prim. bav. *Pápotschen*, v bav. lesu *Pawótschen*, 'Stubenschuhe ohne Absätze und ohne Band oder Schnallen', Schmeller I. 399), *Patschen*; prim. č. *papuče*, sbh. *pāpuč* in *pāpuča*, madž. *papucs*. Beseda sama je tudi v teh jezikih tujka, prišla iz turšk.-perz. *papuš*, *papudž*. Koštiál (Slovanski življi v nemškem besednem zakladu, program II. gimn. v Ljubljani 1901, str. 24) izvaja nemško besedo iz č. *bác*, *bačkory* ter se sklicuje na Schuchardta (Sld. 65); toda te češke in podobne druge besede (kakor p. *bacsmag*) so pač le pospeševale razvoj haplogije, če so sploh tu prihajale v poštev in ni mariveč vplival na to bolj nemški onomatopoeični glagol *patschen*. Št.-n. *Botschger* 'Opanken' (Unger 99) je naravnost iz madž. *bocskor* 'Bundschuh, Riemenschuh' in ne iz slovanščine (č. *bačkory*).

Bager, *Pager* m. 'der Pfeifenrückstand' (Ostst., Unger 45). — Beseda je gotovo madž. *bagó* 'der Polak, Philister, der Überrest in einer nicht ausgerauchten Tabakspfeife'. Prememba madž. končnice v *er*, če se res tako govori, pa more sloneti samo na slov., iz madžarščine izposojenem *baga* 'Tabakspfeifensaft' (na Štaj., Dol.). Ločiti pa je nasproti Pleteršniku s. v. naš *baga* od sbh. *baga* 'eine Pferdekrankheit: Mauke, Fußgalle, Struppe', tudi 'Skrofeln', ker je to iz turšk. *baga* 'Frosch'; take bolezni se namreč pogostoma imenujejo z imenom 'žabe' ali 'krote' (prim. slov. č. *žába*, n. *Frosch*...). Iz tega *baga* je izpeljan sbh. *būgav* 'claudus', *bagljav* in *bagljiv*.

Paisen, *Paißen* pl. t. '1—1½ Schuh dicke Hanf- und Flachsbüschel'; dim. *Paisel* in *Paissel* (Obst., Unger 46); kor.-n. *Påasn* 'ein Bund Flachses'; prim. tudi *Pisn*, *Bissen* 'Büschel, Bündel, Bund meist aus Garben ausgedroschenem Strohes bestehend' (Überfelder 56, 45; ločiti pak je a *Poisl* 'ein wenig, ein Bisschen' iz ital. *posa*). — Beseda je slov. *po-vésmo* n. 'der zusammengedrehte Bund gehechelten Spinnhaares, die Reiste', *povésmo* detelje 'ein Bündel Klee'; *po-vésma* f. 'povesmo'. Končnico *-ma* zamenjuje rada končnica

nъ (prim. *pesma* in *pesen*, *basma* in *basen*); tako se je isto zgodilo pač tudi tukaj. Češčina pozna namreč poleg *pověsmo* tudi *pověseň* ‚Handvoll Flachs oder Hanf, die Riste‘; prim. dalje tudi bolg. *veslo* ‚Bund‘. Iz zloga *ve* (*ve*) se je razvil, ko je intervokalni *v* onemel, najprej *i*, potem *ĩ*; za *o* imamo kakor sicer mnogokrat *a*. O slovanskih besedah prim. Miklosich, Et. Wtb. 56 d.

Balda f. ‚Stock mit eisernem Hammer‘ (Unger 46). — Slov. *balta* (Valvasor pripoveduje, da so jo vselej nosili Čiči), sbh. *balta* itd. v vseh slovanskih jezikih, ki imajo to besedo od Turkov (Miklosich, Türk. I. 20). Že ta svari v rečenem delu (Nachtr. II. 82 s. *barta*), da se naša beseda ne sme pomešavati z n. *Barte*, kar se je zgodilo tudi v Ungerju 50, kjer se št.-n. *Balte* (*Palte*) razlaga kot postranska oblika besede n. *Barte* (*Parschin*) ‚Hacke, Haue‘. Turščina ima namreč besedo iz orijentalnih jezikov in kot podstava se navaja babil.-asir. *pilakku*, sum. *balag* ‚Beil‘, g. *πέλζωζ* ‚Axt‘ (Prellwitz, Etym. Wtb.² 358).

Panterbrücken f. ‚die auf den Bodenraum der Scheune führende Rampe‘ (ok. Ljubigosta [Ligist]). Koroški Nemci poznajo „*Päter* ‚der obere Teil in Scheunen, wohin das Getreide schichtenweise gelegt wird (im Mölltate *Prater*)‘ (Überfelder 35); das *Gepatter* ‚Tennendecke‘ Jarnik 234, kar hoče Schmeller I. 300 spravlјati v zvezo z *battern* ‚oft schlagen, schlägeln, prügeln‘; pa če bi to bilo res, potem bi bila beseda italijanska, ker je *battern* iz ital. *battere*. — Koroški *Pater* ni nič drugega kot naš slov. *peter* ‚der Dachboden in der Scheune oder Getreideharpfe; der Oberboden; der Seitenboden im Weinpreßgebäude; eine Stelage, ein Gerüst im Stalle oder auf der Tenne‘; na *petru* ‚auf dem Boden‘. Da je *Panterbrücke* v zvezi s tem, je spoznal samostojno kolega Murko, ki mi jo je prijavil. Slovenščina ima še druge oblike *pître* ‚ein Brettergerüst zum Aufbewahren von Stroh oder Heu in Stallungen, Scheunen‘; stesl. *petro* ‚lacunar‘, sbh. *petar*, *-tra*, u Črnoj gori: gore pod krovom u svake zgrade, gdje nema tavana od dasaka, nego je n. p. od

ljese (dolje je pod, više poda petro, a pod podom konoba, a u Brdima izba); č. *patro*, *pátro* ‚Grindel, Gerüst, Scheuergerüst, Bühne, Decke, Stock, Stockwerk‘; p. *pietro*, *piatro* ‚Stockwerk, Stube‘; mlr. *pjatro* poleg *pl'ontro*, ki je vzeto iz poljščine, vr. *pjaterъ* *pjatra* ‚Balkon‘. Zgodaj, ker je razširjen na več kajpada zapadnoslovanskih narečij, je nastopil po asimilaciji na nastopni *r* nov *r* za začetnim *p*: č. *přatra* = *patra* ‚Dachgeschoß, Hühnersteige, Geflügelstange‘; gs. *p'atr* ‚Balken in der Scheune‘, p. *spršetr* ‚Scheune‘, kaš. *pršeter*; iz poljščine je mlr. *prsanter* ‚nebo vo rtu‘. Koroška druga oblika *Prater* kaže, da je tudi slovenščina imela kedaj poleg *peter* tudi **preter*. Taka oblika se je govorila tudi v polabščini: *p'ro-trü* in poleg te z obširnejšo asimilacijo *p'ro-tpriü* ‚Gebälke in der Scheune, Heuboden‘ (Schleicher, Polabisch 162). Ker nahajamo *r* za začetnim *p* zlasti v tistih jezikih, ki poznajo *bratrъ*, bi vtegnil kdo pripisovati asimilacijo vplivu te besede, toda temu nasprotuje polabščina s svojim *brof*. Na vpliv n. *Breten*, *Breden* m. ‚großer Balken, Raum über der Tenne zum Auflegen der Garben‘ (Unger 112) tudi ni misliti, ker ta beseda menda ni znana nemškim sosedom nekdanjih Polabanov (spada pa k n. *Brett*, prim. *Ösen*, *Ásen*, *Dielen* in *Tafel*, ki se rabijo v pomenu ‚Balken‘, oz. ‚Brett‘, [v pluralu] pa v pomenu ‚Raum über der Scheune‘: prvotne deske so bile le obsekani ali obtesani hlodi).

Panzen v. ‚liegend schlafen, ruhen, ausruhen‘ (Obst., Unger 49); *heidelpanzen* ‚in der Wiege liegen‘ (Obst., Unger 336). — Beseda vtegne pač biti naš *spanec* ‚Schlaf‘, *spancati*, *spančkati* ‚schlafen‘ (v otročjem govoru); začetni *s* je izgubila pač vsled sestave z *aus-*: sich*ausspanzen ‚sich ausschlafen, satt schlafen‘. Sestavljenka *heidelpanzen* izraža pomen spanja dvojno, ako je *heideln*, *heidel* res grški *σῶδα*, kakor se večkrat trdi.

Paripel pl. Unger 51 ne vé, kaj naj bi beseda pomenjala. Dotično mesto v listini slove: „zwei Paripel werden neben den Pferden im Stalle des Stiftes Reun gehalten (1544)“. Očividno imamo tu opraviti z besedo *parip*, ki se nahaja v

nekterih slovanskih jezikih: slov. kajk. *parip* ‚equus communis equitabilis‘, *paripeć* ‚equellus‘ (Habdellis); sbh. *parip* ‚Wallach‘, zdaj pa tudi ‚navaden konj‘ nasproti *at* ‚arabski konj‘; slovaški *parip*, enako rum. *parip*, madž. *paripa* ‚Reitpferd, Wallach, (iz zadnjega mlr. *paripa*, p. *parepa*); ng. *παρίπι* ‚kleines Pferd, Klepper‘ iz g. *πάριππος*, pravzaprav ‚Nebenpferd‘, v pozni lat. *parhippus*, narejeno enako kakor *paraveredus* ‚Nebenroß‘ iz česar je n. Pferd, ital. palafreno itd. Torej je n. *Paripel* razlagati z ‚Reitpferd, Klepper‘.

Bassel n. ‚einstrophiges Liedchen, beim Tanze erfunden und gesungen‘ (Unger 53); tudi na Gorenjem Avstrijskem v Mühlkreisu *Basseln* ‚Liedchen beim Tanz‘ (Schmeller I. 286). — Beseda je v zvezi s slovanskim *basn*_b, ‚Fabel, Gedicht, Lied‘; slov. *basen*, *basma*, sbh. *basan*, *basma*, č. *báseň* ‚Erdichtung, Fabel, Gedicht‘; prim. še slov. *basen* ‚erdichtete Erzählung, etwas Erdichtetes‘. Tako so te pesmi imenovane, ker se zmišljujejo sproti. Kakor so iz *brusna* (sc. jagoda) napravili Nemci *Preissel*-beere, tako se je isto zgodilo z besedo *basn*-; posredujoča oblika je bila bržkone *bassnl* * iz *bässnlîn*, kar je dalo dalje * *bassll*, *bassl*.

Pass f. ‚die Lauer, Erwartung‘: auf der *Pass* sein ‚auf der Lauer liegen‘; *Passer* m. ‚Scherge‘ (Unger 53.), pri Schmellerju *Passerer* (I. 409); *passen* ‚lauern, erwarten, achthaben‘. Kluge hoče razlagati zadnjo besedo iz nizoz. *passen*, toda kako jo je razložiti v nizozemščini? Tje je vendar prišla iz nemščine in ne iz frc. *passer* ‚vorübergehen, vorbeilassen, durchlassen‘: kdor preži, ta vendar ne gré sam mimo, niti ne pušča mimo, ampak je njegovo dejanje ravno nasprotno. Dalje ni pozabiti, da je *passen* v nemščini prvotno, *Pass* pa še le iz tega izpeljano. Če bi to bil izprva res francoski izraz, bi vendar tudi v francoščini že pričakovali pomen ‚lauern‘, in če tega ne, vsaj ‚erwarten‘. Vsem težavam pridemo v okom, ako izvajamo besedo iz slovanskih jezikov ter jo enačimo slovanskemu *pasti* ‚spähen‘, kar je namignil že nemški filolog, ki mu ga ni kmalu para, Schmeller I. 409. Prim. zastran pomena:

slov. *pasti* ‚auszuspähen suchen, belauern, beobachten‘: tako dolgo ga je pasel, da ga je izpasel ‚er gab so lange Obacht auf ihn, bis er ihn ertappte‘, zajca pasti ‚auf einen Hasen lauern‘; gs. *pasē* někoho ‚jemangen hüten, beobachten, bespionieren‘, *pasel* ‚Hüter, Hirt‘; č. *pásti, pásati* ‚acht geben, hüten, schützen‘, *pásti* po kom ‚čhati, čikati naň, aufpassen: po mně pasou, toť vím ‚man lauert mir auf‘ (pri Komenskem); mlr. *pasty* očima ‚sich scharf umsehen‘; r. *запасать* ‚vorsuchen‘. Slovanske besede so sorodne z latinskim *specio*, gr. *σπεύωμι* ‚spähen‘, *σκοπέω*, *σκοπ* (z metatezo konsonantov), stind. *spāçati, paçyati* ‚er sieht‘, alb. *pašë* ‚ich sah‘. Zadnji samoglasnik korena se more glasiti v slovanščini tudi *z* (iz *g*): *pasiti* ‚achtgeben‘. — Beseda *passen* ‚achtgeben‘ se je razširila daleč v Nemce in je prešla v knjižno nemščino. Na Pruskem poznajo *passen* popolnoma v slov. pomenu ‚merken, aufmerken‘ in rabijo v opozarjanje zvezo: *Pass Achtung!* To je kakor *heidelpansen* ali *lintwurm* čisto navadni *ἐν διὰ θεῶν*. V pomenu ‚beim Spiele passen‘ pak je beseda res francoska, ker ima pomen ‚das Spiel an sich vorbei lassen‘; poljščina in ruščina sta tu prevzeli tujko *pasować*, češčina in gorenja srbščina pa sta tujko naslonili na domači glagol *pásti (pasē)*, kakor da bi hoteli videti v nji le pomen ‚gledati, toda ne igrati‘.

Pastuch m. ‚Wallachpferd, Wallach‘. — Da je beseda ‚aus dem Windischen‘, je opazil že Unger-Khull 53; slov. *pastuh* ‚Hengst‘ (*pajstuh* ‚hartnäckiger Mensch‘), stesl. *pastuch*, *παῖς*, kar spravlja Miklosich v zvezo s sbh. *pase se* ‚coitum appetit (de equa)‘, *opasti* ‚bespringen‘ p. *pastwić się* ‚furere‘, vse pod navadno besedo *pasti* ‚weiden, hüten, lauern‘ (Et. Wtb. 233 a). Toda naše *pastuch* je ločiti od *pastuch* ‚pastor‘ in beseda je pač v zvezi z lat. *pēnis* (iz *pesnis*), g. *πέος, πόσθη* ‚membrum virile‘, stind. *pāsas*, stgn. *fasel* ‚foetus, proles‘, *faselt* ‚penis‘, sgn. *vaselrint* ‚Zuchtstier‘ od idg. korena **pes*: *pōs*, s katerim je paralelen istega pomena koren **peis*: č. *opeška* ‚praeputium‘, *peský, opeslý* ‚schändlich, schamlos‘, *pěchový* ‚Hengst‘, *pěchúr* ‚uterus‘ (Walde 458).

Petak m. „Name einer alten venetianischen Münze im Werte von 1 Kreuzer; das Patent von 1578 verbot sie; doppelte Petaken erwähnt das Patent von 1638, schwarze Petaken das von 1606“ (Unger 57). — Najsi je tudi bil denar benečanski, ime *petak* je dobil še le v Slovencih, kjer je pač bil v obhodu ali je zamenil drugi domač denar; znano je, da Slovenci in Slovani sploh s končnico *ak* delajo imena za denar iz števnikov. Habledič ima *petak* „quinarius“ in tudi pozneje še pomenja to ime „Fünfer, Fünfkreuzerstück“, in celo „Fünfguldenstück“. Prim. še *petak* „die Abgabe von dem am Kirchthore verkauften Gebäck“ (Časopis za zgod. IV. 224), ker je ta davščina znašala en *petak*.

Petsche f. 1. „Kopftuch der Weiber, Frauenhut, Haube, Schleier“. Že Unger-Khull 59 kaže na slovenski izvir: „In Krain heißt das Haupttuch der Frauen *pesha*“. V slovenščino je prišla *peča* iz ital. *pezza* (Miklosich, Fdw.) Neposredno iz italijanščine imajo koroški Nemci svoj *pessen* „ein großes Stück, Pack“, *pesse* „gefüllter Getreide- oder Mehlsack“. — 2. „getrocknete Birne“ (Unger 59); *Petscheten* „gebratene Rüben“, (Lexer 23, ki prim. bav. *Beßlein*, strgn. *bioza*, lat. *beta*). Iz slov. *pečena* (sc. hruška), *pečka* „gebratene Rübe“ (prim. Trstenjak Kres III. 113: *pečetina*, kor.-n. *Petschetn*). „Literarno“ nemško obliko „*Petsche*“, ki sta jo besedi dala še le izdajatelj štaj.-n. slovarja, je presoajati enako, kakor obliko *Fause* iz *jušina* namesto *Fausen*; končnico *en* sta namreč izdajatelj štela za končnico slabe deklinacije, v tem ko je v resnici del sufiksa (*-ena*). Česčina pozna *pecen* „hruška“ (Kott VII. 210).

Petschnigg fem.? „ $\frac{2}{3}$ tel theile Sackhzehend oder sogenannte Petschnigg in Golldorf bei Pettau“ (1757, Unger 59). — Oblika ne kaže, da bi to bil femininum, toda sicer tvorba ni jasna, ker ni naveden pomen. Če je to res „Sackhzehend“, more biti v zvezi s *pesse* „ein gefüllter Getreide- oder Mehlsack“, o čemer glej besedo *Petsche* 1, pa tudi z *beč* „Pfennig“.

Petschier f. „Siegelabdruck, Siegel, Petschaft“; odtod *Petschiergraber* in *Petschierstecher* (Unger 59). — Beseda

je slovanskega korena in sicer deverbativ, izveden iz n. glagola *petschieren* 'pečatiti'. Da bi bil v tem nemškem glagolu izpal *at*_b slovanske besede *pečat*_b, na to ni misliti. Tu je gotovo bila vmes narodna etimologija. Naše *pečat*_b (iz *pek-ē-ti[s] izprva 'Brandzeichen', prim. *ρέτης* gen. *ρέλ-της-ος* 'Renner, Rennpferd', *κέβης* 'Kessel, Becken', Brugmann VG. II. 368) je prešlo v nemščino kot *Petschat*, iz česar je dalje nastalo *Petscheit* in *Petschschaft* (to nastavljam zavoljo izgovora *petšaft* z „dolгим“ *t*), *Petschaft*. *Petschschaft* se je seveda štelo za zloženko z *Schaft*, in kot podstava določevalnici se je potem izluščilo * *Petsch*, h čemur se je naredil nov glagol *petschieren*.

Peitsche f. 'Geißel'; *Teufelspeitsche* 'Silene acaulis' (Unger 152). — Iz č. slov. *bič*, p. *bics* itd., kar je že Schmeller spoznal (I. 416); „das wesentlich im Osten übliche, in Schwaben und dem deutschen Westen nicht volkstümliche *Peitsche*, schon bei Luther bezeugt, ist im 15. Jhdt. eingedrungen“, Kluge⁶ 293. Poljaki so svoj *pejcs* v istem pomenu sprejeli od Nemcev nazaj. Pri Schmellerju na rečenem mestu navedeno švabsko *Feitschen* 'Hure' pač nima z *bičem* nič opraviti; na *Karbatsche* v istem pomenu se ne moremo sklicevati, ker je to pač le iz *kurbača*, *kurvača*, naslonjeno na bolj znano Nemcem slovansko besedo; na *pica*, *pička* 'feminale' bi se dalo le misliti, če bi se dalo dokazati, da je beseda v nemščini stara.

Peier, *Peierich* m. 'Quicke, Triticum repens; der gestreifte Peier ist Phalaris Canariensis'; *peierig* 'voll Peier', *Peierwurs* (Unger 61); *Paier* (Quecke): „Die Felder sind von der Quecke (dem Paier) so verunreinigt, daß die Frucht halb erstickt wird“, Is. Bauer v „Grazer Volksbl.“ 1904, Nr. 432, str. 8; „durch das fleißige Eggen wird auch viel Wurzelunkraut und viel Samenunkraut vertilgt, besonders die Quecke (hier [t. j. in Mittelsteiermark] Paier genannt), eines der schädlichsten und lästigsten Unkräuter“, id., ibid. 1904, Nr. 572, str. 7. — Iz slovanskega *pir* m. 'Dinkel', *pira* 'Dinkelweizen (Triticum spelta)', *pirje* 'Queckengras', *pirika* 'gemeine Quecke (Triticum repens)', *pirjevica*, *pirih* 'Quecke' (prim. nemško obliko *Peierich*),

stosl. *pyro* 'far, milium', č. *pyř*, *pyřít* itd., gr. *πυρός* 'Weizen' (Miklosich, Et. Wtb. 269 b) Beseda je prešla iz hrvaščine tudi v krško romanščino (veljotščino): *perik*, jarba *perika* 'Triticum repens' iz hrv. *pirika* (Bartoli, das Dalmatische II. 212).

Beizger, Beitzker m. 'Schlambeißer, Cobitis fossilis, (Unger 64). — Nemški *Beißker*, kteremu sta štajerski obliki na strani, je po Klugeju⁶ 38 iz slovanščine (č. *piškoř*, gs. *pi-skoř*): besedo so si Nemci izposodili okoli l. 1500 v ozemlju sleškem in ob Labi. Slov. *piškúr* 'Flusspricke (petromyzon fluviatilis)' in 'Schlammbeisser (Cobitis fossilis)' pak je v podstavo nemški, na Bavarskem, Avstrijskem in Štajerskem navadni obliki *Bißgurre*, ki se je prislona po narodni etimologiji na *Bißgurre* 'zänkisches Weib', pravzaprav 'bissige alte Stute'. Slovanska beseda, ki jo je hotel Grimm razlagati iz nemščine (*Beitzker* iz *bīzen*, 'beißen', ker se v nemščini imenuje tudi *Steinbeißer*), spada pač h korenu *pisk-* *piskati* 'pfeifen, flöten' (idg. **speis-* 'blasen', lat. *spirare*, stind. *picchorā* 'Pfeife, Flöte', sgn. *vīsen*, *vī(i)sten*, *vist*, gl. Walde 589). Potemtakem se beseda ne sme ločiti z Miklosichem (VG. II. 92) od č. *piškoř* 'Sackpfeife'; Cobitis fossilis spada namreč med tiste ribe, ki puščajo od sebe nekako piskanje. Sufiks *or_b* nahajamo tudi še pri drugem ribjem imenu: *agor_b*, 'Al'. Ker živé piškur in njegovi sorodniki v blatu, se je beseda *piskor_b* pomešala z besedo *pěs_bk_b*; tako pozna ruščina poleg navadnega *piskar_b* (z navadnejšim sufiksom *ar_b* za *or_b*) tudi obliko *peskar_b* kot znamenilo za ribo Cyprinus gobio (Gründling), zvano r. tudi *peskozob_b* t. j. 'Sandesser', ime, ki se popolnoma strinja z nemškim *Schlammbeißer* (čegar drugi del seveda ni naš *piskor*); Ammodites, neka druga ribica, se imenuje ruski *peskoroj*, to je 'Sandwühler'.

Penken m. 'Klotz, Strunk, Holztrumm'; *Penkwerk, Penkenwerk* 'knorriges Holzgetrümmer' (Unger 66). Tudi *Bieng, Pieng, Pienk* 'Knüttel, Prügel, Klotz, täppischer Geselle, Tölpel, verwachsener, zwerghafter Mensch', potem *Biengen, Pienken* 'Krüppel' z izvajankami vred (*bienget, biengen, pienken*,

Biengenholz) Unger 82) spada sem; bavarščina pozna *Pünken* (bayr. Wald) ‚Astwurz im Stamm‘, *Pünkenloch* ‚Astloch‘, *pünket* ‚knollig, knotig‘, von Menschen: ‚klein, höckericht, kurz und dick‘ (Schmeller I. 395). — Teh besed, katerih so se neke pač naslonile na domače nemške tvorbe (*Bunke*, *punken* itd.), ni zavoljo pomena in konsonantičnega ogrodja mogoče ločiti od slovanskih, s stesl. *phub* zvezanih besed: slov. (št.) *penj*, *penjêk*, *panj* ‚Baumstock, Riegelholz‘, *panjač* ‚Baumklotz‘; č. *peň* ‚Stamm, Stock, Klotz, Rumpf, Tölpel‘, dim. *pník*; gs. *pjenk* (*pjen* ni več v rabi) ‚Stock, Wurzelstock des Baumes, Hackeklotz, Absatz des Stiefels‘, winowy *pjenk* ‚Weinstock‘, *pjenkaty* ‚voll von Stöcken‘, *pjenkojty* ‚dickköpfig‘.

Pernikel n. ‚buntes Steinkügelchen, Knabenspielzeug; das Pernikelspiel besteht im Fortschnellen eines Pernikels mit dem Daumen, damit es ein anderes treffe‘ (Unger 69). — O tej besedi, ki se glasi v slovenščini *frnikola*, sem pisal v spisu „Zur slaw. Lehnwörterkunde“ 18; Vidossich (Archeografo triestino s. III, vol. II [XXX] str. 157) jo izvaja bolj prav iz rom. ital. *farñókola*; *p* za *f* kaže posredovanje Slovencev, ker „*preminocca*“ (*prnikola* bi bila potem *preminoccola*) je pač samo ad hoc naredil Vidossich.

Perwak m. ‚Zuname oder Spitzname windischer Volksaufhetzer‘ (Unger 70) je moderna psovka nemških časnikaŕjev za naše rodoljube. Beseda ni pri nas še le prikrojena nalašč za nasprotnike tako zvanih „mladoslovencev“ v letih sedemdesetih, ampak je že starejša, ker jo rabijo že Ravnikaŕ, pa tudi Burger in Veriti.

Pestak m. ‚cannabis sativa mas‘: „ausgemachte Pestäckhen, das Pfundt per 173“ (Unger 71). Besede ni smeti ločiti od bav. *Pästnis* (*Besnis*) (Nürnb., Ansb.), der *Pästling*, *Pästeck* (AB.) ‚die sogenannte weibliche, eigentlich aber männliche Hanfpflanze, cannabis sativa mas‘, Schmeller I. 412, kjer se po pravici že primerja č. *poskonná* konopě, *poskonnice*, p. *płoskoň*. Slovanska beseda ima isti pomen kakor nemška. Tudi bav. *Bösmits* ‚stupa‘: „Den Flachs und *bösmits* zeuh

auch aus, riffel jn vnd mach püschel drauß“ (Hans Sachs, prim. Schmeller I. 294) spada pač sem. Za *Pästnis* nam je izhajati iz *paskon_bnica*, za *Bösmits* iz *poskon_bnica*. Po posredovalnih oblikah * *Päsknize*, * *Pösknize* je nastalo *Pästnize*, *Pöstnize*, *Pästnis*, *Pöstnis* (prim. kor.-n. *Pistoute* za *Biskotten*, *Biscuit*); iz zadnje oblike se je razvilo po kaki narodni etimologiji *Bösmits*. Za *Pästling* pak nam je izhajati iz *pasko_b(n_b)-nik* iz česar je nastalo *Pästnik*, ki je že vsled disimilacije moralo dati *Pästnik* in dalje *Pästling*. Zastran *Pästeck* prim. č. *poskonek*. Beseda je prešla tudi v madžarščino: *passkoncza*. Ker ima Unger svojo besedo iz računa iz l. 1607, v katerem se piše v pluralu *pestäckhen*, smemo pač dvojiti, je-li iz te pisave prav izluščeno *Pestak* in se li v drugem zlogu res govori *a*.

Pickerl n. ‚kleines Holzpfeifchen‘ (Sulmtal, Unger 81). — Beseda je nastala iz *Pipkerl* in to iz *pipka* ‚Pfeifchen‘ od slov. *pipa*, kar je iz ital. *pipa*, srlat. *pipa*, srgn. *pfifa*. Labijal se je priličil guturalu kakor v *Lekkuchen* iz *Lebkuchen*, iz česar je potem narodna etimologija napravila *Leckkuchen*; primerjaj tudi izpad labijala pred dentali v *Leselt* iz *Lebselt*, od koder je naš *leceljt*.

Pikez m. ‚Brandflecke an Weinbeeren, die durch Sonnenschein nach Regen hervorgerufen werden‘ (Unger 83). — Iz slov. *pikec* ‚Traubenrost, Traubensenge, wenn die Trauben infolge der Senge dunkle Punkte bekommen‘, hrv. *pikac* ‚Rost (Traubenkrankheit)‘ od *piknoti*, *pikati* ‚punktieren, tüpfeln, stechen‘, *pika* ‚Tupf, Punkt‘. O izviru teh besed sem pisal v spisu „Zur slaw. Lehnw.“ 47.

Pischgerz, *Pischgrits* m. ‚Name eines alten Getreidemaßes, das fast nur in Unterst. im Gebrauche war‘ (Unger 86). — Iz slov. *piskrec* od *pisker* ‚Topf‘. O izviru te besede sem pisal v ravnokar omenjenem spisu str. 47—48 ter izrekel mnenje, da ona ni drugega ko srgn. *phister* iz lat. *pistrina* (ben. *pistoria*) ‚Bäckerei, Ofen zum Brotbacken‘. Za prehajanje pomena ‚Topf = Tiegel zum Brotbacken‘ (slov. črepnja, črepa,

čepa) v pomen ‚Ofen zum Brotbacken‘ primerjaj mimo tam navedenih primerov še arom. *tšireap* (= *črěpъ*) poleg *fúr(n)u* za rum. *cuptór* ‚Backofen‘, (lat. *coctorium*). Za stran menjave skupine *str* v *skr*, *škr* primerjaj pak še slov. *mojškra* ‚Stubenmagd, Zofe, Nähterin‘ iz *magistra, maistra*.

Bissack in **Wisag** f. Unger 636). Pri prvi besedi (str. 87) dvoji Unger o ženskem spolu te besede ter ne navaja nje pomena ‚Quersack‘. Iz starih računov navaja le to: ‚Ein Bishäkh machen lassen dar für 8 Fl.“ in „ain neue Bisäckhen auf ein pferth 4 fl.“. Iz zadnjega stavka je vendar očitno, da je beseda ženskega spola, kar je važno zastran določbe, kod je prišla beseda v štaj. Nemce. — Moški spol frc. *bis-sac* in pa to, da Nemci sicer ne poznajo te oblike, govorijo za to, da so jo štaj. Nemcem dali Slovani, katerim je znana vsem, razen Velikorusom (Miklosich, Fdw. 5, 6). Najprej prihajata seveda v poštev slovenščina in srbohrvaščina; tu imamo *bisaga* f., plur. *bisage* ‚Quersack‘ in poleg tega v srbohrvaščini še *bisak* m., plur. *bisaci*, gen. *bisákâ*. Ti jeziki je ne morejo imeti iz francoščine ali severnozapadnih ital. narečij, kjer se končuje na — *sac* (frc. *bissac*; pijem. *bersac, bersacca*); v bližnjih romanskih jezikih pak ne nahajamo podstave **bisaccus*, ampak le *bisaccium*. Misliti si torej moramo, ali da so jo ta romanska narečja izgubila (kar bi ne bilo prav verojetno, ker je mlajša od te zadnje), ali pa da je na oblike slovanskih jezikov vplival kak drugi jezik, ker iz **bisaccus* samega (z dvojnimi *k*) more nastati v njih le oblika *bisak*, ne pa tudi *bisaga*. Na veljotsko obliko *bisúk, bisuog* se ne moremo sklicevati, ker se Bartoliju samemu (Das Dalm. II. § 374, 1) zdi izposojena iz srbohrvaščine. Da bi bila tu vplivala grščina, ki pozna *βισάκιον, βισάκι* in *βισάκι*, tudi ne moremo reči, ker bi grški *z* ostal pri nas *k*; mogoče pak je posredovanje Rumunov, ki so iz gr. *βισάκι, βισάκιον* ‚Quersack‘ naredili najprej pl. *desági* (beri *desádži*, prim. Miklosich; Beiträge zur Lautl. der rum. Dial., Cons. II. 68), k temu pluralu pa potem sg. *deságă* ‚eine der beiden Taschen des Zwerrhsackes‘.

Iz križanja ital. oblike *bisaccia* in rumunske *desagă* je potem, najbrž na balkanskem polotoku, lahko nastala oblika *bisaga*, ki se je od Srbohrvatov in Bolgarov razširila k Slovencem, in dalje tudi na sever k Poljakom, Malorusom in dolnjeslužiškim Srbom. Sbh. *bisak* m. bi pač lahko bilo iz **bisaccus*; ker pa je ta oblika med slovanskimi jeziki znana le v Dubrovniku in Hercegovini, kakor vse kaže, je tudi to mogoče, da je na *bisaga*, *bisage* (dokazano že iz l. 1390) vplivala ali beseda *sak* ‚Art Heutrage; Garnsack‘ ali pa srg. *βισακ*, *βισακ*, kakor je na drugi strani n. *Sack* premenil č. obliko *bisah*, *visah* v *visák* (z naslombo na *visěti*). Štaj.-n. oblika sloni na pl. *bisage*. — Drugačna je stvar s štaj.-n. *Pasatse* (*Pastatse*) ‚Reittasche‘, *Posatz*, *Pusatz* ‚Reisesack, der quer über das Reittier gelegt wird‘ (Unger 42, 104), potem *Wisatz* (Unger 636), bav. *Posatz*, *Pusatsen* f. (Schmeller I. 410): ta izvira pač iz ital. *bisaccia* f. pl., *bisacce* ‚Mantelsack, Quersack‘.

Plas m. ‚Bergrutsch; abgerutschtes Bergstück, Erdlawine‘, *plaseln* ‚bergabwärts rutschen, abkollern (bes. von Erdreich und Gerölle)‘ (Unterst., Unger 90); v sestavah: *abplasen*, *Abplasung* (Unger 1); sem spada pač tudi *pleseln*, *pleiseln* ‚mit dem Hinteren über eine geneigte Fläche hinunter gleiten‘ (Unger 92). — Vse iz slov. *plas* ‚Sandlehne, Lawine‘, hrv. *plas* ‚Schneelawine‘ iz kor. **pels-* (Miklosich, Et. Wtb. 237).

Blechátšche f.: „gewisse fürstl. Sächsische sog. P. mit dem Münzwert v. 6 Kreuzer dürfen nicht umb 7 $\frac{1}{2}$ Kreuzer ausgegeben werden“ (Unger 91). — Češki *plecháč* ‚Blehmünze: eine dünne aus Silberblech geschlagene Münze‘: „L. 1644 patenty císařskými groše české, plecháče řečené, vyhlášeny, aby draže přes tři krejcare brány nebyly“ (Kott II. 581). Podstava je n. *blech*, ki se šaljivo še tu pa tam rabi v pomenu denarja; bav. *plechn* ‚zahlen‘.

Pletze (*Plötze*) f. ‚Rotauge (ein Fisch)‘ (Mittelst., Unger 91). — O tej besedi, ki je med Nemci daleč razširjena (srgn. der *plos*, *plose*, bav. der *Blotzen* ‚Rotfeder‘, pruskon. *Plötze*(e), *Pläts*, *Plets*, *Pletse* itd.) je pisal obširneje Schuchardt v ZfrPh.

XXVI. 423 in XXX. 726. Posledek njegove raziskave je ta: „*Plötze* scheint mir auch jetzt noch aus dem Slawischen (*plotica*) zu stammen“. Obliko *plotica* poznajo Hrvatje, Rusi, Poljaki (*plotica*), *platica* pa tudi Slovenci.

Pleschke f. ‚kahlmachende Flechte (herpes tonsurans), ein Hautausschlag des Rindes‘ (Unger 92). Kor.-n. *plösche* ‚eine Kälberkrankheit, Flechte‘ (Drautal), (Lexer 32). — Na izpeljavo od *Plesche* ‚Hieb, Schlag, Narbe‘ ni misliti, pa tudi ne na bav. (Oberptalz) die *Blaschen* iz n. *Blässe* ‚Streif an der Stirne der Pferde, Ochsen‘ itd. (kar je v gor. srbščini *plesa*, v slov. *blasa*), dasi bi slov. *lisa*, ki pomenja ‚Blässe‘ in ‚Glatze‘ govorilo za to. Protivi se taki izpeljavi končnica štaj.-n. besede *-ke*, ki je ne moremo staviti v isto vrsto z dolenenemskim *-ke* za gn. *-chen* ter tudi ne stoji za *-te*. Ta končnica in nekaj tudi pomen kažeta mariveč na to, da je beseda iz slovanščine, kjer imamo poleg stesl. *plěšь* ‚Kahlheit‘, bolg. *plěšej* ‚herpes‘, slov. *pleša*, *pleš* m. ‚kahle Stelle, Glatze‘, *plěhi* ‚Masern‘, č. *pleš* in *plěška*, *plíška* ‚Glätzchen, apothecium, plod lišejníku‘, *plechy* ‚Kopfgrind‘, gs. *plěch*, *plěšk* ‚kahle Stelle, Glatze, Platte‘ slov. *pleša* ‚Glatze, Kahlheit‘, *plíš* ‚mesto, kjer je gozd posekan‘ itd. O slovanskih besedah gl. Miklosich, Et. Wtb. 250 a.

Plunzen vb., *aufplunzen* ‚aufblähen‘ (Unger 31). — Če primerjamo s tem kor.-n. *plutsig* ‚dickleibig‘ (Überfelder 52) in pruskon. *plûsig*, *plautsig* ‚aufgedunsen wie die Lunge, schwammig dick, völlig und rund im Gesicht: er hat ein plautziges Gesicht, — plautzige Hand (in Hamburg *plüssig*, in Bremen *plütsig*)‘ (Frischbier II. 156), spoznamo precej, da je v štaj.-n. *plunzen* vrinjen *n* šele dodatno, kakor se to večkrat dogaja pred guturali in dentali tako v germanskih, kakor v romanskih in novejših slovanskih jezikih. Oblike brez *n*-a pa nas peljejo kakor kaže že pomen, naravnost v slovanščino. Pruskonem *Plauts*, *Plautze*, dol.-n. *Plûz* pomenja namreč ‚das Geschlinge, die Luftröhre eines geschlachteten Tieres nebst Lunge, die Lunge allein... Mir quillt die Plautze hört man den sagen der in Zorn gerät. Man muß sich die Plautze aus dem Leib

ärgern... In Danzig giebt es eine *Plautsengasse*, in der man früher die Kaldaunen geschlachteter Tiere, nämlich Plautzen, feilbot“ (Frischbier II. 156). Nemška beseda je poljski *pluca*, gs. *pluco*, ds. *pl'uca* ‚Lunge, Plautze‘, polab. *pleuca*, stesl. *pljušta*, slov. *pljuča*, sbh. *pluča*. Poljska *plucka*, č. *pličky*, na Sleškem pri Opavi *plučka* so še zmerom ‚Lunge, Geschlinge zum Essen bereitet, das Wiener Bäuschel‘. Pljuča so tisti del človeškega telesa, ki se da najbolj napihniti, zato-rej je *plütsig*, *plautsig* ‚aufgedunsen, aufgebläht, dick‘. Ker se tudi črevo za klobase enako nadme, kadar se polni, se imenuje zategadelj v nemščini tudi klobasa, zlasti tista, ki je posebno debela, n. pr. krvavica, z imenom naših pljuč *Plunzen* ‚Wurst von Blut- und Speckstücken; Wurst, deren Inhalt hauptsächlich aus Blut besteht, Schweinsmagen, mit Blut gefüllt‘; zategadelj je *Plunze* m. dobilo tudi pomen ‚großer Bauch, Schmerbauch, schwerfälliger träger Mensch‘, *Plunze* f. ‚dicke, träge Weibsperson‘, *plunset*, *plunsat* ‚schwerfällig, schlaff, im Mölltal auch schwerhörig‘ (ker je tisti počasen, ki slabo sliši), Schmeller I. 459, Lexer 33. Cigale ima der *Plunz* ‚Klumpen, Wanst‘, die *Plunze* ‚Blutwurst‘.

Pöpperl, *Pepperl* n. ‚kugelartiger Kot der Ziege, des Hasen‘ (Unger 97); dol.-avstr. *Böba'l* ‚eine weiche Materie, welche in Gestalt hart geworden ist; so heißt der Unflat der Gais *Gasböbarl* (Castelli 89); kor.-n. *Pöpalan* ‚etwas kleines Abgerundetes, z. B. Gäas-Pöpalan, d. h. Unrat der Ziege‘ (Überfelder 54); bav. die *Poppen* (*Poppm*), das *Pöppelein* (*Pébal*, *Bépal*) ‚Kügelchen‘, *Samā-Pépaln* z. B. im Hopfen, *Mauspépaln* ‚Excremente der Maus‘ (Schmeller I. 399 d.). — Beseda kaže biti v tem pomenu iz slovanščine, zlasti če pomislimo, da imajo Nemci sami podoben izraz za isto stvar. Pri Schmellerju I. 246 beremo namreč *Bönlein* (*Bé~l*, bayr. Wald *Bai~l*) ‚Excrementkügelchen vom Schaf, von der Ziege etc.‘ in tam se citira iz Plinija hist. nat. XIX. 12 „in *fabis* caprini fimi“, kar se popolnoma strinja s slovanskim *bob*, *bobek* v istem pomenu: slov. *kozji bob*, *ovčji bob* ‚Geiß-, Schafexcremente‘, *bobek*

„Bönnchen, kleine Beere, kleiner Knollen, Ziegen-, Schafexcrementkügelchen“; č. *bob*, *bobek* „kozi, ovči, jeleni, zaječi, myši“ = „lejno“, *bobčiti* „drobné bobky srátí“. Enako v poljščini *bobki* „Schaf-, Ziegenlorbeern, Mäusedreck“; *bobelka* „Mistkäfer“. Drugi bavarski izrazi za to so *Bollen*, *Böllein*, kar je pristno nemški *bolle* (Schmeller I. 332), in *Bömelein* (I. 241), česar Schmeller ne vé razložiti in je pač iz romanščine: ital. *pomo* „Apfel“ (prim. slov. konjska *jabolka* „die Roßbollen“).

Težko spadajo k slovenskemu *bob*-bavarske besede *Poppen*, *Pöpplein* v pomenu „Bläschen, Hitzblätterchen, Blatter“. Prva teh besed kaže, da je druga le njen diminutiv in je torej tudi ni moči izvajati iz lat. *pāpūla*, *pāpilla* „Blase, Bläschen, Knospe“; beseda je pač sorodna z angl. *bubble* „sprudeln, Wasserblase“, s katero so gotovo v zvezi tudi bav. die *Poppen* pl. „Märchen“, *poppeln*, *pofern*, *pobeln* „quellen, wirbeln: das Wasser poppelt im Sieden auf“, kar je pač vse le onomatopoeičnega izvira prav tako kakor naš slov. *bobljati* „voda boblja, kadar se v njej mehurčki vzdigajo; nerazločno govoriti“, č. *boblina*, *boblinka* poleg *bublina*, *bublinka* „Wasserblase“, *bobolec* „kleine Geschwulst, ein Bläschen“, *bublénka*, *bublanka* „Gallapfel“, *boubel*, *boubol*, *būbol* „Hautblase“, *boubelatj* „dick“, sbh. *bubuljica* „Blatter, Pustel, Hitzbläschen, Hautfinne“, *bubla* „Klumpen: „daruj nama, striko naša, oku brašna, bublu masla“; *būbūlj* „lappillus“, čak. *babūlj* „lapis rotundus“ (Nemanić II. 42), p. *būbel* „Wasserblase, Seifenblase, Hautblase“ itd. Prim. Miklosich, Et. Wtb. 18: bombūli. Zastran onomatopoeičnih besed, ki so v zvezi z bobljanjem vode, prim. Schuchardtove opomnje o lat. *galla* (ZfrPh. XXIX. 324).

Bodengret, *Bongret* „Pritsche in Almhütten oder Holzhauerhütten, bestehend aus Moos zwischen Baumstämmen“ (Unger 99); *Bogerat*, *Bokrat* = Bodengret: „Sou broat wia d' Hulzknecthütt'n is 's Bogarat herg'richt' aus an Bergheu oda aus kloang'hockt'n Grössat“ (Unger 100); bav. *Bo-grád* „Lager der Holzknechte“, „im Kärntischen Deutsch heißt das hölzerne Bettgestell ob dem Ofen die *Pograden*“ (Jarnik p. 225,

Schmeller I. 986); *Pogråt* ‚der Bretterboden ob dem Ofen zum Schlafen vorgerichtet‘ (Überfelder 52), kor.-n. še *Pongrät* n. f. (im Lesachtal) ‚der über dem Ofen zum Liegen errichtete Bretterboden und ebenso die aus Brettern oder ein paar mit Moos und Laub bestreuten Baumstämmen gemachte Lagerstätte der Hirten und Holzknechte‘ (Lexer 123). Dalje se omenja: iz Pinzgaua *Bettbögreta* ‚Bettstätte‘, iz Salcbuškega *Bankrat* ‚der hintere Theil in einer Holzknechtsölde oder Kopper, an der Fläche, wo die Holzknechte mit den Köpfen anliegen‘ (Schmeller I. 251), iz bistriške doline (Pustertal) *Böggritte* ‚schlechte Schafstallung‘, in že srgn. (?) *pogrot*, *pogret*, *pograten* v več ali menj enakem pomenu (Schuchardt, Slawod. 69). Ravno navedeni učenjak dvoji zategadelj tam, da bi bila beseda od Slovencev došla k Nemcem. Če pa imamo v Slovencih *pograd* m. v pomenu ‚ein Gerüst an der Wand, das als Bett dient, die Pritsche, posebno pa slamnata postelja v planinskih kočah‘, in v pomenu ‚eine Art geflochtene Zwischenwand; če je nadalje nemška beseda omejena na južne Nemce in se njen pomen popolnoma strinja s pomenom v našem jeziku; če so dalje, kakor omenja Schmeller I. 986, hodili koroški Slovenci sekati drv za bav. soline: potem je Schuchardtova dvojba pač neopravičena. Zapadna češčina, ki bi bila mogla dati besedo Nemcem, je zdaj nima, ker nima stvari; pač pa jo imajo vzhodni Moravci in Slovaki: *pohrada*, *pohrádka* ‚postel z prken, das Bettgestell, Bett‘; v Zlínu na Moravskem pri Napajedlu je znana ta beseda le še kot „stara“. Od vzhodnje Morave k bavarskim, štajerskim in drugim južnim Nemcem pa je vendar dalje kakor od nas; tudi je vprašanje, bi li jo bili ti Nemci potem sprejeli v oblikah z g. N. *Bodengret*, ki ga navaja Unger in stoji v njegovem slovarju na prvem mestu, vsled česar to imamo na prvem mestu tudi mi, se v resnici ne govori nikjer; izdatelja štajerskon. slovarja sta jo le brezmiselno posnela iz *Bongret*, *Bo-grat*, kjer je n vtaknjen tako, kakor v *Plunzen* in mnogih drugih besedah pred guturali in dentali. Salcburški *Bankrat* je naslonjen na besedo *Bank*.

Potitze, Putize f. ‚schmackhaftes Gebäck nach Art der Widder aus Nüssen, Mohnsamen und Honig zubereitet‘ (Unger 99); dol.-avstr. *Budiz'n* ‚Eine Art Kuchen mit Fülle, zB. Nussbudiz'n, Magnbudiz'n‘ (Castelli 98); na Koroškem *Potitzen* ‚Flade; Art Wurstspeise in das Netzfell eingewickelt‘ (Jarnik 6, Schmeller I. 415). Kakor nihče, tako tudi izdatelja štaj. slovarja ne dvojita o slovenskem izviru te besede. Valvasor jo je (Ehre des Herzogt. Krain II. 474) izvajal po svoji „učeni narodni“ etimologiji iz *potiti*: „welcher Name wie Schwitzbrot lautet von *potit* = schwitzen, weil die fette Fülle im Backen herausschwitzt“. Beseda je seveda v resnici *povitica* (prim. cerkljanski *pajtica* z *j* za *vi*); v nekterih krajih je pa že zgodaj nastopila metateza srednjih zlogov: *potivica*, iz česar je nastalo *potvica* in potem, ko se je *v* za trdim dentalom izgubil (prim. *trd*, *storiti* itd.), današnje *potica*. Da je beseda v zvezi z *viti*, kaže slov. *vijača* ‚Art Kuchen‘, mlr. *povytyča* in druge slične tvorbe: *gubana*, *gubanica*, r. *sagiba*, *sagibenja* itd., ki pomenjajo isto.

Pogatsche f. ‚Art Kuchen; Brotlaib aus feinem Weizenmehl (Weizenbrot); in älterer Zeit ist die Lieferung von Pogatschen Untertanendienst, daher in den meisten Urbaren verzeichnet‘; *Pogatschendienst* ‚Bezeichnung für eine Art von Grundleistung‘; *Pogatschenmehl* ‚feines Weizenmehl‘ (Unger 100). Beseda je znana tudi neštajerskim Nemcem. Prim. kor.-n. *Pogasn* ‚eine Art Gebäck‘ (Überfelder 52), bav. *Bugetschen* ‚ein kleines Weissbrod‘, Schmeller I. 217, ki spravlja besedo v zvezo z *Bochnitz*, *Fochents* (685) (gl. tudi Schuchardt, Sld. 67), čemer sem se uprl v spisu „Zur slaw. Lehnw.“ 7. — Da je res iz slovanščine, za to imamo dokaz v konsonantu *p*; pozna jo že srg. nemščina: „*pôgas* ist wohl slavisch“ (Miklosich, Et. Wtb. 254). V moškem spolu pozna besedo tudi češčina; ker se pa tam govori le *g* za pričakovani *h* in se rabi beseda na vshodnem Moravskem in Slovaškem (*pogáč*, *pagač* ‚bochnička‘, *pagačina* ‚Ölkuchen‘, *pagačar* ‚Kuchenbäcker‘), zato je pač prišla tje od Madžarjev, ki jo pak imajo iz slovanščine prav tako, kakor Rumuni v obliki *pogača*. Stara cerkvena slovan-

ščina je ne pozna; mesto, ki je navaja Miklosich v Lex. palaeoslov., je vzeto iz srbskega rokopisa XIV. stol. Ruski *pogačъ* ,rodъ prěsnago piroga' zaznamuje Dalj s vprašajem in in je najbrž vzeto iz bolgarščine, kjer se za *pogača* piše tudi *pogačъ* (trizložno?). Potemtakem bi torej ostala kot najstarejša slovanska, pa le južnim Slovanom znana oblika *pogača*. Odkod jo imajo ti? Vasmer (Izvēstija II. otděl. XII [1907] 2. 266) misli na posredovanje Grkov, ker imajo tudi ti *φωγάτζα* (Ducange 1686). Toda Grki sami imajo besedo od Italijanov, kjer slove pri Benečanih *fugassa*, v Trstu *fogasa* iz *focaccia*, vulgarnolat. *focacia*. Iz oblike kakor *fogassa* (oz. starejšega **fogacija*) ne more v južnih slovanskih jezikih postati nič drugega kakor edino le *pogača*; prim. še veljotski *foguča* ($u = a$, Bartoli, Das Dalm. II. 49). Gledé stvari same omenjam, da je na Krasu pogača še vedno to, kar lat. *panis focacius* pri Isidoru 20, 2, 15, namreč ,auf dem Herde in Asche gebackenes Brot'; kranjska in štajerska pogača je kajpada že fin kruh. Pri Srbih ali Hrvatih je pogača še opresen, nekvašen kruh, kar je navadno (pa ne vselej) tudi na Krasu. Rumunska *bogača* je izposojena iz turškega *bogača*, kamer je prišla beseda iz slovansčine (bolg.).

Polaunitze, Polonitze, Polenitze f. ,ein altes Getreidemaß von krainischer Herkunft' (1614, 1628, 1630, Unger 101). — Iz slov. *polovnica* ,pol mernika; eno četrť mernika; mera štirih bokalov; mera osmih bokalov; Halbhube'; po različnosti podstavne enote se je morala mera *polovnica* ,die Halbe' kajpada vedno menjavati.

Polonik m. ,ein im 18. Jahrh. in Unterst. hie und da vorkommendes Getreidemaß' (Unger 102, kjer se citira *Oroschen* [!], Bist. Lav. 5, 290). — Iz slov. *polovník* ,pol mernika; der vierte Teil des österreichischen Metzens, Scheffel'.

Polturak m. ,kleine Münze im Werte eines halben Kreuzers oder 4—6 Pfennigen' (Unger 101); bav. *Poltrak* ,kleine Münze' (Schmeller I. 389). — Slov. *poltorák* pri Hablediču je ,numus Polonicus' (poljski *póltorak* ,Anderthalbgrroschenstück'),

pri Vodniku *poltrák*, der Poldrack, eine polnische Münze; pri A. Murku *poltrak* 'ein halber Groschen'; poleg te oblike se rabi na Ogrskem *poltora* 'ein Zweigroschenstück' in pri Pohlínu beremo *poltúra* 'ein halber Groschen'; od *pol*ъ *v*ъtora 'anderthalb'. Prim tudi Schuchardt, Slawod. 71.

Pomáli adv. 'langsam, nach und nach, taktweise, schrittweise' (Unger 103); dolenjeavstr. *bomali* 'langsam, nach und nach, auch ruhig, stille und vorsichtig' (Castelli 92); bav. *po-mali*, *pomádi*, *pomádig* isto (Schmeller I. 391), tudi na Pruskem *pomade*, *pomadig* 'gemächlich, langsam' (Frischbier II. 168). — Že Schmeller je na navedenem mestu spoznal, da je beseda slovanska: č. *pomálu*, *pomále*, slov. *pomali*, *pomalo*, *po-maloma*, *pomalem* 'nach und nach' itd. Prim., kar piše o razširjenosti te besede v Nemcih Schuchardt, Slawod. 67; štaj.-n. *bamächlig* 'allmählich' (kor. *bamachla*) je *pomalu* × *gemächlich*.

Borl m. 'Föhre' (Unger 104 piše po Kindermannu 42 *Fähre*, najbrž z ozirom na dijalektični izgovor *Färchn*, *Färchl*). — Če je ta moja domneva resnična, imamo v nemški besedi slov. *bor* 'Kiefer, Föhre', kteremu še ni najden etimon. Ker je beseda znana vsem Slovanom, ne more biti iz germanščine (prim. skand. *fura* 'pinus') izposojena, ker bi v najstarejši dobi germ. *f* ne prešel v *b*, ampak v *p* (*b* za *f* imata v nekih novejših izposojenkah slovenščina in lužiška srbščina). Morda spada h korenu **fer-*, idg. **bher-*, lat. *ferire* in odgovarja idg. **bhoros* 'Abschnitt; besonders auch zu Planken oder Brettern geschnittenes Holz'; pomenjala bi torej 'hlod, ki se lehkó dá obrezavati in klati'; prim. ruski *sabor*ъ, 'Zaun', č. *sábradl'* 'Gitter', stgn. *bara* 'Schranke, Balken' (Gl. Walde 240: *forus*). — K slov. *bor* spada pač tudi gorenješt. *Badling* 'kleiner verkrüppelter Nadelholzbaum' (Unger 44). Ko je pristopil sufiks *-ing* na *Bor-l* (kar dá v nemščini lahko tudi *Barl*), je potem *-rl-* prešlo v *-dl-*, prim. *Kerl-Kedl*, *Mäuerling* = *Meidling*, *Adling* — *Arling*.

Bosniak m. 'der aus Bosnien kommende, Bosnier; kleines Brotlaibchen aus Schwarzmehl' (Unger 105). — Iz slov.

sbh. *Bošnjak*; v drugi vrsti omenjeno pecivo se je svoj čas imenovalo na Dunaju *Hadži Loja-brod, -wecken*; baje se je začelo v obliki malih štručic iz ržene moke peči še le okoli l. 1878, ko so naši zaseli Bosno in zajeli voditelja ustašev hadži Lojo.

Posteln ob. ‚hin und herschicken‘ (Oberst. Unger 105). — Prim. slov. *poslati* ‚schicken‘; če beseda ni naravnost nemška tvorba iz *Post*, *Postel*, *Pöstlein* ‚Botschaft, Nachricht‘ (Schmeller I. 412 d.), kar ne kaže, ker bi bil potem pomen nekoliko drugačen (‚benachrichtigen‘ in ne ‚schicken‘) in bi tudi o moral biti preglašen * *pösteln*), imamo pač opraviti s slovansko tujko (*poslati*). Med *sl* je vrinjen *t* tako, kakor v *Brennestel* za *Nessel*, *Astel* za *Assel* (*Aissel* ‚Geschwür‘).

Od istega glagola *poslati* ali pravzaprav od substantiva, ki je iz njega izpeljan, se mi zdi primerno izvajati nekaj drugih nemških besed, ki jih hočem navesti v takem redu, da bo njih zveza s slovanskim glagolom bolj očitna. V slovansčini imamo namreč od *poslati* substantiv *poslatb*, ki pomenja ne samo ‚Gesandter, Abgeordneter, Legat‘, ampak (kakor bav. *Bote* - Bott) tudi ‚Laufbursche, Dienstbote, Diener‘. To vidimo n. p. v poljščini, kjer je *posel* ne samo ‚poslanec‘ ampak tudi ‚chlopak do posylek, sluga miejski, sluga‘; prav enako imamo v slovenščini *posel* ‚Dienstbote‘, *posli* ‚Gesinde, Dienerschaft‘. Iz *poslatb* ‚Bote, Diener‘ pa se je razvil tudi pomen ‚Geschäft, Verrichtung, Arbeit‘: slov. brez *posla* biti ‚müßig sein‘, zimski *posel* ‚Winterarbeit‘. Te pomene zasledujemo tudi v nemščini: pr. *Pâslack*, *Passlack* je ‚freiwilliger Diener, Dienstbefüssener, dessen Hilfe andere gern und viel beanspruchen, Packesel‘, *Pâslackerei* ‚beschwerliche Arbeit ohne Entgelt‘, potem ‚Lumpenwirtschaft, Schlunzerei‘; *Pâslack* so Nemci iz poljskega *posel* razširili sami s poljskim sufiksom za deterioracijo *-ak*; iz nemščine je *Pâslack* prešlo potem v lužiško gorenjo srbsčino (*paslak* ‚Pastler‘). Odtod je n. *pâslacken*, ki pomenja ‚umsonst und ohne eigenen Nutzen sich für andere abmühen, anderen ohne Dank und oft Gefälligkeiten erweisen, für andere gern

und meist ohne genügende Belohnung kleine Arbeiten verrichten' (in Pommern *päseln*, *pöseln*, Frischbier II. 124). Tudi ta pomen je iz *posel* razumljiv: posel zdanje kakor prejšnje dobe, ko še ni bila odpravljena tlaka in nesamosvojnost, misli, da se zastonj trudi, zastonj posluje za gospodarja. Da tako poslovanje, večkrat zelo težavno, prava tlaka, ni posebno navdušeno, ampak počasno, nespretno, navidežno, češ, „kakor se mi streže, tako mi kosa reže“, in da je vsled nespretnosti in nemarnosti slabo, kakor delovanje mojstra-skaze, kdo se bo temu čudil? Zato nahajamo v nemščini *pasteln* v pomenu ‚tändeln, ein Spielwerk machen, etwas Unnützes machen‘; pn. *basteln* ‚langsam, ungeschickt, geräuschvoll arbeiten‘ (Frischbier I. 57); št.-n. *basteln*, *baseln* ‚allerlei kleine Arbeit verrichten‘, *Bastelarbeit*, *Baselarbeit* ‚Beschäftigung mit kleinen Arbeiten, die Zeit und Geduld erfordern‘, *Bastler*, *Basler* ‚Faulpelz, Zeitvergeuder‘ (Unger 42), kor.-n. *baseln*, *basteln* ‚mit allerlei kleinen Handarbeiten umzugehen wissen, ohne sie handwerksmäßig gelernt zu haben, als schnitzeln, dreheln‘ (Überfelder 34); bav. *poßeln*, *pößeln*, *pöscheln* ‚kleine Arbeiten verrichten‘, *Poßel-Arbeit*, die in allerlei Kleinigkeiten besteht, der *Poßel*, *Pößler*, *Postler* ‚der sich zu allerlei geringen Arbeiten gebrauchen läßt‘; die *Poßel* ‚Magd‘, poleg tega *bäscheln* (*bäschln*, *bästln*) ‚kleine Schnitz- oder Schreiner- und Dreher-Arbeiten machen, ohne eben ein dergleichen Handwerker zu sein‘ (Schmeller I. 410, 297). Iz zadnjega je posneto gs. *paslić* ‚pasteln, Künsteleien machen‘ in *pasler* ‚Pastler‘. Zoper razlago iz slovanskega *posel* govori sicer bav. *Poß* m. ‚Mühlknecht, welcher geringere Arbeiten verrichtet‘ (samo v Norimbergu); toda to je, če sploh spada sem, iz *Poßel* še le abstrahirano, ker se je zadnje šteló za diminutiv; da pa to naša beseda ni, kaže že manjkanje preglasa, ker bi pričakovali * *Pößel*. Na ital. *putto*, *putta* ‚Junge, Knabe, Mädchen‘ (Schmeller I. 410) tudi ni misliti, ker bi to dalo v nemščini vse kaj drugega. Z ozirom na to, da ima *basteln* nekod tudi pomen ‚ausbessern, flicken‘, je mislil Grimm I. 1152 na n. *besten* ‚flicken‘

in na rom. *bastire*, *bâti* 'bauen, zimmern'; toda pozabiti ni, kakšna je „bastlerija“ takega „bastlerja“. Frischbier pristavlja k pomenu 'flicken' (I. 57) opomnjo: „namentlich Sachen, deren Teile nicht mehr zusammenhalten wollen“. Tako delo pa je res nepotrebno, potrata časa. Z ags. *bysen*, angl. *busy* 'geschäftig', got. *ana-busns* od *biudan* 'Befehl' (Schmeller I. 410) se tudi ne dá zvezati beseda brez sile. — Ločiti je od navedenih besed št.-n. *Bastlitán* 'der gerne bastelt, Bastelarbeit verrichtet', ki je prav tako kakor *Báseltang* (*Básslán*) (st. j.) 'Zeitvertreib' nastalo iz frc. *passer le temps* (Unger 53).

Poganze f. 'flacher Kuchen aus einer Art Butterteig, mit Mus von Äpfeln und anderen Früchten gefüllt; Bezeichnung für eine Art gebackener Nudeln'; *Pogansenpfanne*, *Pogansenblech* (Unger 100). — Iz slov. *buganica* (v prvem delu z z naslombo na *pogača*) in to iz *gubanica* od *gubana*, o katerem glej moje opomnje v spisu „Zur slaw. Lehnw.“ 7. Kakor druge besede za velikonočni kruh se rabi tudi *begínca* v pomenu 'Palmbusch', potem 'Rutenbürdchen' (Jarnik, Etym. 51).

Pratsche, *Bratsche* f. 'breites und flaches Werkzeug zum Schlagen; Schlag, Wurf, Stoß' (Unger 107). — Iz slov. *perača* 'Waschbläuel', kjer je *e* vrinjen za *b* iz sedanjikove oblike *perem*; pravilno bi bilo *prača*, prim. č. *práč* 'Schläger, Wäscher', *pračka* 'Schlägerin, Prüglerin, Rauferin, Wäscherin'; p. *praczyk* 'Waschbläuel', *pracs*, *pracska* 'Wäscher' i. t. d. Glede drugega pomena n. besede je primerjati slov. *prača* 'Schleuder', sbh. *prača*, *pračati*, *pračnuti* 'prellen'. V tretjem pomenu, ki ga navaja Unger (Elle) je *Pratsche* iz ital. *braccio*, pl. *braccia*. — Vendar vse kaže na to, da je beseda *Pracke*, *Bracke* 'Waschbläuel' nemškega izvira, in to iz glagola bav. *bräcken* (*bräckə*) 'klopfen, schlagen mit etwas breitem, z. B. mit der breiten Hand'. Iz *Pracke* moramo naše *praka* 'perača' izvajati zategadelj, ker noben drugi slovanski narod ne pozna take tvorbe.

Prag f. Unger 107 ne vé pravega pomena ter citira le iz „Öst. Alpenzeitg.“ 19, 136 (iz Frischaufovega spisa): „Bei Straßen wird die unter Prag und die ober, die rechte und die

linke Prag erwähnt“. — Iz slov. *prag* ‚die Straßenschwelle‘; prim. sbh. *prag* ‚Gefährt, Spur‘, č. *prah* ‚Schwelle, Wasserfall‘.

Bragusche f. ‚Bezeichnung für eine leinene Hose‘; *Wraguschen* pl. ‚Bez. für eine Art Unterhosen‘ (Unterst., Unger 107, 639). — Na poslednjem mestu je že opozorjeno na slov. obliko *braguše*, ki je kakor *breguše* izpeljana iz ital. *braghessa* od *braghe* (lat. *bracae*), kar se je v sufiksu naslonilo na mnoge slovanske tvorbe na *-uša*. V Ungerju 107 navedeni *Bragoni* („drey Paar Pragoni“) so pak naravnost iz ben. *bragoni*, ital. *braconi* ‚Pumphosen‘.

Pralaz, Pralis, Priles, Pralitsen f. ‚kleine, flache Schaufel von Handgröße zum Jäten‘ (Unger 107). — Iz slov. *prálica* ‚Jäthacke, Jäteisen; in der Sägemühle der Haken, welcher das Steigrad fortschiebt‘; *praljka* ‚der Hebel in der Mühle‘; sbh. *pralica* ‚Brecheisen, Hebeisen, Brechstange‘, *praljak* ‚šilo, Pfrieme‘. Izvir slovanske besede je težko določiti, ker manjka ruske in poljske oblike. Pomen kaže na koren *per-*, ki ga imamo v g. *περάω* ‚dringe durch‘, *περίω* ‚durchbohre‘, stesl. *na-periti* ‚confodere‘, *pera-prati* ‚trete, fliege‘ (Et. Wtb. per- 4, 8), do ktereга je Miklosichevo gnezdo *per-3* (Et. Wtb. 240) v pomenu ‚stoßen, drängen‘ v takem razmerju, kakor *derā* — *dbrati* do *dbrā-drēti*. Podstava bo torej **pra-dl-ica* in ne **por-dl-ica*.

Bramflechten v. ‚drei Haarstränchen zu einem Zopfe flechten‘ (Unger 107). — Iz slov. *pramen* (cf. Miklosich, Et. Wtb. 259: *pormenū*) ‚der einzelne Bestandteil eines geflochtenen oder gedrehten langen Gegenstandes; Flechtreis, Zopfteil: kita na tri pramne‘, hrv. *pramik* ‚capillorum floccus‘, *pram* ‚cirrus‘ itd.

Pransen v. ‚1. zaudern, sich zieren; 2. bei Hochzeiten als ungeladener Gast (Schmarotzer) mitessen‘; *Prans, Präns* f. ‚Schmarotzerei‘; *Pransterer* ‚1. Zögerer, 2. ungeladener Hochzeitgast, 3. beim Liebesbesuch zweier Burschen bei einem Mädchen ist der zuwartende der Pr.‘; *pranstern* ‚zaudern, zögern, viele Umstände machen‘; *Pransengehen*: „sogenanntes

Pransengehen oder Tanzschauen ist verboten“; „In mehreren Orten, nam. im Ennsthal bestehen die Mißbräuche, daß a) ledige Bursche und Dirnen sich bey dem Tanzschauen oder sogenannten Pränsengehen einfinden und b) die Mädchen zur Nachtzeit in ihren Kammern denen Purschen Brandwein ausschänken“ (Unger 109). Miklosich navaja nemško besedo *Pranser* v Et. Wtb. 263 a, pa se ne peča dalje ž njo. „Grazer Volksbl.“ (30. I. 1906) pa piše „*Bransder* beim Hochzeitsmahle“, „das sind jene Bekannten und Freunde, welche nicht zur Hochzeitstafel geladen wurden, aber immerhin willkommen sind, wenn sie auch als unwillkommene Gäste in das betreffende Gasthaus kommen, wo die Hochzeitstafel und meist auch ein Tanz abgehalten werden“. — To je vse iz slov. *prešati* ‚müssig zuschauen, aufpassen (z. B. einem Hochzeitschmause)‘; *prešalica* ‚das schmarotzerische Gaffen und Lauern bei Hochzeiten und anderen Gastereien‘. Podstava slov. besedi je *preng-*, stesl. *oprešati* ‚attentum esse, intendere‘: strélami oprezahom; slov. *opresovati* ‚lauern, gaffen, anstarren, säumen, zögern‘; *opresno* ‚umsichtig‘. Besede ni ločiti od drugih, ki pomenjajo ‚napreči, naprezati — tendere, adiungere, coniungere‘ (Miklosich Et. Wtb. 262 a), kar je prav učil že Matzenauer (Listy fil. XIV 190—191); *prešati* je torej ‚animum, oculos intendere‘. — Sem spada še druga štaj.-n. beseda, namreč *prassen* ‚müssig da stehen und mit offenem Munde gaffen‘ (Unger 110), samo da nima nazala.

Breinen, Preinen pl. (st. j.) ‚Brombergesträuch‘ (Unger 114 iz Weist. Gloss. 632). — Dasi se pomen ne strinja, drznem si vendar razlagati to besedo iz slov. *brin* m., *brinje*, sbh. *brīne* ‚Juniperus communis‘, č. *břínka* ‚Juniperus Sabina‘; ker *brinje* zbada kakor kopina (rubida), se je namreč lahko v nemščini začelo to zadnje imenovati z besedo za prvo. Izvir slov. besede še ni najden. Misliti bi se dalo na sorodnost z lat. *ferio* ‚stechen, schlagen‘, tako da bi bilo za našo besedo izhajati iz razširjenega korena *bherēi-*, ki ga imamo tudi v stind. *bhrīnā'ti* ‚versehrt, trifft‘ (Walde 217).

Prescherleute pl. ‚ungeladene Hochzeitsgäste‘ (Mittel- u. Unterst.); **Preschischau** ‚Leute, die bei einer Hochzeit nicht geladen sind, erscheinen doch beim Schmaus und Tanz, dh. sie gehen „preschischauen“ und werden nicht zurückgewiesen, sondern auch bewirtet‘ (Unger 115). — Ta beseda je po svojem izviru ista, kakor zgoraj navedene **pransen**, **pransengehen** itd., razloček je le ta, da je izposojena v nemščino v novjšem času in iz oblike, ki je nekoliko drugačna v slovenščini, ker ima *š* za *s* iz *sj*: **preša** ‚Lauer, Anstand der Jäger, das schmarotzerische Lauern bei Hochzeiten‘; **prešati** ‚lauern; ungeladen bei Hochzeiten vor dem Hause lauern (um etwas vom Mahle zu erhaschen)‘ **prešar** ‚Hochzeitsschmarotzer‘. — Štaj.-n. beseda **preschern** ‚rasch und eilig davonlaufen‘ ima težko kaj opraviti z našimi prežarji (prim. v mojih Slov. nar. pesmih III. št. 5382, pesem pod črto), ampak vtegne biti iz ital. **pressa** ‚Eile, Drang‘.

Pribeck m. ‚Überläufer, Flüchtling; alte Bez. für Partei-gänger der Türken (??); Oberhaupt, Dorfrichter, Anführer‘: „Der Willenstainersche Hof zu Marburg wird von der Landschaft zur vndterbringung der **Prizeweken**, so von den Türkhen aus vrsachen, das sy der chriftenhait lange zeit zum gueten gedient herübergefallen, in ir R. kön. Majest. dition und gebiet angekauft“ Unger 116, kjer je beseda že zaznamovana za hrvaško. Kajkavec Habelič pozna **pribeg** ‚Austreter, Ausreißer, Überläufer‘; stesl. **prëbëgъ**. Med Slovenci se nahaja beseda le še kot priimek.

Pritsch m. ‚Narrheit, geistiges Gestörtsein, Verrücktheit in gelindem Masse; verrückter Mensch‘; **Pritschling** ‚geistig gestörter Mensch, Verrückter, Tor‘; **pritsch** adv. ‚weg, fort‘ (Unger 116); du bist **pritscht** ‚verrückt‘ (v Gradcu). Beseda **pritsch** je znana po vsi Nemčiji (Schuchardt 67). — Da je **pritsch** v **haidi pritsch** ‚fort, pack dich‘ iz slovanščine, so spoznali že Castelli 94, Schmeller I, 473 in Grimm II. 392 (č. **hajdy pryč**), pa tudi zgoranje so slovanske, kar je spoznal že Schuchardt (Sld. 67): č. **pryč** adv. ‚weg, fort‘, jsem **pryč** ‚ich

bin ganz hin'. Ta češka raba je vendar nemškega izvira: ,weg sein' = ,hin, fort sein', ,ganz weg sein' = ,außer sich sein'. Iz pomena ,weg sein' se je namreč razvil pomen ,abwesend, geistesabwesend sein, verrückt sein'. Na Slovaškem je *prijč* ,jetika, Auszehrung, Schwindsucht'.

[**Protin** m. ,Muskelschmerz: „den Protin, das ist Vergicht, könne sie auch vertreiben, gebrauche dazu ein Kraut, genannt *Protinkraut*, müsse auch angesprochen werden“ (Unger 113). — Isto besedo nahajamo v slovenščini: *protin* ,Gicht', *prti* in *proti* f. ,Gliederreisen, Arthritis: prti so ga zvlekli, zlomile'; *prtij* m., *prtija* f. pl. ,englische Krankheit, Rhachitis', *protinščina* ,gelbweiße Scabiose (scabiosa ochroleuca)', tudi ,der kleine Sumpfhahnenfuß (Ranunculus flammula)', *protinovec* ,die Tollkirsche (Atropa belladonna)'. Etimologija besede mi je nejasna, zategadelj ne morem določiti, kdo jo je prej izposodil, ker ne kaže biti ne nemška ne slovenska.]

Bukarageschirr ,Geschirr von Buccari in Dalmatien (!sic!); *Bukaraerde* f. Tonerde aus Buccari(?): „Theegeschirr von B.“ 1759) (Unger 127). — Da bi se v Bakru kopala kaka posebna zemlja za boljšo posodo, nisem mogel zaslediti. Meni se zdi, da je *Bukara* tu isto, kar sbh. *bòkara*, *bùkara*, ki je nastalo iz ital. *boccale* ,Maß, Krug'; *l* je prešel v *r* kakor n. p. v slov. *pišnar* iz *pisinale* (v št.-n. *Pesenal*), ko se je beseda naslonila na navadnejše tvorbe s končnico *ar*, *ara*. Potemtakem bi se moral prvi nemški besedi določiti pomen z ,Geschirr aus einer Tonerde, wie sie für die Bukare (Porzellankrüge) gebraucht ward', drugi pa s ,Tonerde für Bukarefabrikation'.

Puran m. Truthahn, Meleagris' (Ostst., Unger 130). — Iz slov. sbh. *puran* ,Truthahn' od *pura* (Miklosich Etw. 267, kjer beseda ni razložena in je pristaviti gs. *puron* ,Auerhahn' [on = Hahn]; najbrž bo v zvezi s *puriti*, zapiriti se ,rot werden'.

Buri m. ,vom Karst kommender Wind, Bora' (Unger 131). — Iz slov. *burja* ,Nordwind' (gl. Čas. za zgod. III. 101); Štajercem torej to ne more biti ,Bora' in, če jo res imenujejo tako,

je to pač le tako nastalo, da se je začel z imenom slovenske burje imenovati sploh vsak močan veter. Druga v Nemce prešla slovenska imena vetrov so *Ĵauk* (= jug, gl. spodaj) in na Koroškem tudi *Wicher* ‚der starke, scharfe Wind‘ (Überfelder 245, iz *vihér*, *vihár*).

Pusikan m. ‚Streitkolben, wie er in Ungarn einst gebräuchlich war‘; **Pusikanhammer** ‚id.‘. Unger 132 primerja madž. *buzgany*; Madžarji imajo tudi obliko *buzogány*, ki bi bolj vstrezala, toda vprašanje je, so li res oni širili to iz turščine (*bozdogan* ‚Keube, Streitkolben‘) prevzeto besedo, ki se v čagatajščini glasi *bosdurgan* ‚Totschläger‘ (Miklosich, Türk. I. 30). Beseda je namreč znana tudi južnim in severnim Slovanom: slov. *busdihan*, *busdahan*, sbh. *busdovan*, bolg. *busdogan*, *budzogán* itd., r. *busdychan*, p. *busdygan*, č. *busdygan*, *bysygán*, *busykán* itd. Za slovansko posredovanje govori pač toliko razlogov, kolikor za madžarsko.

Taber, Täber, Tabor m. ‚Schutzbau aus einer die Kirche umschließenden Gebäudereihe bestehend, welche nach außen mit Schießscharten versehen sind‘; **Täbergeld** ‚eine Geldleistung zur Herstellung eines Täbers‘ (Unger 134). „In oesterr. Städten der Name verschiedener Gebäude, die gemeiniglich am Ende des Hauptortes oder in kleiner Entfernung davon liegen“ (Schmeller I. 578 d.); srgn. se že rabi *taber*, *teber* m. ‚Befestigung, befestigter Ort, besonders befestigtes Lager u. dgl.‘ (Lexer, Mhd. Wtb.). Že Schmeller na navedenem mestu, potem Grimm DW. II. 7 in Lexer o. c. primerjajo prav č. *tábor* ‚Lager, Wagenburg, also in jedem Fall eine Art Befestigung‘. Beseda je znana dandanes vsem slovanskim jezikom, stara slovanščina pa je ni imela; tudi srgn. spominki, ki se v njih rabi, so iz konca petnajstega stoletja. Miklosich jo hoče izvajati iz turščine, pa ravno nje pomen v tem jeziku (‚christliches Feldlager‘) govori zoper njegovo razlago. Najprimerneje je izhajati iz češčine. Gradišče gore Tabor, mesta v južnih Čelih, je povod temu oznamenilo: „Die hebr. Thabor, hora v Galilei, nazvala jedna strana Husitů r. 1419 horu Tábor a potom r. 1420 Hra-

diště hory Tábor“ (Kott IV. 5). Od Čehov se je to poznamenovanje širilo dalje na vzhod in jug k Slovanom in Neslovanom, pa tudi med Nemce, v južne Nemce zlasti vsled turških vojsk, ko se je bil husitski način utaborjevanja udomačil že tudi pri južnih Slovanih. O razširjenosti besede gl. Miklosich, Türk. II. 65, Nachtr. II. 44, 185.

Topolkabaum ‚Eberesche, Sorbus‘: „das landgericht fecht sich an von der Strassen enhalb eines grossen *Topolkha* paumb“ (1577, Stockurb. Wind. Feistr., Unger 134). — Iz slov. *topolka* ‚Pappelbaum‘; pomen ‚Eberesche‘ je pač napačno izluščil iz listine sestavitelj štaj.-n. slovarja. Slov. *topolka* iz *topol* in *topola* f. Zastran razlage slovanske besede spominja Schuchardt (ZfrPh. XV. 111) na furl. *talpon* in gor.-ital. *topon* (‚alber‘, Mussafia, Beitrag, Denkschr. WA. XXII. 215) in izvaja iz *topolka* tudi n. *Tabelle* pri Nemnichu; slovansko *topol* je po njem do lat. *populus* v istem razmerju kakor périgourdski *tible* k limous. *pible* ‚Pappel‘.

Tafernitz f. „so die welischen Wein in Dafernitzen oder halben Ampern“ (Leob. Maut-Tarif 1568, Unger 138); pri Schmellerju I. 588: die *Tafernitz tabernitium*: „So erlauben wir einem erberen man, der sein werd (Wirt) ist, ein *tafernitz* nur zu vier ürn“ (Wiener StdtR. Privil. v. 1369), „der sein wirt ist, ein tafern“, „Fürt er herauz welhischen wein, von einer *thafernitz* geit er XXIII dn“ (ibid. 35 a). Na vseh teh mestih imamo očitno opraviiti z vinsko posodo, ne pa s krčmo (taberno), zlasti kaže to zveza „in Dafernitzen oder halben Ampern“ (= Eimern), „tafernitz zu vier ürn“, „von einer tafernitz geit er 24 kr.“; tudi v primeru 2. pri Schmellerju je *tafern* pač le okrajšana pisava za *tafernitz*, če sploh spada sem. Ker je to tedaj posoda, potem sufiks *-itium*, *-its* ne more biti lat. *-icius*, ampak naš *-ica* in zato mislim, da vtegne biti beseda slovenska, zlasti če pomislimo, da se je v prejšnjih stoletjih spečalo mnogo goriškega in vipavskega vina med južne Nemce na Koroško, Štajersko in Avstrijsko. Tako bi se dalo misliti na * *čabrnica*, sbh. *čabrenica*, ki je isto kar *čabrica*

(od č**ab**ri**č** ,posoda in mera za vino, Zuber“): „dok pomuzem iljadu ovaca i namuzem dvadest čabrenica“ (nar. ps. pri Vuku); tudi č**ab**ri**ca** je najbrž iz č**ab**ri**ca**, č**ab**ri**ca** okrajšano. Pomen sbh. č**ab**ri**ca** je ‚Kübel, Bottich‘, prim. tudi č. d**ž**ber**ni**ce (t.j. d**ž**ber**ni**ce) ‚Kübel‘; v nemščini se je slovenska beseda, ker ji je d**ž**b- neprijetna skupina, naslonila na *Taberne, Taferne* ter se prestrojila v *Tafernitzse*.

Dalken, Talken pl. ‚eine in ganz Steiermark gern genossene Speise: Hafer oder Korn wird in warmes Wasser geschüttet und dieses sodann zum Sieden gebracht (in älterer Zeit durch heisse Steine), dann werden die Körner abgeschöpft, im Backofen gedörret, auf der Mühle zu Grütze geschroten und die Spreu entfernt; das Mehl wird sodann zu einer Art Teig verwandelt, der sowohl roh wie abgeschmalzen oder gesotten gegessen wird‘, Unger 139, kjer nahajaš še sestavljenke: *Dalken*brein, -blech, -dörre, -eisen, 140 *Dalken*hafer, -haber, -mehl, -reiter, -sieb in *Dalk*korn. V Bavarcih je *Dalken* m. ‚teigige, klebrige Materie: d Nudln sán e ~lautərə‘ Dálk’ng worn‘ (Schmeller I. 505); isto tudi v Tirolcih (Schöpf, Id. 74); iz subst. je narejen glagol *dalken* ‚mit oder in teigiger, klebriger Materie arbeiten, kneten, schlecht, unsauber schreiben, klecksen‘, *verdalken* ‚verschmieren, beflecken, durch Ungeschicklichkeit verderben‘; *dalkend, dalket* ‚teigig, klebrig, zähe, ungeschickt‘; der *Dalk* (des *Dalken*) ‚ungeschickte Person‘ (prim. slov. *cmok*), ‚Klecks von Tinte oder Farbe‘ (Grimm DW. II. 699, 916, Schöpf Id. 74, Schmeller I. 505). Tu se uže primerja č. *vdolek*; staroč. *vdûlek*. Navadno se govori zdaj *dolek* ‚der Dalken; Kuchen, Fladen = koláč‘. Čehinje so v péki vdolkov prave umetnice in č. slovarji naštevajo dolgo vrsto različnih sort. Po Avstrijskem so povsod znani „böhmische *Dalken*“. Češka beseda *vdolek, vdûlek* pa po izviru ni prav jasna; najbrž spada k substantivom, ki jih Miklosich v VG. II. 255 pri suffiksu -**lk** navaja pod št. 6: „-**lk** ist das oft an den zweiten Teil der comp. Subst. gefügte Suffix, wodurch die Wortverbindung als eine Composition gekennzeichnet wird: *vzizglavlk*“,

torej je *v̌doľkǩ* to, ježe *v̌ dolé* (Vertiefung, Loch, Grube) jesť ili gotoviť se. Vsaj *vdolek liťj* se lije v pripravljene za to *doly* ali jamice v pločevini, na kateri se pekó.

K besedi *Dalken* pak ne spada bav. *dalken, dolken, dulken, dolkesen, dolkesen* v pomenu ‚fehlerhaft sprechen, indem man von Zeit zu Zeit ein Wort nur nach größer Anstrengung der Organe hervorzubringen vermag; im Sprechen den Speichel von sich spritzen, mit vollem Munde sprechen, (verächtlich) sprechen überhaupt: „so lang s' deutsch redt, so stoßt s' mit keiner Zungen an; aber sobald s' französisch redt, so dalkt s', vielleicht ist aber das so ein dalkete Sprach“ (Eipeldauer Briefe); „Er hat dalkkhezt und die Worte über einander geworfen wie ein Garnhaspel“ (Abrahama a St. Clara); „auch sey dermalen seine Zung gar zu schwär und dalket“ (id.) pri Schmellerju I. 505. Primerjaj č. *tlku, tluku, tlouci* ‚schlagen, stoßen‘, *hubou tlouci* ‚Maul machen, das Maul dreschen‘; slov. *tolči* nemški ‚deutsch radebrechen‘, *natolkniti* ‚andeuten, flüchtig erwähnen, auf etwas anspielen‘, *natolcati, natolcevat* ‚anspielen‘; sbh. *natucati* (iz *natukati*? *u=l*) ‚andeuten, mit Mühe herausbringen, stammelnd, gebrochen sprechen, schwätzen, radebrechen: tko hoće govoriti mora natucati ‚wer es zum Sprechen bringen will, muß zuerst radebrechen‘; r. *tolǩ* ‚Gespräch‘ (stosl. *tľkǩ*), *tolkováť* ‚erklären, erläutern, auslegen, andeuten, explicieren‘.

Tampel m. *Tamperl* n. ‚dummer Mensch, einfältiger Tropf‘; *tampelt* ‚einfältig, beschränkt‘ (Unger 140). — Beseda vtegne biti slov. *top̌*, stosl. *tap̌̌* ‚stumpf, stumpfsinnig, unempfindlich, dumm‘, *topec* ‚Schwachkopf‘, *tópa* f. ‚neumna deklica‘. Tudi kor.-n. *tumpat, tumpet* ‚abgestumpft‘: a~ *tumpets* ‚messer, ein an der Spitze abgerundetes Tischmesser‘ je iz slovenščine (Trstenjak, Kres III. 114, Schuchardt, Sld. 69). Št.-n. *tumpe* ‚blödsinnige Weibsperson, untergeordnete Magd im Range nach der Hühnerdirn‘ (Unger 182) spada pač tudi sem, prim. slov. *topa*; na *tumpe* je vplival najbrže nemški *dumm*, srgn. *dumb, dumbes*.

Tamdoli m. ‚Tölpel‘: „Mit dem Schimpfworte T. von Luttenberg bezeichnete man die windischen Weinfuhrleute, die, wenn man sie fragte, woher sie seien, mit T. (*tam doli* da unten her) antworteten (Puff)“ (Unger 140). — Skrajšano pač iz *tam doli* od Lotmerka. Kdo je bil pri takem odgovoru pametnejši, kdo bolj trapast, tisti ki je vprašal ali ki je odgovoril, o tem odloči lahko vsak bravec sam.

[**Tamer** m. ‚Vieh Hof im Gebirge‘ (Unterst., Unger 140). — Štaj.-n. slovar sam pristavlja „aus dem Windischen“; jeli pak beseda *timar*, *tímor* res slovenska, o tem je vsakakor dvojiti (prim. Mat. Murko, Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslaven, Mitteilungen AG. XXXVI. 28 d. in moje opomnje v spisu „Zur slav. Lehnwörterk.“ 65). Jaz se drznem predložiti zdaj to le domnevo: Ker je *tabor* ‚befestigtes Lager‘, je lahko prevzel, zlasti na planinah, tudi pomen ‚eingefriedetes Lager‘, ‚eingefriedetes Tierlager, Viehhof‘. Pred labijali pa rad nastopa „parasitični“ *m*; tako dobimo * *tambor*. Toda *mb* se kesneje v nekterih jezikih asimiluje v *mm*. To se godi (cf. Meyer-Lübke, RG. I. § 447) v južni Italiji, vshodni Franciji itd.; to ozemlje pa je za nas preveč oddaljeno in poiskati nam je bližega, kjer se godi isto. Take primere nahajamo res v nemščini, n. p. *Amt* iz *ambet*; *dumm*, *dumme* iz *dumb*, *dumbe*; *Emmer*, *Emer* iz *Ember* — *Eimber*, *einbar*, *krumm* iz *krumb*, *Trommel* stgn. *trumba* ... (prim. Wilmanns DG. I² § 80). Tako bi torej tudi iz * *tambor*, * *tamber* lahko nastalo *tam(m)or*, *tam(m)er*, ki je potem prešlo v furlanščino in slovenščino.]

Tantowinattraube f. blaue, ‚Urbanitraube‘ (Unger 611); po Trummerju (Rebensorten) se tako imenuje ‚weißer Wipacher‘ in pa ‚Mehlweinbeer, weiser Grünhainer‘ (Šulek, Imenik bilja 401). Končnica dokazuje, da je tvorba slovenska, ali pak tudi podstava, o tem je pač dvojiti. Drugi Slovani nimajo nič podobnega.

• **Tarkes**, **Tär ges**, **Terkus** m. ‚verschnittener Ziegenbock‘; **Tarkeshaut**, **Tarkesinslit** ‚Haut, Unschlitt eines solchen‘ (Unger 143). — Iz slov. č. *trkáč* ‚Stoßwider, Widder‘; slov. *trk*

„Bockstoß“: kozel je nastavljal roge in se pripravljaj na *trk*; *trkati* „mit den Hörnern stoßen“: ovni, kozli se trkajo.

Tarraß = *Tarrasbüchse*, Unger 143, kjer se razlaga z „Wallbüchse“, ker se misli, da je beseda v zvezi s *Terrasse*. — Nemška beseda je kajk.-madž. *taraska*, *tarack*, v kateri je končnica *-ka*, ki se je v nemščini glasila *-ke*, odpala ravno vsled naslombe na *Tarras* (Terrasse): **Tarras-skebüchse* se je Nemcu in bi se vsakemu glasila prečudno zavoljo sorodnih skupin *sk-ks* v prvem in zadnjem delu. Iz tega *Tarass* je dalje postalo *taraks* (Darax); o postanku kajk.-madžarskega *taraska* itd. sem pisal v spisu „Zur slaw. Lwk. 65, 66, kjer sem dokazal, da je beseda nastala iz blg. *trěsk* „Kracher“, rum. *treasc*, madž. *tarack*.

Terrant, *Terrantwein* m. „Name einer roten Weingattung aus dem Görzischen“ (16. Jahrh., Unger 151). — Slov. *teran*, čak. *teràn* iz ital. *terrano* (prvotno „vino, ki diši po zemlji“: *terra*). Iz slovenščine nam je izhajati zategadelj, ker se teran prideluje edino v slovenskih in hrvaških krajih. Gledé menjave sufiksa *-an* z *-ant* prim. slov. *škrībant* iz ital. *scrivano*. Tujke iz romanskih participov praes. I. lat. konjugacije (*ā*-debel) so uvele to končnico *-ant* tudi v domače besede; prim. č. *dráb* — *drabant* itd., ter primerjaj, kar je rečeno o tej prikazni pod besedo *Trabant*.

Terschinke f. (st. j.) „Feuerwaffe, Flinte“: „3 eingelegte altväterische Terschinken“, „ein Terschinken mit doppeltem Rohr“; *Terschinkenrohr* (Unger 151). — Strelno orožje je večkrat imenovano z izrazi, ki pomenjajo „Rohr, canna, Pfeife“, prim. ital. *bombarda*, *cannone*, turški *qaval* „Pfeife, Flinte“, n. *Pfeife*, r. *piščal*, (gl. o tem moje opomnje v Archivu XXVI. 41). Taka beseda je tudi *Terschinke*, ki odgovarja č. *tre-stinka* „Hirtenpfeife, Hirtenflöte, Binsenflöte“ od *trestina* „Schilf, Rohr, sbh. *trstina* „Rotang, Gartenrohr“, slov. *trstina*, *trstika* „Schilfrohr, stesl. трѣсть.

Testen, *Test* m. „dicke, zähe, zu Quark zermalmte Maße, eingesottene Früchte“; *Testscherben*, *Testsulze* (Unger 151);

bav. *Dest* ‚Rob, bis zur Robdicke Eingesottenes von Früchten, Marmelade‘; *Quittendest* (Schmeller I. 556); dol.-avstr. *Dest* ‚jede dicke zähe Materie etc.‘; der *Destaling* ‚Geifer‘ (Castelli Wtb. 109). — Prim. slov. *těsto* ‚Teig, dicker Brei‘.

Dese, Deste f. ‚Gefäß, Kübel, Büchse‘; *Desenteig; Desenscharrer* ‚Werkzeug zum Auskratzen einer Dese‘; dim. *Desel* (Unger 151); tudi *Täste* f. (st. j.) ‚Wassergefäß‘ (Unger 144) spada pač semkaj; prim. bav. *dēstn, dēstl* ‚hölzernes Gefäß zu Wasser, Salz, Mehl, Schmalz, Käse etc.‘ (Schmeller I. 550), pri Adelungu *Döste*, v knjižni nemščini *Döse* in *Dose* (Grimm DW. II. 1028, 1030). V knjižni nemščini nastopa beseda precej pozno (1663) v obliki *Doos*; iz nemščine je prešla v dol. nemščino in nizozemščino ter danščino (*dose*, resp. *doos, daase*). Nemški filologi je ne morejo razložiti. — Če pomislimo, da imajo razen Bolgarov vsi slovanski jeziki besedo, ki ji odgovarja, namrec *děša* (slov. *deša* ‚Kübel, Bienenkorb, Maltertruhe‘, hrv. *diša, dišva* ‚Gelte, Melkeimer‘, č. *díša, diš* ‚Backtrog, Melkkübel‘; p. *dzieša* ‚Teigmulde‘, gs. *dšěša* ‚Backtrog‘, das Faß um den Mühlstein, *dšěška* ‚Kuhfaß‘, ds. *šeša* ‚Backfass‘, mlr. *d’iša*, br. *dsěša*, str. *děša* i. t. d., Miklosich, Et. Wtb. 45 b), smemo pač soditi, da jo imajo Nemci od nas. Toda kako jo razložiti? Zubatý (Archiv XVI. 389) in za njim Walde 225 spravljata besedo v zvezo z lat. *fungo* ‚bilden, formen, kneten‘, got. *deigan* n. *Teig*, češ, ker služi *děša* tudi kot ‚Backtrog, Backfaß, Teigmulde‘. Toda to je le en, in sicer današnji pomen besede *děša*, pa nikakor se ne dá dokazati, da je služila *děša* že sprva le za mešenje ter bi torej bila nazvana po tem delu: „das zum Formen, Kneten dienende“. Testo se ne gnete vedno v kotlinah in tako gnetenje tudi ne more biti prvotno; po mestih rabijo povsod posebno trugo za mešanje malte, na kmetih tega še ni, vsaj ne povsod; tako se je začela morda torej tudi *děša* še le ščasoma rabiti za mešenje, v tem ko se je prej to opravljalo na ploski deski ali enaki pripravi, kakor še to vidimo pri današnjih kuharicah, kadar pripravljajo testo za rezance: potrebna kotlina za vodo

ali mleko se naredi iz moke same, ki se potem omoči in pomeši ter ugnete. Pri južnih Slovanih, na primer v slavonskih gozdih, privzdigne baba, ko je testo vmesila, kar krilo in začne — kajpada ne zelo ukusno delo — ugnetati testo ob bedru proti kolenu. Potemtakem mislim, da *děša* ni ‚das zum Kneten dienende‘, ampak ‚das ausgehöhlte, ausgegrabene, der Trog, Kübel‘ od kor. **dhīg*^u-, ki ga nahajamo v lat. *figo*, *transfigere*, lit. *dė'gia*, *dė'ge*, *dė'gti* ‚er sticht‘, *daigan*, *daigyti* ‚stechen‘, angl. *dig* ‚graben, bohren‘ itd. in da imamo torej nastaviti kot praobliko **dhaig*^u-*iā*, praslov. **doigja*. V podporo morem navesti tudi besedo *kopanja* ‚Trog, Mulde‘ od *kopati* ‚graben, hauen‘ (prim. lit. *kapóju* ‚Hacke‘, *ka~pas* ‚Grab‘). Slovenska beseda je prešla tudi v litovščino in madžarsčino, nasprotno pak so si od Nemcev izposodili Kašubi (Slovinci) svojo *desa* (gl. Lorentz, Slovinz. Grammatik 130: *dɛ~izā* ‚Butterbüchse‘), gluž. Srbi svojo *tyza*, *tyska* ‚Schachtel‘ in dluž. svojo *tejza* ‚Dose, Schachtel, Büchse‘. Kako je razmerje med slov. *deša* (*diša*) ‚kvas, drožice, umešeno testo‘ in med srgn. *deisme*, *dös'n* ‚Sauerteig‘, ne vem. Svojčas sem mislil, ker imamo samo mi to besedo, da smo jo izposodili od Nemcev.

Tidelteitscheg, m. ‚Holzstößel oder Quirl zum Sprudeln des Gemisches von Wasser eines Sauerbrunnens und Wein‘ (Unger 153). — Slov. *dideldajček* ‚motič, s katerim se meša kislá voda z vinom‘. Podstavo tej besedi je iskal Trstenjak v „Glasniku“ 1868, str. 24 v korenu **didh* (!) ‚igrati‘, *didlati* ‚spielen, kreiseln‘; toda vsa tvorba kaže, da od nje ne moremo izhajati; zato jo bolj prav izvaja Levstik v „Novicah“ 1866, 460 iz *dideldaj* ‚zmes, zlasti zmes jarega žita z ječmenom‘, kar je kakor naš *direndaj* ‚lärmendes Umhertoben‘ (Kopitar pri Schmellerju) iz bav. *Dirdendey*, *Diradey*, *Dirledey*, *Dirmadey*, *Dilmedey* itd. ‚grober Zeug, halb aus Flachs, halb aus Wolle; Gemisch aus Sommerkorn und Gerste; jedes Gemisch‘ (Schmeller² I. 537); *dideldajček* je torej ‚mešalce‘.

Titscheln, *tütscheln* sv. ‚mit Steinkügelchen spielen: wer mit seinem Kügelchen ein anderes trifft, dem gehören

beide' (Unger 153, 181); *tutschen* 'zusammenstoßen' aneinander-schlagen, aneinanderprallen' Unger 181); *Eiertutschen* (*Eier-kutschen*): 'man stößt mit den Spitzen die roten Ostereier zusammen, und der, dessen Ei ganz blieb, gewinnt das Ei des anderen, oder: einer hält das gefärbte Osterei, und der andere wirft einen Kreuzer mit der Kante darauf, daß der Kreuzer stecken bleibt' (Unger 190). Tudi obliko *turtschen* nahajamo na Štajerskem, posebno znana pa je ta na Koroškem: *Turtsch* m. 'der Zusammenstoß von zwei Gegenständen, wobei gewöhnlich der eine bricht', *turtsch'n* 'zusammenstoßen, das Spielen mit Ostereiern, was man in Österreich Eier pecken nennt'; *an-turtsch'n* 'anstoßen an einen harten Körper, besonders mit dem Kopfe', *sa'mmeturtsch'n* 'zusammenstoßen, zusammenschlagen, so daß ein Teil bricht', *turtschar* m. 'nom. ag. und ein einmaliges Stoßen'. Ali je te besede ločiti od *dutsen* 'Stoßen (mit einem Kopf an den anderen), arietare', *Dutz* 'Stoß, Beule' (v Švabih, Frankih), je težavno reči; zadnje bi se dale izvajati tudi iz rom.: ital. *intussare*, *rintussare* 'an-, abstoßen' (**tuditiare* od *tundere*, Körtling² 9799). Oblike z *r*-om pa odgovarjajo pač slovenskemu *trčiti*, *trkati* 'anstoßen, klopfen'; *trčati* 's pirihiom ob pirihi tolči za igro', *trcljati*, *trčljati* isto; *trcati* 'klopfen, stampfen; beuteln, ausschwingen'; *trčkati* 'sanft stoßen'. Prve pak spadajo k slov. *tlči*, *tolči*; v poljanskem *tilčati* 'trkati s pirihiom' se je pač ohranil zlogotvorni *l* dalje časa in je zamudil prehod v *ol*; beseda je bila rabljena pač le v navedenem omejenem pomenu in zato se ni podvrgla pričakovanim premembam, zlasti ko se je v končnici naslonila na *trčati*, prav tako z zlogotvornim *r*. Posamezne primere za zlogotvorni *l* imamo celó še iz Truberja. Za to razlago govori zlasti n. oblika *Eierkutschen* s *k* za *t*, kar je iz štaj. dialektičnega *kuči*, *kučem*, kjer je *t* pred (še zlogotvornim) *l* prešel v *k* (prim klaka, knalo, dekla iz detla); na nemški prehod *t* v *k* tu ni misliti, ker so pogoji zanj drugačni, kakor je razvidno iz teh-le primerov: a) *nt*, *tn*: *Asant* - *Asank* 'Assa foe-tida', *Brente* - *Brenke*... *Hiasinth* - *Hiasink* (346), *Tinte* - *Tinke*

155 *Grante-Granke* ‚Preisselbeere‘ *Schlund-Schlung, Schlunk, Zant* ‚Zahn‘ -*Zankerl, Zint, Zintel-Zinkchen*; *Rinde-Rinke*; b) *tl*, *lt*: *Büttling-Pikling; Multe-Mulge*; c) *tt*: *Plack (Blagg)*, če je to *Blatta orientalis* in ne *Polak, Platte-Plecke, Plätte-Plögge, gestotten-gestocken* (288); d) *t*: *Kamat-Kamak, Worat-Worak* (618). Iz tega se dá posneti, da v nemških Štajercih začetni *t* ne prehaja v *k*. *Tutschen* je lahko naravnost slov. *tľči, tolči, tuči* poleg *kuči*, ki je v nemškem diminutivu dalo *tütscheln* in pozneje *titscheln*; če bi hoteli te nemške oblike izvajati iz gore navedenih romanskih (ital. *intuzzare* . . .), bi se moralo najprej dokazati, da se ta beseda v romanščini rabi za omenjene igre.

Tiliz m. (st. j.), ‚langes Messer, Dolch‘ (Unger 154); srgn. *tiliz* ‚langes Messer‘, poleg tega *tilnis* (Lexer); Grimm DW. II. 150: „er nam zum ersten sein swert und hieb dar — — da nam er sein *dilits* — — und wolt im die hant in dem glied herab hauen“, „welche hacken, mezzet, tilnitz und stecher zum wein tragen“ (14—15 Jhdt.); bav. *Diglitz* ‚Degen, Hammer, digliz, pleykugel, wurfhacken‘, „Degen, Tiliz“ (Schmeller I. 493). — Iz č. *tjlec* ‚der Hackennacken, Messer-, Schwertrücken; das Schwert‘ od *tyl* ‚Nacken‘, kar je v sorodu z grškim *τύλη* ‚Wulst‘, lat. *tumere* ‚geschwollen sein‘ (Walde 641).

Dirnbaum m. ‚Kornelkirschenbaum‘, *Dirnbeere* ‚Kornelkirsche, Prunus mascula‘, *Dirnholz* (Ostst., Unger 155). Iz slov. *drěnulja* od *drěnl*, kar je pač iz **derěnl*, torej sorodno z *drěvo*, o čemer gl. Walde 325 pod *larix*: baza **dereu*. Prim. tudi opomnje Koštiálove v spisu „Slovanski življi“, program. II. drž. g. 1900/1 v Ljublj. str. 15. Kar piše Miklosich (Et. Wtb. 42 dern-2), to je premalo določeno, ker navaja brez vsake opomnje le stgn. *tirnpauma*, ngn. *dernelein, diernlein* in *terling*. Nemška narečja poznajo še druge oblike, n. p. bav. *Dirnlein* (*Diǎnl, Diǎl*), *Dirnleinbeer* (*Diǎlber*), tudi *Dirlis, Dirensen, dirensenpaum* (Schmeller I. 541), to iz slov. *drěnuljica*. Tudi nemški *Dorlenbaum* za isto rastlino je postalo pač po vplivu naše besede. Če bi naša beseda bila prvotno nem-

ška, bi se morala, ker je znana vsem Slovanom, glasiti * *trën*, * *trénulja*, ako vpoštevamo stgn. *tirnpauma*.

Tober, adj. in adv. 'tüchtig' (Oberst., Unger 157). — Drugim Nemcem nepoznana beseda je očitno naš *dober* 'gut, tüchtig, brauchbar', kar je v zvezi z lat. *faber*, n. *tapfer* itd. (Walde 201).

Tock m. 'Geflecht von schmalen Streifen aus dünnem Gold- oder Silberblatt, die mit Seidenfäden durchzogen sind' (Unger 157); bav. der *Dock* id., n. p.: „Mit golden pünden von Dockh“, „Zwey von güldem Dokh gemachte Sternhiet mit langen spizen und radiis, 1 von guldem Stukh ausgeschnittes vnderschirzl, mit Silbern dokh eingefast und guet Silbern dokh gestikhten rösln“ (1580); „die Kron von Tag (von Dock?) und dazu den großen Palast (Balas)“, Schmeller² II. 489, ki primerja špan. *toca* 'Mütze', šved. *dok*, v tem ko misli Grimm na nizoz. *duck* 'Tuch'. — Prim. sbh. *toke* 'Art silbernen Kuraß, der zur Zierde angeschnallt wird; knopfartige längliche Platten, die vorne an die Dolama genäht werden: „dao bih mu toke na prsima“; alb. *toka* 'Gürtelschließe der Weiber' iz turšk. *toka*, *doka* 'Schnalle' (Miklosich, Et. Wt. II. 76).

Tollam f. 'Name eines Kleidungsstückes für Männer' (16. Jhdt., Unger 160). — Iz slov. kajk. *dolama* 'vestis inferior, tunica' (Habdelič), sbh. *dolama* 'Mantelkleid, Dolman', kar je zopet iz turšk. *dolama*, *doloman*, *doliman* 'Ceremonienkleid der Janitscharen' (Miklosich, Türk. I. 50 itd.).

Dölze, **Delze** f. 'missratene, speckig gewordene Mehlspeise'; *dölsig* 'speckig, zu fest gediegen, dicht, teigig (von nicht ausgebackenen Mehlspeisen)' (Unger 160); na Koroškem *Tels* m., na dol. Koroškem der *Telsn* 'unausgebackene Maße' (Lexer 56), *telsn* 'jeder weiche, teigige, nicht ganz durchgebackene Gegenstand, in Oesterr. *dölsten* 'weich, teigig', *telzig* 'die speckige Eigenschaft des nicht gut ausgebackenen Brotes' (Überf. 70); srgn. *tels* adj. 'unausgebacken'; dol. avstr. *dolsta'n* 'weich, teigig sein'; der *Dölstä'ling* 'weicher, gefrorener

Apfel', *dölstárát* 'weich' (Castelli 111), *Delsterling* 'geistloser Faulpelz, Zeitvertrödler' (Unger 149). — Prim. slov. *tolsti* adj. 'feist, fett, speckig, schmierig', č. *tlustý* iz *tĭst-*. Neka češka vas pri Jablonnem se zove *Thustec*, nemški *Tölseldorf*. Da bi bil n. dijalektični *dostig*, *döstig*, *tostig*, *Dost* 'aufgedunsen; schlaff, welk; allzufett, weich, teigig, schmutzig' (Unger 163, Schmeller I. 550, Grimm II. 1311, Schöpf 87) istega izvira, pak se mi ne zdi verojetno.

Trabant m. 'Begleiter, Leibwächter; Mensch, der sich einem an die Fersen heftet und den man überall trifft, wo man ihn nicht zu sehen wünscht, unablässiger Begleiter' (Unger 163). — Že Kluyver je (Zeitsch. f. d. Wortf. IV. 153 d.) to daleč po svetu razširjeno besedo spravil v zvezo s češkim *dráb*, poljskim *drab*, ki je pomenjala najprej raztrganca, razdrapanca, potem vojaka mezdніка (žolnirja) in dalje sodnega slugo, biriča, žandarja, stražnika. K besedi *dráb* je pristopil lahko sufiks *-ant*, kakor tudi *-an*: prim. č. *suchan-suchant*, *moudry-mudrlant* 'Sophist', *cukr-cukrant*, *trula-trulant*, pa paziti je tudi n. besed kakor *schergant* poleg fr. *sergeant*, ki je pomenjala skorajda isto. — V pomenu 'plumpe Weibsperson, dann Schimpfwort für weibliche Dienstboten' se je št.-n. *Trabant* gotovo naslonil na *trappen* 'plump einherschreiten und dabei stark auftreten' (Unger 163), prim. avstr.-n. *Trampel* 'nerodna dekla'.

Tragátsch m. 'Schubkarren' (Unger 164); bav. *Tragátsch* 'Gestellschubkarren' (Schmeller I. 674). — Iz č. *trakač*, *trakař*, na Moravskem tudi *tragač* in tu pa tam *trakáč* 'der Schieb-, Schubkarren'. Češki besedi podstava je *trakati*, *trakovati* 'ziehen, schieben', slovař. *tragať sa* 'langsam gehen' kar je vzeto iz nemškega; prim. bav. *Radltrágnng* 'Schubkarren' in *träckeln*, *träckln* 'herumziehen' (Schmeller I. 646), srgn. *trëchen*, *trecken* 'ziehen, schieben, stoßen', kar je zopet v zvezi s *tragen*, ags. *dagan* 'ziehen' in z lat. *trahor* 'ziehen', *tragula* 'kleine Schleife', *tragum* 'Schleppnetz'. — Naš slov. *vtragati se*, *vtragljiv* ne kaže biti naravnost iz srgn. *trâge*

adv. ‚mit Langsamkeit‘, ampak je prefiks *zw-* samo refleks nemškega *be-*: mich *betrâget* eines dinges ‚ich bin zu trâg dazu‘

Trischack ‚Name eines alten, jetzt ungebräuchlichen Kartenspieles‘, *trischacken* ‚das Trischackspiel spielen‘, *Trischackkarte* (Unger 174). — Tudi č. je *tříšák* ‚hra v karty‘; toda vprašanje je, ali je to res od začetka bila češka igra. Za pomen ‚losschlagen, hauen, prügeln‘ (Unger 174, Schmeller I. 570, 676) bi se moglo izhajati iz č. *třeštiti*, *tříštiti* ‚schlagen, daß es kracht‘, slov. *treščiti*, *treskati* ‚krachend einschlagen‘; toda pri tem bi ostala končnica nejasna, ker bi iz res starega č. *-ak* za palatalom morali imeti *-iek*, zdaj *-ik*. Beseda je kakor vsa druga oznamenila za igre v karte gotovo zelo predrugačena, in zato domnevam, da tiči v nji srgn. *drie* ‚Dreizahl, drei Augen im Würfelspiel‘ ali *dries* ‚dreimal‘, iz česar je z naslombo na domače *tri* postalo *tříšák* tako, kakor iz *touš* (srgn. *dūs*, stfr. *dous*, iz česar je Čeh slišal svoje „ucho“) *ušák*, navadno oznamenilo za želodov as (prim. Černý, Příspěvky k české etymologie lidové 77). Ker kvartopirec bije s pestjo ob mizo, ko izigrava, zato je mogel z ozirom na *tříškám* ‚schlagen, schmettern‘ iz besede *tříšák* izpeljan glagol zadobiti tudi pomen ‚losschlagen‘, ki se je mogel potem v nemščini (*drischaken*) nasloniti na *dreschen* – *drischt*, *Drischel*, *drischeln*.

Trobenka f. ‚Name eines Getreidemaßes ä. Z. (= 4 „Maßel“) (Untst., Unger 174). — Iz slov. *drevenka* ‚ein Getreidemaß oder Metzen (Habelič, Belosteneč, vzh. Št., Beli Kr.), ein großer Korb‘, *drvěnka* ‚der Metzen (eig. hölzernes Maß)‘ (Miklošič), ‚pol vagana‘ (v Ormožu, gl. Pleteršnik s. v.); sbh. *drevenka*, *drevenjka* ‚mensura frumentaria‘ (Volliggi); slovaški *drevienka*, *drevianka* ‚měrice, dřevěná mísa, Metzen, Holzschüssel‘ (Kott VI. 140).

Drosger, Droskher, Troßger m. ‚Arbeiter beim Hochofen‘ (Unger 176). — Beseda je narejena iz slovanskega *troska* ‚Schlacke, Schlackwerk, Gekrätz, Krätze‘, ki jo nahajamo v slov., sbh., češč., ruščini itd. *Drosger* je torej delavec, ki

ima opraviti s čiščenjem rude: „Der Trosger soll das Graglach saubern, Stain, Sant vnd andern Unlaß darauß khlauben und das Graglach zusammentragen“ (1541); v drugem rudarskem redu mora tudi še „den Laimb zeitlich zuerichten, das Arczt khlein pleuen, den Ankübl recht vnd voll fühl, das Khol hinzukheren, das Ärzt dorren vnd nicht Graglach darauß machen“ (1541) in podobno 1567: „Die Troßger in Pläheüser (iz tega je naš *plavš*) das Arczt khlain genueg geschlagen“, dalje „droßger das Erz thut dören, legt die Grametel an“ (Unger l. c.). Da izhaja n. beseda iz našega jezika spričujeta soglasnika *g*, *k*, nasproti pak bodo besede *Dros*, *Drosel*, *Droslach*, *Droslat* izvirno nemške, prim. Schmeller² I. 568.

Trudnen sv. „1. langsam und gemächlich einerschlen-dern, 2. sich abmühen, abmatten“ (Untst., Unger 177). — Iz slov. adj. *truden*, *-dna*, *-o*, „müde, mühsam, ermüdend“; *truditi* se „sich abmühen, sich bemühen“. Pomen n. glagola „langsam und gemächlich einerschlen-dern“ je lahko razviti iz *truden* „müde“; beseda *trud* je v zvezi z lat. *trudo* (Walde 639).

Tschapen, *tschappen* sv. „(Kinderspr.) mit der Rute hauen, strafend schlagen“ (Untst., Unger 178); na Koroškem *tschapn* „mit einer Rute schlagen; am Tage der unschuldigen Kindlein gehen arme Kinder von Haus zu Haus, schlagen mit einer Rute unter dem Rufe „tschâp, tschâp, frisch und gesunt“ auf die Bewohner los, wofür sie kleine Gaben erhalten“ (Lexer 214). — Iz slov. *šapniti* „schlagen mit der Hand, übh. schlagen“, *šapati* „sanft schlagen, am Tage der unschuldigen Kinder schlagen, aufkindeln, Rutenstreiche geben“. Beseda je izpeljana iz *šapa*, *šap* „Hand, Pfote“ (gl. moje opomnje v Archivu f. SPH. XXVII. 67 d.). Prim. tudi Trstenjak, Kres III. 114 kjer se pak piše tudi napačna oblika *ščap ščapec*) in Schuchardt Sld. 69. Pri Gutschmannu je *šapauca* „unschuldiger Kindleintag“ (489, 543).

Tschaper, *Tschapra*, *Zapra* f. „Schabracke“ (Unger 178). — Iz sbh. *čaprag* „Decke für Pferde, Schabracke“, to iz turšk. *čaprak* „Pferdedecke, Schabracke“ (Miklosich, Türk. I. 36, Nachtr. I. 20, II. 93). Zakaj je v nemščini izpal končni *k*?

Najbrž se je smatrala beseda v slovanščini za diminutiv in se je iz nje posnela nova beseda *čapra, ktere vendar ne smemo enačiti z besedo hrv. čapra ‚Fell, Haut‘, ker je ta znana le v Črni gori, kamor je najbrž prišla iz albanščine (ne iz turšk. *čevre* ‚Umschlagtuch‘); v albanščini imamo *keprë* iz lat. *capra* ali *capria, kajpada zdaj le v pomenu ‚Dachsparren‘ (prim. fre. *chevron*, furl. *čhàvri* isto). Kakor sta *koza* in *koža* v zvezi, tako je iz te albanske besede v pomenu ‚koza‘ pač izpeljano *čapra* v pomenu ‚koža‘.

Tschatsch m. ‚Kleinigkeit, unbedeutendes Ding, Plunder, Trodel, kleines Kinderspielzeug, Anhängsel aus Gold und Silber‘; *Kindertschatsch* ‚Kinderklapper mit Feigelnurzel und allerlei Anhängseln, ein Amulet gegen „Verschreien“ und „Verweinen“‘ (Unger 178, 387); kor.-n. *Tschatsch* m., *Tschatschele* n. ‚schlechtes Zeug, Spielzeug‘ (Lexer 214), ‚ein unbedeutender, nichts werter Gegenstand, eine Sache, an der nichts gelegen ist, Pöfel, Plunder, Bettel‘ (Überf. 81), *Tschatschlach* n. ‚Spielzeug der Kinder‘ (ib.); kor.-n. *tschatscheln*, *tschantscheln* ‚sich mit *Tschatsch* (Spielzeug, allerhand Kleinigkeiten) beschäftigen, Kindereien treibend die Zeit tödten‘ (Unger 178), na Koroškem ‚nach Kinderweise spielen‘ (Überf. 81), tam tudi *tschandern*, *Tschanderwerck* ‚das Spielzeug für Kinder aller Art, überhaupt etwas kleines, unbedeutendes, auch die Scheidemünze‘ (Überf. 81); št.-n. *Tschatschpfennig*, *Zatschsilber* ‚Gold- und Silberpfennig als Anhängsel‘ (Unger 178, 642); *tschentscheln* = *tschatscheln*, *tschantscheln* (Unger 178); *Tschentscher* m. ‚Mensch, der in fauler Weise die Zeit vertrödelt und nichts fertig bringt‘ (Unger 179), na Koroškem *Tschēatsche* ‚ein träger, fauler, feiger, langsamer Mensch‘ (Überf. 82). — Beseda je, kakor sta spoznala že Trstenjak v Kresu III. 114 in Schuchardt Sld. 68, slov. *čača* ‚Spielzeug, Kindertand‘, *čeča* ‚das Mädchen, die Puppe, Tocke‘, *čačljati* ‚tandeln, spielen‘; *čēnča*, *čēnčūra* ‚človek, ki se povsod zamoti in zamudi ter nič ne dokonča‘. Besedo *čača* poznajo tudi Slovani na severju: č. *čač*, *čača* f. *čačka*, *čačička* ‚Spielzeug, Plunder, etwas Kostbares, Schatz‘

(seveda le relativno), *čačati*, *cacati* 'spielen, tändeln'; poljščina pozna *csadz*, *czacz*, *czac* 'Geschenke (Nüsse, Schaustücke, Geld), die unter das Volk geworfen werden', *czaczo*, *czacsek*, *caco*, *cacko*, *cacka*, *cacunio*, *cacuchno* 'Kinderspielzeug, Kinderspiel', *cacka* 'kleiner verzärtelter Weichling, kleine verzärtelte Person', *cacaneł* 'pieszczoch', *cacać*, *cackać*, *ceckać*, *cieckać*, *cackać się* 'karesować się, liebkosen'; r. *caca*, *cjacja* 'Kinderspielzeug, Schmuck, Verzierung'; artiges, gehorsames Kind, Püpplein'. Besede s *c* sloné očividno na dentalizaciji (mazuriranju). Zavrniški izpeljavo iz nemškega *Schatz* (v vseh navedenih primerih je 'Schatz, Schmuck' še le sekundaren pojem), hoče Karłowicz izvajati poljske izraze iz turšk. *čač*, *čadž* 'Körnerhaufen'. Toda, kako je to mogoče, mi je nedoumno. Jaz mislim, da je pri teh besedah osnovni pojem 'Kinderspielzeug'. Kaj pa je najnavadnejša igrača otrok? Po moji misli púpica, pupka (Docke). In ta pomen je pač imela sprva beseda *čača*. Iz te se lahko razvijejo drugi pomeni: 'Docke — Kinderspielzeug — Spielzeug — Sache von geringen Wert — Plunder'. Za otroka ima pupica edino veljavo in navadno mu jo lepo zálsajo: zato se iz 'Spielzeug' razvije dalje 'Schmuck — Schatz Anhängsel — Geld'; na drugi strani pa je igranje s pupico potrata dragega časa, zlasti če se bavi ž njo odrastel človek, zatorej: 'tändeln — Zeit vergeuden — faulzen'. Kadar otrok igra s pupico, jo poljublja, se nedolžno pogovarja ž njo, ji kaj poklepetá, torej: 'spielen — sich unterreden — plaudern — plappern'. Na to zadnjo vejo pa se dá obesiti č. *cácal* 'Plauderer', madž. *csacska* 'plauderhaft, Geschwätz', slov. *čénča*, *čénčati* 'Geschwätz, plaudern', ki se srečuje z zgornjim *čénča*, *čénčúra*: kdor mnogo klepetá, se ne more ločiti od sobesednikov, torej se povsod zamudi. Ali spada sem ital. *ciancia* 'Geschwätz, Possen', *cianciare* 'schäkern', rtr. *cioncia* 'Geplapper', span. ptg. *chansa* 'Scherz' si ne upam določiti; mogoče je to pač; Körting² na str. 934 misli sicer na n. *zänsehn*, srgn. *zenselen*, *zinselen* 'kosen', toda tudi te besede se strinjajo s slovanskimi. Za nje ima Schmeller II. 1138—1141 te-le glagole, ki kažejo

slovanskim popolnoma sorodne pomene: *senseln, senzeln, sinzeln* ‚zart, zärtlich, empfindsam tun; blanditi‘, *sänzeln* ‚lieb-kosen; zieren, schmücken‘, *saunscheln, sauntscheln* ‚zärtlich tun, hätscheln‘; *sünzeln* ‚sich langsam, bedächtig, verlegen be-nehmen; zaudern‘. — Če pak je prvotni pomen teh besed ‚pu-nica, pupica‘, kako si je razložiti potem besedo? Da bi bila po izviru slovanska, na to ne mislim, ampak le, da so jo Slovani razširili v Nemce. Oni sami so jo pač v obliki *čēča*, odtod *čēča, čāča* itd., sprejeli z Jutrovega, kjer nahajamo turšč. *dšidšē* ‚Tante, Kinderspielzeug‘, *dšidši* ‚Kinderspielzeug‘ in *čičē* ‚Tante, ältere Schwester‘, iz česar je sbh. *dšidša, dšadša, dšidšali* ‚Kiederspielzeug‘, bolg. *čičjo, čiča* ‚Oheim‘, sbh. *čič, čiča* ‚Va-tersbruder‘, magy. *csicsa* ‚senex‘ (Miklosich, Türk. I. 40, 55, Nachtr. I. 23, 33, II. 96). Toda vpraša se, kako more pomen ‚teta‘ preiti v pomen ‚pupica, igrača‘. V dokaz tega moram navesti še druge besede, kjer vidimo isto: bolg. *lelja, lelē* ‚Tante‘, *lelek* ‚Oheim‘, slov. *lila* ‚Puppe, Döcke‘, p. *lala, lalka* ‚Puppe‘ in sploh ‚jeder Mann, jede Frau, Amme, Kindermädchen‘ (da pa je tudi tam beseda nekdanj pomenjala ‚Tante, Großmutter‘, se da soditi iz *uktoñ si lali* ‚mach dem Herrn [oder der Frau] dein Kompliment!‘), lit. *lėlė* ‚Puppe‘; dalje slov. *donda* ‚Puppe‘ iz *donda* ‚amita, Tante‘ v istrski italijanščini; slov. *baba* ‚Puppe‘ in ‚Großmutter‘. Kako morejo besede za ‚ältere Schwester, Tante‘ preiti semazijologično v pomene ‚Großmutter, Oheim, Greis‘ itd., to sem razložil v spisu „Zur slaw. Lehnwörterk.“ pod besedo *njanja* str. 42.

Tschakan, Tschikan, Zakan, Zikan m. ‚Stock, der in einen Hammer endigt‘ (Unger 178). — Slov. *čakan, čekan* ‚Streithammer; Hauer der Schweine‘; sbh. *čakanac* ‚Dengel-hammer‘, č. *čekan*, p. *czakan* ‚Streitkolben‘; kar se navaja kot stesl. *čekanъ*, tega ni najti v starih cerkvenih tekstih, ampak le v zelo mladih; zagadelj ni staviti besede z Waldejem 154 k lat. *cucumis*, av. *cakuš-* ‚Schleuderkeule‘, ampak z Miklo-sichem (Türk. I. 38, Nachtr. I. 22, II. 94)) k turšk. *čēk'an* ‚Ham-mer‘ (cf. *čēk'ič* ‚Hammer‘).

Tschaltar m. „ein rother Tschaltär oder Handpferdökken 6 fl.“ (Unger 178). — Iz sbh. *čoltar* ‚Pferdedecke‘; p. *csoldar*, *csoldak*, madž. *csoltár*, *csótár* ‚Satteldecke, Schabracke‘, kar je vse iz turškega *čoltar*, ki pomenja isto (pr. *čul* ‚Pferdedecke‘, Miklosich, Türk. Nachtr. I. 25, II. 97, 189).

Tschartak m., **Tschartaks** f. (?) ‚hölzernes Blockhaus an bedrohten Punkten der Landesgrenze gegen Ungarn und Kroatien‘ (Unger 178). **Tschartaks** je pač le nom. pl. — Iz sbh. bolg. *čardak* ‚Pfahlhäuschen, Blockhäuschen, Söller‘, slov. *čerdák* (Habdelič), kar je iz turšk. *çarlak*, *čardak* ‚Gerüst auf dem Dache, Holzgerüst für Wachposten, Altan‘ (Miklosich, Türk. I. 37, Nachtr. I. 21, II. 94).

Tscharker m. (?) ‚Moßschnepfe, Scolopax gallinago‘ (Unger 178). — Slov. *šarka*, ki je sicer po Pleteršniku ime le šarasti ovcí, pa se more tako nazvati sploh vsaka šara ali šarasta žival. Prim. *šara* ‚ime šarasti kravi‘, *šarec* ‚Schecke, scheckiges Pferd‘, *šarenjak* ‚Damhirsch‘, sbh. *šaran* ‚Karpfen‘, *šarin* ‚Cobitis barbatula‘, *šarun* ‚ein rotes Insekt mit schwarzen Punkten, Kohlwanze‘, *šaruga* ‚buntes Tier‘; sbh. *šarka* ‚scheckige Kuh; bunte Schlange; bunte Henne; bunte Flinte‘; tudi kozica ‚Scolopax gallinago‘ je šarasta: „zgoraj zagorelo rjava, po hrbtu rjasto progasta in pisana in tudi po sredi glave ima jasno rjasto progo; spodaj je belkasta, na prsni in po bokih rjavo pegasta“ (Erjavec, Živali v pod. III. 2. str. 241 d.). *Šarka* je izpeljano iz *šar* ‚Farbe‘, kar spada najbrž k lat. *serenus* ‚heiter, hell, klar‘, *seresco* ‚trocken werden‘, g. *ξηρός* ‚trocken‘, stind. *kšarás* ‚brennend, ätzend‘ (Walde 564); iz **ksēros* mora nastati v slovanščini *šar*; potemtakem bi to pomenjalo pri nas prvotno ‚brennend, rot‘, potem še le ‚bunt‘; prim. mlr. *sašaryty ša* ‚rot werden‘. — V vshodni friščini se imenuje *scherke* ‚eine Schnepfenart, welche nach ihrem hin und her schwebenden Pfluge ihren Namen hat‘; beseda se spravlja v zvezo s stgn. *scari* ‚Schere‘, torej ‚die Scherende‘, kar bi se v knjižni nemščini glasilo **Scherchen*. Jeli taka tvorba sploh v nemščini mogoča? Tudi v friščini, ki ni tako

daleč od nekdanjih slovanskih bivališč, je potemtakem pač prišla slovanska *šarka*. Končnico n. *Tscharker* za *a* slov. besede je presojati tako, kakor *er* v *Bager* in v nastopni besedi.

Tschetter m. (!) ‚Haufe, Anzahl von bestimmter Größe‘; „ein Tschetta Soldaten“, „drey Tschötta türkhen“ (Unger 179). — Tu je obliko *Tschetta* premenil v *Tschetter* še le Unger ali izdatelj njegovega gradiva. Ta prememba ima ravno toliko vrednosti, kolikor pisava nekega neukega Dunajčana, ki je zapisal na svoj izvesek *Soderwasser* za *Sodawasser*. Da je beseda iz slov. sbh. *četa* ‚Truppe, Schar‘, torej ženskega spola, je očitno. Naša beseda se spravlja v zvezo s lat. *caterua* (Walde 103 d.).

Tschederlpfeife f. ‚hölzerne Tabakspfeife mit kurzem Rohre‘; **Tscherterpfeife** id. (Unger 179); tudi koroški Nemci poznajo *Tschedra* ‚die Tabakspfeife für das Landvolk‘; na Tirolskem je *tschêder* f. ‚der Mund‘ (Schöpf 766), tako tudi na Koroškem v prezirljivem pomenu (Lexer 339), *tschêderweit* ‚offen, angelweit offen‘ (Schöpf 766). — V slov. se imenuje taka pipa *čêdra* ‚die hölzerne, mit einem turmartigen Deckel versehene Nationaltabakspfeife, kranjščica‘, po Valjavcu *čadora* ‚kurze Tabakspfeife‘. O tej stvari in besedi je pisal Meringer v IF. XVI. 164, ki jo razlaga iz n. *keder* (kedere köpf) ‚bauchig‘, to iz * *qifrs*, got. *qifus* ‚καλὴα, μῆτρα, στήθος‘.

Tscherga, Tschorga f. ‚Art Lagerzelt‘ (Unger 179). — Sbh. *čerga* ‚Zigeunerzelt, Nomadenzelt, Hütte‘, madž. *cserga* ‚Zigeunerzelt‘, bolg. *čerga* ‚Decke‘ itd., yse iz turšk. *čérgé* ‚Hütte, Zelt‘ (Miklosich, Türk. I. 40, Nachtr. I. 22, II. 95).

Tschischmen pl. ‚ungarische Halbstiefel‘ (Untst., Unger 179; bav. *Tschisme* ‚kurze Stiefel‘ (Schmeller I. 682). — Na Štaj. je beseda pač iz slov. *čišem* m., *čišma* f. ‚Halbstiefel, Bundschuh‘, kar je zopet iz turšč. *čizme* ‚Stiefel‘, ki se je razširilo daleč po Evropi in drugod; v slov., poljšč. in češčino pač po posredovanju Madžarjev (*csizma, csizma*). Glej o besedi Miklosich, Türk. I. 42, Nachtr. I. 24, II. 97.

Tschoi m. ‚Eichelheher, Corvus glandarius‘, blauer *Tschoi* ‚die Mandelkrähe‘; *Zirbentschoi* ‚Zirbenheher, Tannenheher, Nucifraga caryocatactes‘ (Unger 179, 693). — Iz slov. *šoja* ‚Eichelheher, corvus glandarius‘ pa tudi ‚Elster, pica caudata‘ (pri Dalmatinu), kar sta spoznala že Trstenjak (Kres III. 114) in Schuchardt (Sld. 69). *Šoja* stoji za *soja* (prim. madž. *szajka*) od slov. korena *si-* *sijati* ‚glänzen, licht sein‘. Kako je pak iz *soja* postalo *šoja* in iz tega *šoga*, ni lahko povedati. Če bi se dalo dokazati, da je *šoga* omejeno na Gorenjsko in Koroško, kar se mi zdi, da bo res (gl. slovar Gutschmannov, Megiserjev in Pohlinov), potem smemo sklepati, da so ti Slovenci k dativu in lokalu sg., nom. acc. dualis *šoji*, gen. sg. nom. acc. pl. *šoje* naredili nov nominativ *šoga*, kakor so imeli poleg oblik n. p. *noji*, *noje* nominativ sg. *noga*. — Od naše besede je ločiti drugo št.-n. ime za šojó, namreč *Tschak*, *Tschank* ‚gefleckter Nussheher‘, kar je pač v zvezi z *Scheck* ‚das scheckige Tier‘; prim. bav. *geschäckert* (Aschaffénb.) ‚gefleckt‘. Tudi *Tschade* ‚pica caudata, Elster‘ ni iz *šoga*, kakor bi vtegnil kdo misliti; temu nasprotuje namreč drugo št.-n. ime srake *Tschaderer*, *Tschaderkattel* od *schättern* (*schádā'n*) ‚laut lachen, schäkern, schwätzen, schreien wie die Elster, klingen wie ein gespaltenen Topf‘, *Schätterhets*, *Schederhex* ‚Elster, pica‘ (Schmeller II. 483).

Tschrepp (*Tschreappn*) f. ‚alter Hafen oder Topf; zerbrochenes Geschirr, Scherbe; schwatzhaftes altes Weib, tönernerne Sparbüchse‘, *tschreppet* (*tschreappad*) adj. ‚misstönend, heiser‘, *Tschrepetse* (*Tschreappatsen*) ‚altes schwatzhaftes Weib‘ (Mittelst.), *tschreppen* (*tschreppa*) ‚mit gebrochener heiserer Stimme reden‘ (Unger 179); v koroških Nemcih *Tschreapn* ‚die Scherben von einem zerbrochenem Topf, der schlechte Topf selbst‘, *tschrēapn* ‚misstönen, der Schall, hervorgebracht durch das Klopfen an einen zerbrochenen Topf‘ (Überf. 83). — Že Überfelder (l. c.), Trstenjak (Kres III. 114) in Schuchardt (Sld. 69) so spoznali, da je to iz slov. *črep* m. ‚Scherbe, gesprungener Topf, Schädel‘; *črepa* ‚Scherbe, tönerner-

nes Geschirr'; *črepina* 'Geschirr, Hirnschale', *črepnja* 'Tiegel', *črepniti*, *črepkati* 'ein Scherbengeräusch von sich geben'; *črepica* 'strešnja opeka', stesl. *črěpa* 'Scherbe' (gl. Miklosich, Et. Wtb. 34). Sem vtegne spadati tudi bav. *schebern*, *scheppern* 'schlottern, klappern, tönen wie Steinchen, die in einem Gefäß gerüttelt werden, wie zerspringendes Töpfergeschirr und drgl.', die *Schepper* 'e^z zsambrochné Scheppō'n (von Sachen), en äldé Scheppō'n, en äldā Scheppārō' alte Weibs-, Mannsperson' (Schmeller II. 354). Iz *črepa* je moglo nastati **Tschrepper* in iz tega po dissimilaciji *Tschepper*, *Schepper*; na vpliv slovenskega *čepa* = *črepa* ni misliti, ker so bližnji slovenski sosedje Nemcev ohranili skupino *čr*.

Tschuter, *Tschutern* f. 'Kürbisflasche als Weinheber und Reiseflasche; flache Weinflasche' (Unger 179), kor.-n. *Tschutra* 'eine Feldflasche' (Überf. 83). — Iz slov. *čutura*, *čutara*, *čotara* 'hölzerne Flasche', sbh. bolg. *čutura*, madž. *csutora* itd., mlr. *čutura* 'trubočnyj mundštuk' i. t. d., kar je vse iz turšk. *čotura*, *čotra* 'hölzerne Flasche' (Mikl. Türk. I. 43, Nachtr. I. 25, kjer je opomnjeno, da je beseda znana seveda po Madžarjih ali Srbih ali Bolgarjih tudi sedmograškim Sasom in se navaja ng. τσοβτζα 'hölzernes Weingefäß auf Paros, was das alte γότζα sein soll, andere denken an ζάνθζος, wieder andere an it. ciotola'). Prim. tudi Schuchardt, Sld. 69.

Tschuketz m. 'Name einer (ungar?) Münze 1682' (Unger 179). Beseda je pač slovenska, in sicer novejša izvedenka iz *čuk* 'Nachteule, Käuzchen'. Na Krasu se še včasi govori *čuk* v pomenu 'goldinar': „dej mi dva éyka!“ Gotovo je imel ta denar na sebi podobo kakega tiča, ki ga je narod štel za čuka; tak denar je bil n. p. *Räblerdukaten* 'von Matthias Corvinus geprägter Dukaten mit einem Raben am Wappenschild' (Unger 487), tudi *Räbleindukaten*, o katerem pravi pater Abraham, da poje prijetneje od slavca (Schmeller II. 4). Pazi na diminutiv tudi v tem drugem izrazu nemškem. Glej spodaj besede *Tschunkel*.

Tschundel, Zundel ‚hölzerne Wanne zum Abbrühen geschachteter Schweine‘ (Mittel u. Untst., Unger 179). — Beseda vtegne biti slov. *sod*, hrv. *sud* iz stesl. *st.sqđŕ* ‚dolium, vas, situla‘, stesl. tudi že *sqđŕ*; *posuda* je v ruščini celo ‚navis‘, torej je tudi *st.sqđŕ* prav lahko ‚Trog‘; opozarjam na čolne iz enega debla, in take so tudi posode za parjenje zaklanih prašičev in njih soljenje. Unger navaja pri nemški besedi, da je moškega spola, kar pa je pri končnici *-el* več ko sumljivo, ker si je nemško besedo, če je slovenska, pač razlagati kot diminutiv. Isto velja o nastopni besedi.

Tschunkel, Tschungel ‚Schleiereule (pri Lipnici), tudi Zwergeule, Käuzchen‘ (Unger 179); kor.-n. *tschugg* ‚die kleine Ohreule‘ (Lexer 267). Iz slov. *čuk* ‚Nachteule‘; sbh. *čuk* ‚Name einerachteule‘. V slovenščini in sbh. je beseda pač onomatopoična, od *čukati* ‚den Laut čuk ertönen lassen‘, *čuknuti*, *čukati* ‚wie der čuk schreien‘, izpeljana enako kakor češki, madž. *čuvik* od *čuvikati*, prim. *kovikati*, *kuvikati*; furl. *çhuss* ‚cucio‘, iz tega kor. n. *tschusch* (Lexer 249).

Tschurtsche f. ‚Zapfen des Zirbenbaumes; entkörnter Maiskolben‘ (Unger 179); kor.-n. *Tschurtschn* ‚Kolbengewächse von Mais, Tannen, Fichten‘ (Überf. 83), *Zorkeln* ‚die Zäpfchen der Eichen‘ (Lexer 278); tir.-n. *tschutsch* f. ‚Fruchtzapfen der Nadelbäume; Tannenzapfen‘ (Schöpf 770), koč. *tschurtschken* (pri Schröderju 46); na Bav. *Züschchen, Zutschen, Zützen*, Schmeller II. 1158, 1166, 1168, kjer se še navaja 1158 *Zeischgen* ‚Zapfen im Zirbelbüschel‘ in *Tschurschken* ‚Fichtenzapfen, welche im Winter zum Einheizen gebraucht werden‘ s Saleburškega in pa *Surtschen* ‚Sürchbüschel, pannochi di sorgo‘ iz VII. Comuni. — Schmeller misli na slovansko *šiška*, toda iz te besede, ki je najbrž sama že izprevržena, ne pridemo k nemškim oblikam z *r*-om. Primerneje se mi zdi, izhajati iz slov. *čvrš*, ‚Knorren‘, *črš*, *čršje* ‚die Zapfen von Nadelholz‘; ki se glasi v slov. tudi *storš* m. ‚Zapfen am Nadelholz; Maiskolben, der entkörnte Maiskolben; Kohlstrunk‘; druge oblike so še *strš*, *starš*, *skorš*, *sörg* in *svrš* ‚Ast im Holz, Zapfen am

Baum' (Gutsmann 21, 189, 316, 553, 563); tudi *cvrk* se bajé govori na Dravskem polju. Koren slovenskim besedam je najbrž *sterk-* (Miklosich, Et. Wtb. 322): *strčati* 'emporragen, steif sein, starren, strotzen'. Samo n. besede brez *r*-a morejo biti iz slovanskega č. *šiška* 'galla', v češčini tudi 'Baumzapfen'; Strobel; Kloß; slov. *šiška* 'Gallapfel' in na nogi 'Knöchel'. Prim. tudi s. *čvor* 'Knotten, Knollen' (Trstenjak navaja tudi slov. *čvorkelj*, ki pa je vsem slovarjem neznan). Kor.-slov. *čurčel* 'Tannenzapfen' (Gutsmann 189, 316) in gorenjski *čurčelj* (Kranjska gora) je iz kor.-n. *tshurtschel* izposojen nazaj.

Tschuri m. 'mensis der Frauen' (Unger 179). — Pač od slov. *curčiti*, *curati*, *curljati* 'tröpfeln, schwach rinnen', sbh. *curiti* 'manare', prim. Miklosich, Et. Wtb. 38, kjer je pristaviti še madž. *csurogni* in *csurrenni*. Beseda *curčiti* je pač onomatopoetična tvorba.

Tschurimuri, tudi skrajšano *Tschuri* m. 'unüberlegter Mensch, der ohne viel zu denken handelt, Sprudelkopf, Unbesonnener' (Unger 179); bav. *Schurimuri* 'gäh auffahrende Person', že 1618 „*Schurimuri* hat Leuß im Beltz“, der *Schurimuri* 'Spottname für einen Menschen, der überall ist und nirgends aus weiß' (iz Castelli 251), „*Schuri-Muri* 'Sprudelköpfchen, kleiner Polster, ein Scherzausdruck zur Bezeichnung eines kleinen Kindes'“ (Seidl, Flinserln III. 33, 331), švabski der *Schuri*, *schurig* 'übereilt': vse to v Schmellerju II. 461, kjer se že kaže na slov. *šurimuri*; o tem je prav razvidel že Schuchardt (Sld. 68), da je prišla v nemščino po slovanskem posredništvu iz turščine, v turščino pa iz perzijsčine. V zadnjem jeziku pomenja *šurimuri* po Hammerju 'res agitata nullius momenti'. Beseda je prešla v turščino v obliki *šurmur* 'wertloses Ding; Verwirrung'. Od tam je šla na eni strani k Albancem *širi-miri* 'Durcheinander', rum. *čiri-miri* 'isto', na drugi stran k Srbom *šuri-buri* 'hin und her' (Popović), *šurumuru* 'Interjektion in der Verwirrung des Schreckens' (Karadžić), k Slovincem *čuri-muri* 'Ausdruck bei einem Kinder-

spiel' (Jarnik), v Čehe *šury-mury* 'Gekritzel', *šury-bury* 'unverständliche Reden', na drugi strani v Ruse *šury-mury* 'geheime Intriguen', in dalje iz slovanščine v nemščino, iz ktere smo neke izraze že naveli; pa tudi v dolnji nemšč. nahajamo *Schurre-murre*, *Schurr-murr*, *Schorr-morr*, 'Gerümpel', holl. *schorre-morrie* 'Pöbel'; Schuchardt (l. c.) sluti celo, da je tudi fre. *charivari*, dasi je starejša oblika *chalivali*, v zvezi z našo besedo. Druge zveze iz nove grščine glej v G. Meyerjevem Et. Wtb. der alb. Spr. 406. — Trstenjak piše v Glasniku 1860, I. 111, da perz. *čurmur* pomenja po poročilu zgoraj imenovanega Hammerja 'Grille'; že zgoraj citat iz Schuchardta pa kaže, da je to izmišljeno v prid mnenja, da je slov. *šurimuri* to kar 'muren'. Zgoraj navedena Jarnikova opomnja o otroški igri (Etymologikon 64) obsega namreč te igre besedilo v tej obliki: *čuri muri pojdi ven*. Po Jarniku je dalje *muri*, *murna* 'schwarzer Ochs', pa *mur*, *murānc* *muranč* 'schwarze Erdgrille'. Prešeren poje o Ahaclevih pesmih: „Ne čudi se, neslane * De pēsmi bodo brāne, * Lej pūre vābi: pūri, pūri! * In bōžje vólke šūri, mūri!“ (Poezije 112). Vse kaže, da je izraz *šuri-muri* slovenske otroške igre na tujko *šuri-muri* 'Durcheinander' le naslonjen; kadar otrok išče božjega volka ali pa murna, brska v njegovo jamico ali luknjo in dela tam zmešnjavo. Prvotno, tako se mi zdi, pa so se te besede glasile slovenski *črni muren*, *pojdi vun!* Še le tujka *šuri-muri* bi bila torej, tako sodim, premenila *črni* v *čuri*.

Tschurl f. 'leichtlebige Weibsperson' (Unger 179); tir. *tschurl*, *tschorl* (Schnals) 'entehrtes Mädchen', *tschurlkind* 'uneheliches Kind' (Schöpf 770). — Beseda je slov. *curla* 'Mädchen' v zaničljivem pomenu, sbh. *cura* 'Mädchen', kar je oboje *curati* 'pissen'; zastran semazijološkega prehoda primerjaj slov. *ščijca* 'Mädchen' od *scati* (sčati) 'harnen', v praes. *ščim* in *ščijem*. Slov. č. *curati* je prešlo v nemščino tudi sicer: kor.-n. *Tschurln*, *surln*, *surkn* 'pissen' in *sudeln* 'Urin lassen' (Überf. 83, 258); *tschûrl'n*, a~ *tschûrl mäch'n* 'pissen',

tschud'ln 'pissen', *tchûdele* n. (Kindspr.) 'penis und vulva', Lexer 227, ki navaja še sleški *schurlen*, severnoč. *tschureln*, *tschoreln* in spominja sam že na izvir iz slovanščine.

Dutich, Dutteck, Dudeck m. 'Name einer (polnischen) Münze im 16. und 17. Jahrh.' (Unger 181). — Poln. *dutek, dudek, dytek, dydek, detek, detk* 'eine Münze, welche 6 polnische Groschen galt'. Poljska beseda je iz dol.-n. *düttke, dittke* = Düttchen, holl. *duit* (Karłowicz, Słownik wyr. obc. poch. 139); prim tudi Kluge⁶ 75.

Tudeln, dudeln sv. einfache, einförmige Melodien oder Triller singen; jodeln, almerisch singen' (Unger 181); *dudeln* (*du'ln*) 'auf einer Flöte, Pfeife, einem Horn (schlecht) blasen', *Dudel* 'Pfeife, Flöte' (Schmeller I. 490, 491); št.-n. *tudletzen, dudletzen* = tudeln (Unger 181). — Iz sbh. č. *dudliti, dudlati*, p. *dudlić* 'dudeln' od *dudy* 'Dudelsack, Bock-, Sackpfeife'. Besedo *duda, duditi* pozna skoraj ves slovanski svet in tudi vshodnoevropski neslovanski narodi (Miklosich, Türk. I. 51, Nachtr. I. 31, 106). Da bi pa bila beseda iz turščine (*düdük* 'Pfeife, Flöte'), kakor misli na ravno kar navedenih mestih Miklosich, ni verjetno; šteti nam jo je mariveč za onomatopoetično domačo tvorbo iz *du-du*, glasu, ki si ga človek domišlja slišati iz *dud*; prim. n. *duten, tuten* in *dud* 'upupa epops' („A dud dobrák honem se ozývá: Už *du, du du du!*“, Kott VI. 166). Glej tudi Šercl, Z oboru jazykozpytu 135.

Tullen sv. 'laut weinen, schreien, heulen', *tulletzen* 'laut jauchzen; = tullen' (Unger 182). Enako je na Koroškem *tuln* 'laut, ungestüm weinen, heulen' (Überf. 84), *tulen* 'laut weinen' (Lexer 75, kjer stoji napak namesto 'Uk. = Unterkärnten' v oklepih, 'Urk. = Urkunden'). — Iz slov. *tuliti* 'heulen, laut weinen', sbh. *tuliti* 'heulen, tuten'.

Turbitz, Turbitze f. (st. j.) 'Tasche, Satteltasche, Reisetasche, größere Seitentasche' (Unger 183). Slov. *torbica*, dimin. besede *torba* 'Riementasche, Seitentasche' od turškega *torba* 'Sack', kar je prešlo v vse vshodnoevropske jezike (Miklosich, Türk. II. 76, Nachtr. II. 57).

Durnitz f. ‚für besondere Zwecke bestimmtes Gemach, z. B. Badestube, auch Gastzimmer‘ (Unger 184). Srgn. *dürnitz*, *dürnitze* ‚ein heizbares Zimmer, meist eine geheizte Badestube, auch Wohn-, Gast-, Speisezimmer, Ratsstube‘ (Lexer). Schmeller I. 542–544 piše: ‚die *Dürnitz*, (ä. S.) an Höfen, in Schlössern und Klöstern: Speisesaal, Tafelzimmer, Gaststube, *Dirnis*, triclinium palatinum, aulicum, coenatio palatina seu aulica‘ (Prompt. v. 1618). Beym Münchner Hofsilberkammeramt wurden ehemals unter den Bedienten ‚Schneller auf der *Dirnis*‘, ‚Abspüler bey der *Dirnis*‘ aufgeführt... Die Erzbischöfe von Salzburg hatten in ihrem Obersthofmarschallstab einen *Türnismaister*. Im Landshuter Wochenblatt von 1815 ist die Rede von Hofdiensten mit der Hofpfründe ‚aus dem Zehrgaden der *Diernits*‘. Die *Dürnitzgasse* in Anspach... ‚Die *Tyrnisen* seyen vol (von Hofbedienten), heißt es am Münchner Landtag von 1514. Bey dem Leichenmahl des a^o. 1508 verstorbenen Herzog Albert IV. wird ‚in der *Türnitz* auf XXIV Tisch gesetzt der gemain Adel‘. Für die Gesandten werden am Hofe zu Landshut a^o 1503 in der untern *Türnitz* 67 Tische zugerichtet. A^o. 1326 erbauten die Pfalzgrafen in Amberg auch ein neues Schloß und ‚ein große gewöbte *Türnitz*, welche auf 5 steinernen Säulen stunde‘. ‚Geschehen a^o. 1490 zu Amberg im Schlosse, der Stuben darin Herzog Georg die Zeit war, ob der *Türnitz*‘. ‚Die königl. Commiasarien waren 1498 versammelt im großen *Türnitz* im Bischofshof zu Regensburg‘. ‚Zwen Brüder, die sich einander gelaidiget haben zu Wald in der *Thürnitz*‘. ‚Die 4 Jungfrauen (welche bey der Fronleichnams-Procession in München heilige Personen vorstellen sollen) berueft man alzeit am Antlasabent zum Nachtmal hinein in die Neufest und sie ligen dieselbige Nacht drinnen im *Dirnis*- oder *Frauenszimmer*‘. ‚In der *durnczen*‘. Im Lexikon von Bayern ist die Rede von einer *Türnisstube* mit 11 Betten für mehrere Soldaten in einem Thurm von Hohen-Salzburg... ‚item von der neuen *Türnis*- oder Mirabell-Caserne‘. Auch ein Teil des Schlosses

zu Burghausen ist unter dem Namen der *Dürnitz* bekannt. In die *Türnis* des Schloß. Eine neue *Türnis* und eine alte *Türnis* in dem Schloß von Freising. In maiorem stubam castri vulgariter *turnits*. In dem großen Ratszimmer *Dürnitz* genannt. Zu dischen auf der *Türnitz*. Ernhold geh in die *thürnütz* nein, und laß all drometer kummen. Will mit dir in die *thürnitz* gehen, das frümäl nemen alle zween. Geh yetzt hinab in die hoffstuben und *dürnitz*. Des (weil es wieder Frühling) mag ich auch zu Hof nit bleiben, mein zeit in der *thurnits* vertreiben, sondern ich wil ein weil spazieren sagt der Neidhardt bei H. Sachs 1560. Der reuterische Edelmam spricht: Ich wil nauf in die *thörnits* und nauß schauen auf alle straß, ob ich nicht seh für uns etwas. Da lag er in seinem steinen gemach bei der *Dortzen* (auf der Wartburg). Von stehin ymme gegettir vor der dortzen (*dornzen* Rathsstube). A°. 1510 führten sie Er Heinrich Kellner's Knecht in die neue *Dorntzen* vor die Räthe, Giengen diejenigen so Er Heinrich Kellnern zuvor ersucht (peinlich examiniert) hatten zu ihm in die *schwartze Dornitse* (Es sind drei verschiedene Abschriften; nur in der letzten, neuesten steht *Dornitse*, wo in den früheren stobe oder stube.) Die Vocab. 1429 u. 1455 haben estuarium *durnits* oder *padstuben*; Voc. 1445, 1468: *durnits* aestuarium *turnisa*. Estuarium stuba *türnics*, padstuben (Clm. 5877, 1449), Aestuarium *dürniczen* (Fürstencell 44 f. 21), Ein *thurneets* zeelt (Tegernseer 1617). Vom Dörnen des Flachses auf *Dornczen* oder beym Feuer spricht Anton in seiner Geschichte der. d. Landwirtsch. III. 284. Iz teh zanimivih Schmellerjevih podatkov je razvideti, da je *dürnitz* imela nestalen pomen. Ležala je pač v pritličnih prostorih zgradbe, od koder se je vendar, zlasti z gradov, moglo videti na okoli. Poleg nje, ki je bila največa izba, so bile še druge izbe; pazi zlasti na izraz „geh *hinab* in die *hoffstuben* und *dürnitz*“. Dala se je kuriti, od tod „aestuarium“. Da pa to ni bila prava pravcata „Badstube“ v pomenu vročega kopališča, to je očitvidno,

ker so v njej ljudje spali in se zlasti po zimi v njej ves dan bavili. Ako se torej *dürnits* prelaga z ‚aestuarium, padstube‘, ima to le ta pomen, da se je dala dobro kuriti. Saj velja o *badstube* isto: „Heutzutage ist die Badstuben im Oberlande ein zu einem Hofe gehöriges Nebenhäuschen, worin sich der Backofen, die Anstalt zum Flachsdörren und -brechen &c. befinden oder welches nicht selten von dem Tagelöhner bewohnt wird, der dem Hofe vertragsmäßig um einen festgesetzten Tagelohn zu arbeiten hat“ (Schmeller I. 209, Unger 44; št.-n. *Parl* je isto: „Fast jedes Bauernhaus hat noch ein kleines Nebenhaus, Zuhäusel oder Parl genannt, nahe bei sich stehen [Unger 51] t. j. *Badl*). Iz ‚aestuarium‘ je torej *dürnits* postala le ‚caminata maior‘. S tem pa nikakor še ni rečeno, da bi bila morala biti tudi imenovana po namenu, ki mu je služila; lahko je bila nazvana tudi le po leži ali pripadnosti. Schmeller l. c. je še domneval, da je morda v zvezi z *gorēti* ‚brennen‘, češ, *g* se je izgovarjal kot *h* in na to je stopil pred ta *h* ženski člen, kar je dalo potem *t* ali *d*. Na zvezo z *gorēti* je mislil tudi Meringer (ZföG. 1903, V. str. 5—6 pos. odt.); *gornica* po njem ni drugega kakor lat. *furnus*, torej bi bila že od početka ‚das geheizte zimmer‘ (caminata, keminata, slov. *čemnāta*, *čimnāta*). Tudi Diefenbach je že mislil na slovansko *gornica*, ki je v ruščini in bolg. ‚poletna izba‘, kar se pač nikakor ne more spraviti v zvezo z *goretī*, saj se poleti vendar ne kuri. Temu nasproti je tudi opomniti, da v slovanskih spomenikih *gornica* nikjer ne pomenja tega, kar misli prej omenjeni bistrourni preiskovavec reči in besed Meringer, ampak vedno in povsod je s tem imenom označena le ‚izba ali prostor kje zgoraj v hiši‘, kar pa *dürnits* ni bila, kakor smo videli; edino slovenska *gornjica* bi se mogla navesti v prid Meringerjevega mnenja, pa ta pomenja ‚Rauchloch, Luftloch des Zimmers‘ in se ne more vpoštevati, ker je tak odušnik vedno zgoraj. Dokazati bi tudi morali v primeri z lat. *furnus* — ki daje pri nas *grunь*, *grunьсь* — kako tvorbo **gor-* ‚peč‘, od ktere bi mogli izvajati *gornica* v pomenu, ki ga zahteva Meringer

s ,kurjena izba, vroča kopel'. Toda zastonj stikamo za njo. Tudi z *drævo*, *drævo*, kar navaja l. c. Schmeller kot domnevo nekega Lische v Meklenb. Jahrb. V. 34, kjer se navaja slovanski *drewonice* ,Herdstätte', nima beseda gotovo nič opraviti, ker je sploh ni v slovansčini ni v tej obliki ni v tem pomenu; č. *dřevnice* je ,Holzkammer, Holzstube'; ravno *dürnits* pa se je ,kakor vse kaže' kurila od *zunaj*, ker ni *schwarze Dürnits*, ki je navedena gori, očrnela od gorečih polen; zakadile so jo lahko luči in sveče, zlasti pa treske, s kterimi so svetili. Po moji misli se je torej Brückner (Die slavischen Ansiedlungen in der Altmarkt und im Magdeburgischen, Preisschriften Jablonowski XXII. 20) upravičeno uprl tem razlagam in izhaja iz *dvornica* ,aula'. Ko so Slovani, zlasti njih vojevede in knezi, spoznali kulturo tujih dežel, kjer so videli lepše in ugodnejše vrejena stanovališča, so si začeli tudi sami staviti podobna, če tudi ne enako bliščeča poslopja, ki jih je narod posnemal potem dalje. Že vsled tega, da se hiša ali dom, zlasti velmož, imenuje *dvor* ali *dvori* (v Istri in po Krasu je *dvor* še dandanes le ,stabulum', t. j. stan ovác, in to je pač najbliže prvotnemu pomenu ,das Geschlossene, Eingefriedete') ,se dá sklepati na vpliv sosedov, kjer nahajamo enaka oznamenila: *corte*, *hof*, *aula* (αὐλή). Tako se je rabil pri Srbih *dvor* le za večje hiše, pozneje tudi za vsako hišo sploh; pri večini Slovencev pa je dvor le ograjen prostor okoli hiše. V-*avli* so bili gostje sprejemani in pogoščevani; zoper mraz je plapolal velik ogenj ali se je kurila velika peč. Zato je avla—dvor postala pravo bivališče gostom, dokler so se mudili v hiši, in ker so se domačini družili z gosti, je moral to biti največji prostor v hiši. Prav se je torej ta prostor po zimi lepo kurjen, po tujem vplivu imenoval dvor v ožem smislu ali *dvorna izba*, kar se slovanski more izraziti s sufiksom *-ica*: *dvornica*. In popolnoma primerno je, da se je pozneje ta beseda ohranila v oznamenilo izbe za goste. *Dvornica* pa je bila lahko tudi vsaka manjša hišica na dvoru, torej tudi to, kar se danes imenuje pajštva in kjer so

prav tako mogli biti nastanjeni gosti-tujci, zlasti dlje časa se mudeči, kakor živé dandanes v njih delavci (Schmeller I. 209, Unger 44) in pa naši moderni gosti, to je gostači in gostinje (Inwohner, Gastleute ali Gäste na Štajerskem, Unger 268). Besedo *dvornica* v pomenu 'sala, stanza principale e maggiore della casa' pozna srbščina in hrvaščina; to pa se lepo strinja z 'maior stuba castrí', 'triclinium aulicum, coenatio palatina seu aulica'. Tudi poljščina pozna še *dwornica* in poleg tega *dornica*, enako imajo kašubski Slovinci *dùgrniča* 'Stube'; Berka (Biskupski) navaja tudi obliko *dourna* 'izba' (Prace fil. III. 378); kot polabski izraz navaja Vokabular der Lüneburger Slawen (Leibnitz, Collect. etym. I. 351) *Dwarneis* 'Stube (*Dornisen, Dörnsse* alicubi)', kar prepisuje Schleicher, Polabisch 182 v *dwār-naiča*. Ta 'beseda, kakor poljski *dwornica* (to pač po vplivu nemške oblike), ni bila več etimologično umljiva za pomen 'Stube', češ, saj ni treba, da je na dvorišču ali da gleda nanje. Zato je Polaban svojo prvotno **dörnaiča* (od *dör* = dvor, Hof, Meierei) premenil v izbo, ki ima duri (*dvār* = двѣрь); najbrže tu že vplivala nemška oblika *dornitz, Dürnitz*, ker se je spravljala beseda v zvezo s *Tür*, dol.-n. *dor*. Druge dolenjenemške oblike: *dörnse* (brem.-niedersächsisches Wörterbuch), *Dörnsse*, potem *dönns* imajo za slovanski c soglasnik s in so se razvile iz *dwornica* popolnoma fonetično.

Dusak, Dussack m. (st.j.) 'Name einer im 16. Jhdt. in der Bauernschaft viel verbreiteten Hiebwaŕfe, Art Säbel ohne Stichblatt', bav. der die *Dusacken, Dussak, Tissek, Disack* 'ehemals übliche Art Waffen' (Schmeller I. 549) (Unger 185); *Thiesack* 'Hirschfänger, Waidmesser' (Göpfert, Sarepta 95; Grimm DW. II. 1189, 1756). Ta nemška beseda je znana tudi našemu Hipolitu (*Duseck*) in Vodniku (*Dusack*). Glede korenškega vokala je naslonjena najbrž na *Duß* 'Schall, Geräusch', sicer pak je že spoznana za slovansko. Slovenci na Ogrskem poznajo *tesák* 'nekak meč', če smemo verjeti Cafu ali bolje njegovemu poročevalcu (gl. Pleteršnikov Slovar); v češčini je *tesák* sprva le 'Hau-, Zimmeraxt', potem tudi

„Hau-, Waidmesser, Haudegen, Hirschfänger: dlouhý široký nůž, jehož místo kordu užívatí lze; meč; *křívej tesák* = turecká šavle; *český tesák* po jedné straně broušený“ (Kott, IV. 67).
(Konec pride.)

Mala izvestja.

Koroške narodopisne črtice.

Dosti se je že nabralo narodopisnega blaga med koroškimi Slovenci. Opisani so že zanimivi običaji iz Roža in Ziljske doline. Slov. Bčela, Glasnik, Novice in drugi politični in nepolitični časopisi so bili glasila koroških narodopiscev. Vendar pa se še dosti zanimivega doslej ni objavilo. V tem oziru je posebno zaostala rodovitna podjunska dolina in pa kraji ob Meži ter hribi med Mežo in Dravo.

Te črtice naj bi obrnile pozornost tudi na te pokrajine!

I. »Gnojvoza« ali »gnojavoža«.¹

Bliža se jesen in sejati je ozimino. Njive potrebujejo obilo gnoja. Polja je veliko, dostikrat leži na strmini. Zato napravi naš kmet »gnojvozo«. Sosedje pridejo s hlapci in voli pomagat voziti. Delo se prične rano zjutraj. Za vsak voz sta določena dva »kidača«, ki kidata gnoj. Po pet jih vozi z voli. Vozniki se imenujejo »vozarni«. Na njivah pomagajo »skoparniki« vozarnom gnoj z vozov kopati, deklet pa ga »trosijo«. Veselo zavriska »veliki hlapec«, ko pelje prvi voz z doma. Za njim kmalu pride drugi, in tako gre delo hitro izpod rok. Le pri »mali južini« se malo oddahnejo ter okrepčajo s sadnim moštom, slanino in kruhom.

Gospodinja ima dosti dela v kuhinji. Že prejšnji dan speče rženega kruha in pogače, v katero »nabula« orehov in jo pomaže s strdjo. Dopoldne valja »nudlne« — tako jim pravijo gorjanci, mi dolinci pa imamo »štruklne« — namaže jih s

¹ »Gnojvoza« pravijo po Tolstem vrhu, na Šelempergu, v Strojni in Šent Danijelu, ob Meži in na Selovcu pa pravimo »gnojavoža«. Iz teh krajev je ta običaj.

smetano ter napolni z drobno narezano pogačo, z jajci in s »šipki« (sesirjenim kislim mlekom). Nato jih »zvije« in skuha. V kuhinji pripravijo škafo vode, da se »gnojvozniki« lahko pošteno omijejo za kosilo.

Južina šteje iz kakih 5 — 6 »riht«.

Po južini pošljejo možki ženskam na njivi »ženina« »s prvo pošto«, to je s prvim vozom. Ta ženin je razcapan mož, s slamo nabasan, ima strgan klobuk in za njim nataknenih petelinovih peres. Na vrh voza zasadijo kol in nasadijo nanj »ženina«. Ko zagledajo ženske slamnatega moža, nastane smeh in dirindaj. Nekaj časa ga občudujejo in uganjajo burke. Nato ga zgrabi oženjen mož in ga vrže med neomožene ženske. Sedaj pa mečejo dekleta ubogega ženina po njivi ena drugi, dokler da ni ves razcapan. Vsaka se brani takega moža. Pazljivo gledajo ženske na voz, katerega koplje skoparnik. Za ženitev je treba tudi »pušeljca«. Fantje pa so jim tudi tega doma napravili. Natrgali so kopriv, jih povezali ter »popenili«¹ pušeljca s pajčevino.

Ko ga zagleda skoparnik, ga vrže med ženske. Seveda se tudi takega pušeljca vsaka brani. Ženske ga skrijejo pod poveznjene klanice¹ na vozu in ga tako pošljejo »po pošti« fantom nazaj.

Delo je končano. Za njim pride obilna večerja. Po večerji prinese hči ali pa najlepša dekla pri hiši več pušeljev.

Gospodar prinese jabolko. Možki stopijo okrog mize. Kmet vrže jabolko na sredo. Fantje in možje planejo po njem in se skušajo in trgajo; kajti kdor jabolko zgrabi, obdrži in »zajucka« (zavriska), ta dobi od dekleta pušljec v dar.

V enem jabolku pa je denar (v prejšnjih časih cvancgarca, sedaj krona). Kdor dobi jabolko z denarjem, se lahko v nedeljo najbolj postavlja s pušljcem. Pri tem delu je seveda mnogo hrupa in trušča. Mizo, ki stoji v kotu, privlečejo večkrat na sredo »hiše«.

¹ Dekle »popeni« lanove glavice, ki jih povije k pušljcu (nageljček, rožmarin ter muškat) z zlato peno. V tem primeru pa fantje »popenijo« koprive s pajčevino!

¹ »Klanice« so deske ob straneh voza.

Za slovo dobi vsak po dva krapa in dva brata¹ seboj.

Drugi dan napravi drugi kmet gnojvozo, in ta družba mu gre pomagat.

II. »Steljeraja«.²

Pozno v jeseni je. Žito in drugi poljski pridelki so že pod streho. Naš kmet se je preskrbel za zimo. Treba pa je še »nasteli«³ za živino. Naši kraji so obrastli s temnimi smrečjimi gozdovi, ki dajejo lesa za trgovino pa tudi stelje za živino. Po zimi je drevje pokrito s snegom, in zato je nerodno klestiti. Zato si napravi kmet že jeseni stelje za celo zimo in sicer se to zgodi v enem dnevu, »na steljeraji«. Pomagat mu pridejo sosede s hlapci in deklami.

Možki imajo na noge privezane »kremplje« (krampizlje), da lahko plezajo na drevesa in »klestijo« veje. Da ne ranijo preveč dreves, rabijo tudi lojtre.

Ženske zlagajo odpadle veje na kupe. Steljo navozijo na velik kup v »lesu« (gozdu), in ko je po zimi čas ter dober sanenec, jo zvozijo domu. Včasih pa jo spravijo sproti pod streho pri hlevu in ob priliki sesekajo. Način, kako klestijo drevesa, je pač obsojati.

Sekire ranijo močno drevje, a tudi »krempļi«, ki jih zasajajo možki v deblo, da dosežejo s sekirami zgornje veje. Dostikrat oklestijo smreke tako, da preostane le še majhen vršič, katerega nosi dolgo od tal do vrha ranjeno deblo. Najmanj škode v gozdu pač ima kmet, ki lahko proda vsako leto toliko lesa, da izhaja z njegovo steljo celo leto, tako da mu ni treba klestiti še stoječih dreves.

Zjutraj jedo »repno župo« (krompirjevo juho), dobro za-beljene žganjke ter »jegličce« (kašo), na samem mleku kuhane. Za južino (kosilo) dobijo mošta, jabolki, šartlja in orehov.

Glavna pojedina je na večer. K steljeraji navadno zakoljejo ovco. Po mesu pridejo štruklji, kakor sem jih

¹ »Brati« so narejeni kakor češki »vuhtelnji«. Napolnjeni so z orehi.

² Slišal sem tudi »steljerija«, navadnejša oblika pa je steljeraja. »Eraja« je nemški sufiks-erei kakor: Reib-erei itd. Po zimi imamo »kole-rajo«, ki pa se navadno tudi pri nas imenuje »kolina«.

³ nástel-i fem.

opisal pri gnojvozi. Nato pa še sledi kakih 5 »riht«. »Pečen štrukelj«, kuhana mrzla jabolka, »trjet« ali »babja žehta«, pečen »mežerle«, ki je narejen iz drobno sesekanega drobu in zrezane pogače, »krap« in nazadnje pa »bob iz krapov« (gebackene Erbsen), na katerega nalijejo dobrega mošta ter ga posladijo s cukrom.

Po večerji prinese domača hči ali pa dekla majhen šartelj na talirju (krožniku). Okoli tega šartlja prižgejo sveče in nataknejo smotke, ki so pozlačene »z zlato peno«, tako da je cela stvar podobna kroni. Na sredi kolača pa leži lep pozlačen pušljec.

Fantje stopijo okoli mize. Gospodar prinese smolov vršič ter ga vrže na sredo mize. In sedaj lovijo ta vrh, se pehajo ter preobračajo po hiši. Kdor obdrži vrhovo debelce in zavriska, dobi pušljec. Navadno pa lovijo večkrat pušeljce, to se pravi: gospodar vrže še kako jabolko, nažajfano »belo repo«¹ ali pa bučo med fante. Zmagovavci dobijo pozlačene smotke, pušeljce ali pa darilo v denarju, ki je vtaknjeno v jabolko. V nedeljo pa se postavljajo naši fantje s pušeljci in pozlačenimi smodkami, ki so jih dobili na steljeraji.

Ko je ta boj končan, nategne »mehač« v kotu svoje »mehe«² ter zaigra nekaj okroglih. Fantje, dekleta, pa tudi starina zaplešejo, da se vse kadi in trese.

* * *

Ta dva jesenska domača »praznika« pričata o lepem vzajemnem delu naših kmetov. Oba običaja sta se do dandanes ohranila. Omejena sta na kraje ob Meži do Možice (ne Meža ob Dravi ampak Možica ob Meži) ter na hribe med Mežo in Dravo. Proti zapadu segata, kolikor mi je znano, do Šent Danijela, proti vzhodu pa do Selovca v slovenjegraškem okraju

¹ bela repa = repa. Krompir se imenuje pri nas »laška repa ali repica«.

² Mèhi, (plur. tantum) se imenuje harmonika, mož, ki igra na »mehe«, (ki »mehari«), pa je mehač.

in do Traberka.¹ V dolini sicer nistao bičaja več v polni meri v navadi, vendar pa v novejšem času naši kmetje prav radi napravljajo zopet »steljerajo in »gnojvozo«, ker na ta način lahko dobijo od sosedov vsaj nekaj delavcev, ki jih dandanes silno primanjkuje.

Da bi moderno zadružno življenje rešilo naše ljudstvo gospodarskega propada!

Dr. Fr. Kotnik.

Dvoje kajkavsko-slovenskih spomenikov iz središkega arhiva.

Zelo pičli so spomeniki štajersko-slovenskih narečij iz prejšnjih stoletij. Po pravici piše g. dr. K. Štrekelj v »Časopisu« l. 1904, str. 23: »Iz starejših časov so se nam ohranile le malenkosti: poleg središkega tožilnega pisma iz l. 1648 samo obrazci za prisege«. Rajni Slekovec je l. 1879. v »Sl. Gosp.« št. 47 objavil tudi slov. pismo ormoškega graščaka iz l. 1658–59, ki se je pa celo prezrlo, ker se v političnih listih take znanstvene drobtinice navadno izgube. Zbirajoč gradivo za zgodovino središkega trga, sem naletel še na dve pismi iz 17. stoletja.

Prvo pismo slove:

Zdrauie i uszako dobro selem VM: kako moiemu uuffa-nomu¹ Goszpodnu szuszedu i prȳatelu. Ia Morem VM: dati na znannie kako doȳde pred me moȳ Siskouecki kmet. Filip Laptussich, I pritusi misze daie dal to bude szkoro due lete Vassemu szuszedu Juraȳ Diaku Vassegha plemenita Varassa, dua korcza zobi i pol korcza Haydine za ktero² i den denesni dusen muie poldrugi dukat. Proszim VM: dabi moiegha kmeta VM: zadovolili. I ia uuchem VM: mene obnaidete gotouszam szhlusiti. VM: Goszopdin Bogh Zdraua dersi. Datum ex Curia mea Parochiali szent Mihalȳ (nad Čakovcem) 12 Xbris 1633

VM: rad szlusiti

Nicolaus Chernkovich Vice Archidiaconus Bexin & Eccleie f.

Michaelis supra Csaktor

Parochus.

¹ Vufan = vertraut. — ² Slovenizem, po medžimurskem bi bilo šteru ali koju.

Zunanji naslov:

Tha liszt dasze ima dati Plemenitomu
i postuuanomu D. D. Rihtaru Varassa
szredischie moiemu szuszedu i prýatelu.

Drugo pismo je iz Varaždina l. 1647 in se glasi:

Egregie Domine Amice et Vicine
mihi obs̄me.

Salutem et seruitiorum meorum paratissimam commendationem. Tolikošem hottel V. M. pišati ý našnanie datti kakoie dosla Predame pokoinogha Kerznar Miklouusa Wdoua tusechiše na nekoiegha V. M. Purgara imenō Simona Klepacha, koteri dusan budochi Pokoinomu Miklouus Kerznaru, dugha platiti (: kakošeie bil zauešal ý obechal. :) neche. Zato recheda Wdoua V. M. Zadošolschine imati ne mogla, ona kako bude Znala Zuoiegha iškala bude, ý ono V. M. Polegh nauade Plemenitogha Oršaga, Zuchn (?) posilia, ali dabiše dobro Zušedštuo med nami obdersano, boliebi bilo, dabýe V. M. Ziromaski Ziroti uchinilj platiti, ý ono obdersauati, kýe dusan nai plati ā prauden nai bude Zmir—. Stoše y ufam da V. M. uchinite, ý na ouo od V. M. Ztanouita odluchka chakal bude. Ztem Gošpodin Bogh V. M. Zdrauo ý uešelo dersý. Datum Varasdinj Die 25. Octobris Anno 1647.

Egregiae Dominationis Tuae

Amicus & Vicinus ad
Seruiendum Paratissimus

Nicolaus Changyak m. p.

Zunanji naslov:

Egregio Domino N. N. Liberi Oppidi
Nemsko Zredische Judici & Domino

Amico & Vicino mihi obs̄mo.

Iz teh pisem je sklepati, da se je v 17. stoletju zasebno dopisovanje vršilo v domačem jeziku in morda še v bližnjih hrvaških in medžimurskih občinskih in župnijskih arhivih trohne tudi slovenska pisma štajerskih dopisnikov.

F. Kovačič.

Književna poročila.

Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v petnajstem stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Po arhivalnih virih spisal dr. Jos. G., profesor bogoslovja. V Ljubljani 1908. Založila Leonova družba. Natisnila Katoliška tiskarna. Vel. 8^a 146 str. Cena broš. izv. 5 K.

G. profesor dr. Gruden marljivo deluje na polju domače cerkvene zgodovine in je objavil že mnogo člankov v Voditelju, Obzorniku, Dom in Svetu ter Izvestjih kranjskega muzejskega društva, l. 1906 tudi nemški pisano knjigo o socialnem delovanju katoliške cerkve na Kranjskem.² Odkar ima profsorsko stolico cerkvene zgodovine na ljubljanskem bogoslovnem učilišču, se je lotil tudi arhivalnega preiskavanja v domačih in furlanskih zbirkah. Prvi večji sad tega truda je pričujoča knjiga, v kateri nam pisatelj najprej riše razvoj dogodkov v slovenskem delu oglejske patriarhije od l. 1420 — 1494, potem splošne kulturne razmere koncem srednjega veka v naših krajih. Tukaj hočemo povzeti glavne misli posameznih poglavij, da se razvidi bogata vsebina te knjige, ki je enako važna za Štajerce kakor za Kranjce.

Ko so Benečani oropali oglejskega patriarha posvetne oblasti (1418—20), se je pojavil v patriarhiji razdor med benečanskim in avstrijskim delom. Tedanji patriarh Ludovik, vojvoda Teck, je stoloval v Celju in pustil benečanski del vnemar, poznejši legitimni patriarhi pa so živeli večinoma v laškem Vidmu in so zanemarjali avstrijski del (I). Vojvoda Teck je na bazilejskem cerkvenem zboru igral veliko ulogo, tudi njegov pomožni škof Martin Pičanski, ki je stanoval v Ljubljani (1436—56), je bil privrženec tega zbora in mu je utrdil veljavo v slovenskih deželah (II). Po smrti Teckovi (1439) je rimski papež imenoval florentinskega nadškofa Laha Ludovika Scarampo za naslednika, bazilejski papež Felix V. pa mu je postavil protipatriarha v osebi tridentinskega škofa Aleksandra Poljaka po rodu in cesarjevega sorodnika, po Aleksandrovi smrti (1444) pa lavantinskega škofa Lovrenca, najbrž iz kranjske plemiške rodbine Lichtenbergov. Ko je tudi ta umrl (1446), so postavili Bazelčani že omenjenega pičanskega škofa Martina za upra-

¹ Pravilna oblika za Unter-Drauburg je Traberker. Drava se imenuje v starih listinah Traa. V Dravogradu so gospodovali nekdaj »die Herren von Traberker«. V nemščini se ta oblika ni več ohranila, pač pa v slovenščini med narodom. Okoli l. 1600 se imenuje Unterdrauburg »Trauburg« na najstarejšem zemljevidu štaj. dežele. (Glej: Steierm. Geschichtsblätter hgg. von Dr. I. v. Zahn. I. Jg. 2. H. priloga.) Spodnji Dravograd je novega izvira.

² Das sociale Wirken der kath. Kirche in Oesterreich. Bd. IV. H. 1: Diözese Laibach (Herzogtum Krain). Von Dr. Josef Gruden, Laibach, 1906. Verlag der Leo-Gesellschaft in Wien. Str. 97.

vitelja cele oglejske patriarhije (III). Vendar pa te službe Martin ni izvrševal, ker se je že l. 1448 sklenilo z Rimom edinstvo in ga je nato patriarh Ludovik Scarampo imenoval za vikarija slovenskega dela patriarhije. Za svoje zasluge za dosego edinstva je dobil cesar Friderik III. od papeža velike cerkvene predpravice, med drugimi, da sme reformirati samostane (IV). Da se povrne med duhovščino zopet edinost in red in se izkoreninijo razne pregrehe in razvade, je obhajal škof Martin dne 17. jun. l. 1448 v Ljubljani za Slovence južno od Drave škofijsko sinodo. Njeni odloki, ki se tukaj prvič objavljajo, govorijo predvsem o življenju duhovenstva in deloma tudi lajikov, potem o bogoslužju in zakramentih ter cerkvenem premoženju (V). Na daljni cerkveni razvoj med Slovenci pa je imel velik vpliv dunajski nuncij (1452–55) Enej Silvij Piccolomini, poznejši papež Pij II (1458–64). V avstrijskem delu oglejskega ozemlja je namreč izvrševal tudi škofovsko oblast in se je prepričal o neugodnih cerkvenih razmerah (VI). Kmalu je dobil priliko sodelovati pri preureditvi cerkvene uprave v teh pokrajinah. S smrtjo zadnjega celjskega grofa Ulrika je cesar Friderik III. podedoval vsa njegova posestva, pa tudi njegove cerkvene patronate in advokacije. Cesar je dobil v tem gmotno podlago za ustanovitev ljubljanske škofije (1461). Papež Pij II. pa je od svoje strani odpravil homatije, ki so nastale vsled upora benediktincev v Gornjem gradu, in je ukrotil patriarha ter nadškofa solnograjskega (VII). Nova škofija je obsegala izpočetka vse tiste župnije, ki so bile odmejene v dotacijo škofovske menze in kapitlja. Pisatelj našteva vse po vrsti v treh slovenskih kronovinah. (Na Štajerskem današnje dekanije Gornji grad, Škale, Braslovče in Kozje)¹ (VIII). Za prvega škofa je cesar imenoval domačina Sigismunda pl. Lamberg, ki si je moral najprej prirediti stolnico in rezidencijo, potem pa delovati zoper strašne turške napade (IX). O razmerah med večjim delom slovenskih dežel, ki so ostale še neposredno pod patriarhom, nas poučita dve, vprvič objavljeni vizitaciji iz l. 1494 in 1494 (X). Naslednja poglavja slikajo splošne razmere konec srednjega veka in v dobi pred reformacijo in sicer govorijo o duhovščini (XI), redovništvu (XII), verskem življenju (XIII), slednjič o šolstvu, znanosti in umetnosti (XIII). Pisatelj sklepa, da pomenja XV. stol. za naše dežele dobo razvoja in napredka v cerkveni organizaciji in v verskem življenju. V dodatku je nekaj, večinoma doslej še nenatisnjenih virov.

Ako je dnevno časopisje pozdravilo knjigo kot nekako apologijo po krivem razvpitega XV. stoletja, je to le navidezen vtisek. Kdor opisane dogodke globljeje premotruje in primerja z razmerami po drugod, vidi, da je tudi pri nas stalo solnce nizko in so se zato kazale dolge, pošastne sence. Treba je le misliti na nezadostno izobrazbo navadne duhovščine (prim. str. 82 op. 7), na nevednost priprostega ljudstva² in popolno dezor-

¹ V Klunovem Arhivu se nahaja zemljevid tedanje škofije.

² Na Spodnjem Štajerskem so se nahajali v XV. stol. taki ljudje, ki niso znali očenaša in vere (češčenamarija še ni bila v navadi) in se tudi niso hoteli učiti. Mayer, *Gesch. d. Steierm.* 1898, 157.

ganizacijo v viših in nižih duhovskih vrstah. Kjer stojita škofov vikarij in papežev nuncij zoper škofa in papeža (str. 38), ki sta ju pooblastila, tam tudi najboljše odredbe nimajo avtoritete.¹ Tudi vzgledov za posurovelost ne manjka, zanimivo pa je, da tako malo slišimo o priležništvu. Morda je bilo pri nas boljše ko drugod? V ljubljanski sinodi stoji sicer kanon zoper konkubinarce med klerom na prvem mestu, pa ta izraz stoji le v naslovu, tekst sam pa je tako splošen, da bi se lahko čital očetom nicejskega zbora. Nastop in vspehi reformatorjev — predikantov pa se dajo tudi iz podanega gradiva tolmačiti, ni pa treba reformacije imenovati boja za cerkveno avtonomijo, kar v prvi vrsti nikakor ni bila.

Omenimo še nekatere podrobnosti. Str. 6. Škof (ne nad škof) Eberhard bo oglejski pomožni škof Eberhard (Tesselicensis, drugi: Thes-salonicensis), ki je l. 1421 posvetil altar sv. Ane v Žički kartuziji. Prim. Stepischnegg, *Das Karthäuser-Kloster Seiz, Marburg 1884* str. 48. — Str. 11. Škof Martin Pičenski je oseba, ki bi zaslužila, da se monografično obdela in sicer na podlagi vseh njegovih listin in drugih spomenikov. Prej je bil med drugim župnik na Štajerskem. L. 1448 je že kot škof izjavil, da je kot rector ecclesiae parochialis in Slewnicz, Lapriach et Gonobiez cum ecclesiis filiabus svoje vernike posebno opominjal, da morajo plačevati desetino kot dolžnost in ne kot miloščino. S cerkvenimi kaznimi je dosegel vso desetino (sine diminutione, in modo exactissimo), razven od onih delov, ki so od nekdanj morali plačevati desetino žičkim kartuzijanom in studeniškimi dominikankam. (Schwandnerjev regist v dvorni knjižnici na Dunaju.) Ne verjamemo pa, da bi bil plemenitega

¹ Sicer je pa tudi ustanovitev ljubljanske škofije vzgled za pravni čut tiste dobe. Po pravu se niti župnija ne sme deliti, dokler živi na celo župnijo umeščeni župnik, cesar pa je odtrgal celo vrsto far legitimnima škofoma, solnograjskemu in oglejskemu, in sicer brez odškodnine, papež pa zagrozil škofoma in njunim zastopnikom s cerkvenimi kaznimi, če bi ugovarjali. Vrhutega je bila vsa ustanovitev politična stvar. Fare, v katerih je bil cesar patron, je vzel iz oblasti in o zemskih škofov, imenovanje novega škofa in skoro vseh kanonikov, pa je pridržal vladarju. Tega dr. Gruđen ni opazil, da ustanovitev ljubljanske škofije ni nič drugega, ko eden izmed mnogih pojavov deželnocerkvene organizacije, po kateri stremlje v XV. stol. Anglija, Francija, Nemčija in Avstrija, in ki se je dovršila med protestanti z reformacijo, med katoličani pa v govih mejah in sicer v Nemčiji vsled sekularizacije l. 1802, v Avstriji pa pod Jožefom II. Ustanovitev ljubljanske škofije je torej splošnopoličen pojav, potem je delo sile, in zato seveda ni bilo treba Enejevih nasvetov, ki pač spadajo v področje poznejših legend. Ljubljanska škofija je po svoji ustanovitvi politična ekspoziura dunajske vlade in njeni škofje so najzvestejši cesarjevi uradniki — v miru in v vojski in vse še — zastoj! To je cesar Friderik res dobro napravil, saj sam itak skoro nikdar ni imel denarja!

rodu in Nemec. Grof Petteg je grb (str. 39) krivo tolmačil (str. 11). Vidimo grič (mons) s tremi vrhi in pod vsakim vrhom črko M. Zato je mislil na rodovini Mannsberg in Mannsdorf, ki imata grič (?) (mons) v grbu, tri črke M pa je čital: Martinus Mannsbergensis Mannsdorfensis (?). Iz obeh rodovin vendar ne more biti in zato ostane tretji M nerazložen. Pomniti pa je treba, da so plemeniški grbi rodovinskega in ne osebnega značaja, torej se omenjene tri črke ne smejo osebno tolmačiti, ako je grb plemeniški. Po našem mnenju pa spada v vrsto svobodno izmišljenih grbov, ki so jih tedaj imeli večji župniki, tri črke pa so dekorativno razpostavljene in imajo tri vrhe samo kot dekorativno ozadje, pomenijo pa kak škofov rek, ki se dandanes ne da več uganiti. Čitali bi lahko n. pr. Maria Mater Misericordiae ali pa Memorare Maria Martini. Na Marijo Devico mislimo, ker je zaščitnica pičenske stolnice. Na pečatu str. 12 ima naš škof kot grb samo križ, torej splošno škofovsko znamenje brez rodbinskega pomena. Ako pa je ta križ grb pičenske škofije, ki ga nismo mogli določiti, potem pa manjka zraven še škofov osebni grb, kakor se vidita n. pr. na pečatu str. 62 škofijski in škofov grb. Čuden slučaj bi tudi bil, da bi se Martinov plemeniški priimek nikdar ne omenil niti v listinah, niti pri zgodopiscih. Slednjič pa so Mannsbergi isto ko Mannsburgi, ker tudi končnica -berg znači grad (Piper, Burgenkunde, 1905, 31) in n. pr. koroški Mannsberg se imenuje l. 1408 Mangspurch (Oesterley, Hist.-geogr. Wörterb. 1883, 425). Kranjski Mannsburgi (Manges-Menges) ali mengeški gospodje pa so imeli po koncu stoječo kačo z zavitim repom kot grb. (Valvzor, VIII, 111, XI, 361.) Torej je popolnoma izključeno, da bi bil škof Martin — pl. Mannsberg.

Str. 43. Pisatelj je zamenjal sv. Maksimilijana, ki se je prikazal po legendi cesarju Frideriku v celjskem gradu (Valvazor VIII, 535 in 653 in AA. SS. Boll. II vol. nov.) z ljubljanskim zaščitnikom sv. Nikolajem. Tudi škof v sl. 4. bo celjski mučenik. Ravnotako prazni sta anekdoti o škofu Lambergu (Valvazor VIII, 653, 660—662). Prvi je verjel še pisatelj v Dom in Svetu 1905 str. 342 (prim. pa različni verziji glede osebe in oblike!), druga, bolj robata, se pa v slovenjegraškem okraju pripoveduje o kmetu mestu o škofu (Kres I). Sploh bi želeli, da bi se kritično preiskalo, na kakšne in kako stare vire se opira poročilo, da je bil Lamberg cesarjev dvorni kapelan.¹ še bolj pa, ali je res kaj na trditvi, da sta si bila prijatelja z Enejem. Ali ni kdo pozneje vsled sočasnega

¹ Malo verjetno je n. pr. da bi bil v letih 1459—1462 opravljal to službo. Wolfsgreber, Die k. u. k. Hofburgkapelle und die k. u. k. geistliche Hofkapelle. Wien 1905 str. 41—44 in 603—609. Pišejo, da je bil Lamberg miloščinar, in vendar sta izraz (aumonier) in služba francoskega izvira (XVII stol.) in dunajski dvor takih dostojanstev ni poznal v XV. stol. Glede Eneja pa je opomniti, da navzlic velikemu prijateljstvu menda ni nikdar pisal Lambergu.

bivanja obeh v Dunajskem Novem mestu sklepal o njunem prijateljstvu — ad maiorem gloriam domus Lambergianae? — Str. 68 op. 2. Škof Sigismund je posvetil tudi cerkev v Solčavi in je ohranjena njegova listina v prepisu v župnijskem arhivu. Prim. Stegenšek, Dekanija gornjegrajska 1905 str. 4. — Str. 70. Ravnotam je str. 140 objavljen pravični napis Lambergove spominske plošče. — Str. 80. Slika Jakoba pl. Turjaškega je videti slabo delo XVII. stol. in je vprašanje, ali ni obraz svobodno izmišljen, ravnotako slika str. 87. ni stara, ampak moderna rekonstrukcija z marsikaterimi pogreški, splošen vtis pa je dobro zadet. — Str. 88. Ali je bil priyor Bernard na kostniškem zboru, je vprašanje. Prim. Stepischnegg, l.-c. str. 48. — Str. 89 in 103. Pisatelj na katerega se opira dr. G., je šel predaleč, ako je iz besede Špitalič izvajal gostišče. Žička dolina je samotni kraj, nobena cesta ni vodila mimo. V Špitaliču so sprejemali tiste tujce, ki so prišli obiskat kartuzijo, zato da bi se ne m til mir v glavnem samostanu. Naša večja župnišča imajo tudi sobe za tujce, a gostišča vsled tega niso. Sploh je pri g. pisatelju opaziti neka površnost glede štajerskih stvari, čeprav hoče pisati o cerkveni zgodovini vseh Slovencev južno od Drave in si je celo prizadeval biti popoln. A ni pogledal na zemljevid, kje ležijo Studenice, katere imenuje enkrat Studenčice, redno pa Studenec pri Mariboru. niti ni porabil večine zvezkov Orožna, kjer bi bil za svojo str. 94 našel precej podatkov o novoklosterskih dominikancih (III str. 504 — 537), ali pa o savinjskih višjih diakonih — da ne govorimo o drugem slovstvu. Str. 1 5. Da bi bilo skoraj dve tretjini naših cerkev iz XV. stoletja, bo menda nekoliko preveč. V gornjegrajski dekaniji je izmed 38 dandanes stoječih cerkev le 11, ki imajo začetek v tej dobi, in v konjiški dekaniji izmed 24 okoli 5—6.

Ker je knjiga izreden pojav v našem malem in omejenem slovstvu, zato je opravičeno, da smo se dalje časa pri njej pomudili. Pisatelju, ki se je lotil neizcrpljivega arhivalnega dela za slovensko cerkveno zgodovino, je čestiti vsestranske moralne in gmojne podpore. Četudi je cena te knjige videti nekoliko visoka, vendar bo založnica pri naših nerazvitih knjigotržnih razmerah morda še škodo trpela. Experto crede Ruperto.

Dr. Avg. Stegenšek.

V obrambo.

Gospod stotnik *M. Žunkovič* je našemu društvu bolj ali manj odkrito očital, da njegovih spisov ne vpoštevamo po njih vrednosti in da smo donesli o enem nepravilno oceno.¹ Hkratu se je nekako izrazil, da ga tako rekoč silimo iz družbe slovenskih znanstvenikov v — nemški tabor! Če zahtevamo, da naj vodi pisatelja tako pri nas kakor pri drugih narodih v znan-

stvenem preiskovanju, za katero je treba kajpada neke priprave, vedno in edino le resnica, ki se ne smé nadomestiti z domišljijami, s tem vendar še nismo nikogar odvrnili od sodelovanja, če je le ustregel glavnemu navedenemu pogoju. Tudi g. Žunkovič je objavil v svojih spisih marsiktero zrno, ki bi zaslužilo, da se otrebi plevela njegovih fantazij, in bi bilo lep donesek za slovensko narodopisje zlasti gledé realne strani (prim. n. pr. njegove lepe opomnje o izpiranju zatega peska na Dravskem polju); v celoti pak so njegovi spisi taki, da jih mora navzlic tem dobrim zrnom znanstvena kritika zavriniti, ker je takih zrn — premalo! — To povedati nas sili znanstvena poštenost, če se tudi komu zamerimo. Ker misli g. Žunkovič in z njim cela vrsta slovenskih časopisov (»Domovina«, »Naš List«, »Slovan« itd.), da mu delamo s svojim mnenjem krivico, nočemo o tej stvari govoriti dalje mi pro domo, ampak priobčujemo mislečim bravcem in rodoljubom v prelogi to, kar je o njegovem glavnem delu prijavil zelo čislán češki list, »Listy filologické«.

»Listy filologické« XXXIV (1907) 474 prinašajo iz peresa Z.(ubatého)² to-le oceno:

»Prava poskušnja, da se določi, koliko nesmisla prenese popir, je bila narejena z izdajo knjige: »Kdy byla střední Evropa Slovány osídlena?« (Příspěvek k vyjasnění bludu dějepisců a učenců od Martina Žunkoviče, c. a kr. setníka. Třetí, doplněné vydání. Přeložil Vojtěch Srba, farář na Hranicku, 1907. Tisk a sklad Jindř. Slovák v Kroměříži. Str. XV. + 271 z 2 tab. Za 3 K. Spis je posvěcen g. grofu Jan. Harrachu). Da se pomirijo vsi tisti, ki jih stvar zanima, moramo konstatirati, da se je ta poskušnja izvrstno obnesla. Tudi človeka, ki je takih stvari vaje, prevzame groza, ko vidi, kaj vse je moral ubogi popir prenesti. Slovanska beseda *kunes* (sic; g. pis. pravi nekje, da ne ljubi starih črk; vidi se, da vé, zakaj), *kuning*, *kun* pomeni pašo izborne kakovosti, sem spada.

¹ Za vsebino vsakega vpisa je kakor v vseh znanstvenih časopisih tako tudi v našem listu vselej odgovoren vendar samo in edino pisatelj. Urednik pazi le na to, v koliko ustrezajo doposlani spisi nalogi in namenu društva.

² Zubatý je profesor za primerjajoče jezikoslovje in kot strokovnjak na najboljšem glasu.

tudi *gon* — *hon*, *König*, *Konopiště*, *Hannover*, *Kundratice*, *Hundsdorf*, *Hanák*, *konak*, *Hunové*, *Cannae*, *Kanal*, *Kanaan*, »po katerem tečeta mleko in med« itd., itd.; dovoljemo si in dodamo še *Kongo*, *kontrabas* (dela se iz lesa in na pašah se nahajajo tudi drevesa), *kontribuce*, *kanár* (-ček) (živi v rodovitnih tropičnih krajih), *Kanada*, *Hong-kong*, *Honduras* itd. itd. Dobrotljivosti »vede« se ne stavijo nobene meje: posebno če še dodamo, da je n. pr. grška beseda *Hippokrene* (str. 44.) grški prevod neke slovanske besede, davno pred Kr. r. »narejen brez dvoma, ker so korensko besedo »kon-kun« tedanji Slovani rabili že samo v pomenu našega »konja« (Pferd). Slovanska beseda je *Vilem* (»iz katere so Nemci naredili svojega Vilhelma«) in pomenja (v besedi *vilar*) načelnika kake paše; hčere takega vilarja so se imenovala *vile*, kar je v zvezi z lat. *filia*; sem spada tudi *Villach*, *Villa*, *Villetta*, *Fils*, *Ils*, *Ilica*, itd., kar si ljubeznivi bravec lahko sam dopolni n. pr. z besedami *Villafranca*, *Villers*, *Wellington* (»načelnik«), *Wildbach*, *Sanct Willibald*, *Wilson* itd. Slovanska je beseda *Suez*, o kateri nas je še le g. stotnik Ž. poučil, da pomeni isto, kar slovenska beseda *svesa*, *ves*, č. *svas*, dasi sicer priznava, da ta razlaga »skrajša nekako frapira«. Suezka ožina je bila prekopana že v 14. stol. pred Kr. r., Egipčani niso bili broderski narod in se niso brigali za prekope, in zato moramo pač Feničanom — pravilno Venetom (seveda Slovanom), na morju proslulim — idejo in realizacijo te ugodne »zveze« — *Suez* — sredozemskega in rdečega morja staviti na račun. (Str. 129). K istemu korenu gre tudi fr. *suite*. Jaz pa še dodajem: Kaj pa *svět*, ta velika spojenina vsega mogočega in nemogočega? in *vše*, *vse*, beseda, ki se je, kakor jasno priča srbsčina, prevrgla iz *svě*. Samo hoteti je treba: če se zane-marjajo vsi obziri na dlakocepsko fonetiko, na pomen besede, ki se da poljubno prirediti ali izmisliti, na zgodovino, če se izmišljajo poljubni »koreni«, s poljubnim pomenom, potem mora biti nele vsa Evropa, nele vsa zemeljska obla in pa ves solnčni sistem (le poglejmo v Ficka, saj ima tudi solnce v lat. *sol* slovansko ime!), ampak sploh ves vsemir slovanski. Ali pa tudi mogoče tatarski; kakor kdo hoče. Saj, menda zadoščajo bravcu ti trije primerki, podani iz knjige, kakor so mi prišli ravno slučajno pred oči.

Na vse zadnje: če piše zasebnik take stvari, če pomaga zasebnik z denarjem, da se izdajo in če jih izdaje zaseben založnik, je to njihova pravica, najsi že imenuje razsoden človek izrabljanje te pravice smešno ali žalostno, kakoršne je pač ravno volje. Če pa podpira podobne stvari v svojem podlistku list takega pomena, kakor so »Nár. Listy«¹ na ta način, da, ne le hvali enake sanjarije, ampak še iz svojega dodaja nove razlage in iz knjig, nad katerimi je veda že davno naredila križ, to je pač zlo rabljanje pravice. Časopis, ki ima tak pomen, kakor »N. L.«, ima razun drugih nalog tudi to, da svoje bravce poučuje in jih ne zapeljuje. V podlistku »N. L.« smo čitali tudi poziv, naj bi se veda pobrigala tudi za čudne in presenetljive stvari. Čudno je marsikaj: čudno je, če se najde v severni Ameriki reka *Ottawa* kakor na Češkem *Otava*, čudno je, če vodi vojsko Mulej Rašida vojvoda z imenom »*Buchta*« (*Bugda*) *ben Bagdadi* (citirano po »N. L.«), ali veda se zadovoljuje z iskanjem resnice — naj si bo še tako malo čudna, in naj si bije še tako malo v oči.« Tako Zubatý.

Kdor se hoče prepričati, kako sodi o Žunkovičevi knjigi drugi resni slovanski znanstveni list, naj bere tudi še kritiko »Časopisu historického«. (XIII. 185—188), kjer se pravi o nji naravnost »že je v methodě i ve výsledcích bezcenná«. Za nas je to dovolj in stvar končana!

Odbor »Zgodovinskega društva za Slov. Štajer«.

Popravek.

V članku »Slovarske drobtinice« (Časopis IV. 225) spadajo vrste 6—8 od spodaj za vrsto 13 od spodaj ter je v njih prečrtati besedici »iz „entlehnen“«.

Društvena poročila.

Poroča društveni tajnik.

1. Odborova seja dne 25. jan. 1908.

Navzoči: preds. dr. Turner, ravnatelj Schreiner, prof. Kožuh, dr. Vrstovšek, dr. Pipuš, prof. Majcen, dr. Kovačič. Gg.

¹ Te besede merijo na tiste članke omenjenega lista, ki so podobne vsebine in podobne kakovosti, kakor članki g. M. Žunkoviča. Piše jih neki Kuffner (β).

dr. Pipuš in predsednik poročata, da še mariborska posojilnica ni opustila načrta, prenameniti prostore v Narodnem domu, kjer bi se potem mogel namestiti muzej.

Blagajnik položi račun za l. 1907, ki se glasi:

A. Dohodki:

Prebitek iz l. 1906	K	140·20
Obresti l. 1907	„	26·38
Udnina l. 1907	„	1287·—
Podpora dež. odbora	„	400·—
Podpore denarnih zavodov	„	400·—
Podpora trga Središče	„	60·—
Razna darila	„	26·—
Razprodane tiskovine	„	87·19
Skupaj	K	2426·77

B. Izdatki:

Tiskanje „Časopisa	K	989·30
Tiskanje raznih tiskovin	„	15·80
Pisateljske nagrade	„	305·—
Vezava knjig	„	50·56
Nakup in prevažanje starin	„	21·10
Izkopavanje starin	„	42·60
Klišé	„	5·—
Upravni stroški	„	50·78
Skupaj	K	
Ako se od dohodkov	„	2426·77
Odštejejo izdatki	„	1480·14
Ostane	K	946·63

Muzejski sklad je koncem l. 1907 imel 85 K.

Račun se odobri.

Za muzej se naroči manjša omara za drobne starine.

Za vezavo knjig in časopisov se določi 50 K. Sprejme se zamemba tiskovin s klubom „Za starou Prahu“. Prof. Kovačič poroča, da se je najdba rimske vile in srednjeveškega grobišča pri Središču naznanila c. kr. centralni komisiji, ki je odgovorila in dala navodila šele 22. nov. 1907, ko je bilo delo že zdavna končano. Meseca januarija 1908 je pa prišel po-

zvedovat o tem kot zastopnik c. kr. konservatorja ravnatelj ptujskega muzeja. Ker je „Zg. dr.“ samo našlo in na svoje stroške odkrilo dotične spomenike, se vmešavanje kakega lokalnega društva odklanja in si društvo pridržuje prioriteto pri eventuelnem nadaljevanju. Ker je še 1. in 2. zvezka „Zgod. knjižnice“ precej v zalogi, sklene odbor, da se knjižice pri shodih in predavanjih prodajajo po znižani ceni.

Načeloma se sklene, da se letošnji občni zbor skliče v Brežice.

2. Predavanje v Konjicah.

Dne 26. januarija je društveni odbornik, g. dr. Stegenšek predaval v Konjicah. Vdeležba je bila zelo povoljna. Predsedstvo je vodil predsednik ondotne čitalnice g. dr. Rudolf. Predavatelj je najprej opisal ostanke peterih gradov in 11 graščin v konjiškem okraju, potem je govoril o znamenitejših rodovinah, ki so živele v teh gradovih. Orisal je življenje na gradovih, stanovanje, hrano itd. Dalje je govoril o razvoju viteškega stanu in ministerijalcev ter povedal, kako so bila razdeljena posestva med plemstvo, samostane, cerkve in cerkvene dostojanstvenike. Razmotrival je tudi pravno stališče podložnikov v srednjem veku in v novi dobi ter stare sodnijske razmere. Predavanje, ki je trajalo $\frac{5}{4}$ ure je vzbudilo splošno zanimanje.¹

3. Predavanje v Serkovcih pri Mariboru dne 15. marca t. l.

Predaval je društveni tajnik prof. Kovačič, predsedoval pa odbornik G. Majcen.

Vas Serkovci leži v nekdanji dravski strugi, naselbina je nastala najbrž takrat, ko je Oton III. l. 985. podaril Rakvinu 15 kraljevskih kmetij v Razvanju in v Zistanesfeld. Lastniki te vasi so bili prvotno Sponheimci. Okoli l. 1145 je pa Kuni-gunda, sestra mejnega grofa Leopolda in žena Bernarda Sponheimca, zadnjega moškega potomca te rodovine, podarila Ser-

¹ Predavanje izide še to leto v predavateljevi knjigi „Konjiška dekanija“, ki bo tvorila II. zv. njegovega dela „Spomeniki Lavantinske škofije“.

kovce solnograškemu kapitolu, dočim je t. i. ptujsko in savinjsko mejno grofijo po Bernardu podedoval mejni grof Otakar Traungavec, ki je Serkovce hotel vzeti solnograškemu kapitolu, vendar je kapitol dobil to vas nazaj l. 1161, kar se je znovič potrdilo l. 1164 in 1190.¹ Potem so Serkovci ostali last solnograškega kapitola do l. 1595, ko jih je kupil Janez Frid. bar. Herberstein. Okoli l. 1434 je tudi admontski samostan imel v Serkovcih in v bližnjih Dugošah pravico do vinske desetine.

V listinah se vas različno imenuje: Leta 1161 Werchendorf, tako tudi l. 1190; l. 1252 Zwechendorf, l. 1265 Zwerchendorf, l. 1300 zopet Werchendorf, l. 1322 Zwerchendorf, l. 1457 Zwittendorf, l. 1490 pa Zwettendorf, kakor se še vasi sedaj po nemškem pravi. Trstenjak (in po njem Žunkovič) izvaja ime od besede cverk = hrastova ježica, ker je tod bilo gotovo nekdaž veliko hrastovih šum.

Zemljišče serkovske občine obsega 480·90 ha, torej 10 kraljevih kmetij po 48·09 ha; Serkovci so torej tvorili 1 dekanijo.

V cerkvenem oziru so Serkovci od pamtiveka spadali pod hočko župnijo, ki je ena najstarejših na Sp. Štajerskem. Velika oddaljenost od župne cerkve je bila Serkovčanom v marsikaterem oziru na kvar in se je že večkrat poskušalo predrugačiti župnijsko razdelitev, a doslej brez uspeha. Ko je l. 1586. razsajala kuga, so morali Serkovčani prevažati svoje mrlične v Hoče. Najeli so v ta namen nekega Lempla, da bi spravljaj mrlične na hočko pokopališče. Ta pa je med potom v hosti mrlične do nagega slekel in jih pometal v neko jamo ter jih pustil nepokopane. To grozodejstvo je nagnilo Serkovčane, da so si izprosili od nadškofa solnograškega in očaka oglejskega dovoljenje, postaviti v Brezju blizu vasi kapelico in krog nje lastno pokopališče. L. 1587. postavljena lesena kapelica je dvakrat zaporedoma pogorela, tedaj so l. 1595 dozidali novo cerkev, od katere se je še ohranil prezbiterij. Nova cerkev je kmalu zaslovela kot božja pot in se je ob velikih shodih sešlo včasih do 10.000 ljudi. L. 1785 so cerkev zaprli, a razkačeni Serkovčani so cerkovniku vzeli ključne ter so se

¹ Zahn, Urkundenbuch I, 429, 434, 708.

hoteli s cerkvijo vred pridružiti župniji Sv. Petra onstran Drave. Toda okrožna oblast v Mariboru jih je prisilila, da so ključce zopet izročili hočkemu župniku. Istega leta so pri Sv. Miklavžu blizu Serkovec ustanovili posebno kapelanijo ter ji odkazali vasi Sv. Miklavž, Dugoše, Loko, Dobrovec, Skoke in Serkovec. Ko so pa l. 1738. ustanovili lokalno kapelanijo pri Sv. Magdaleni v Mariboru, so Serkovec semkaj priklopili, a kmalu so jih zopet ločili in povrnili hočki župniji. L. 1793 so ukinili tudi kapelanijo pri Sv. Miklavžu.

V bojnih časih II. 1801—1809 je cerkvena v Brezju služila kot skladišče za smodnik, pozneje pa zopet za službo božjo. L. 1861. so mislili tukaj napraviti samostojno župnijo in je tamošnji rojak Janez Weixl, dekan pri Sv. Barbari v Halozah brezplačno ponudil svojo kmetijo kot vžitnico bodočemu župniku. Toda načrt se je izjalovil, ker so zadeli na mnoge potežkoče.

4. Predavanje v Jarenini dne 3. maja t. l.

Govoril je g. prof. G. Majcen o zgodovini Jarenine, predsedoval je dr. Kovačič. Predavatelj je naslikal preteklost tega kraja od najstarejše do najnovejše dobe in se pri tem posebno oziral na razvoj kmetijskega stanu. Začetek Jarenine kot kraja s tem imenom je postavil v prve čase slovenskega življenja na Sp. Štajerskem, opiraje se na te razloge: 1. dejstvo, da iz prejšnjih dob tu ni sledu o kaki naselbini; 2. pristno slovensko ime Jarenina, 3. dejstvo, da v naslednji dobi tu že nahajamo kraj Jarenino, in 4. dejstvo, da nosi v onem času kraj to ime, dasi se je tu nahajala cerkev sv. Marije. Ime Jarenina je brezdvomno slovensko in je nastalo iz debla „jar“, ki ga imamo v besedi „jarek“. Jarek je, kakor kaže oblika besede, ono, kar je nastalo po „jaranju“, torej po kopanju, in moral je imeti staroslovenski jezik glagol z deblom „jar“, bržčas „jarati“ = kopati! V starosl. slovarju sicer te beszde ni, ali iz tega še ne sledi, da je ni bilo, saj tudi besede „jarek“ starosl. slovar nima, dasi je jezik to besedo gotovo imel, ker jo imajo druga slovanska narečja kakor bolgarščina, srbščina, češčina, slovenščina, poljščina, maloruščina in velikoruščina. Jarenina je torej (nanovo) prekopana, obdelana zemlja, novina, nalik „krčevini“.

Naši prastariši so ta prvotni svet začeli obdelovati in ga zato zvali Jarenina.

Beseda Jarenina je gotovo nastala v prvi slovenski dobi. Prej ni mogla, ker tukaj ni bilo Slovencev, pa tudi ni sledu o njej, v naslednji dobi se pa že čita. Čita pa se obenem s poročilom, da je tu stala cerkev sv. Marije. Bržkone se je tu cerkev postavila še le tedaj, ko je že bilo več stanovnikov tukaj, sicer bi kraj potem, ko je cerkev že stala, več ne bil dobil posebnega imena, ampak bi se zval n. pr. „Sv. Marija v Sl. goricah“, ker druge cerkve s tem imenom tedaj v teh krajih ni bilo. Ime Jarenina je torej bilo prej, ko se je postavila cerkev; ker pa je prva cerkev po dokazih listin nastala (mislimo tudi na legendo o sv. Cirilu in Metodu) v dobi od 9.—11. stoletja, je ime Jarenina moralo nastati v prejšnji dobi. Gosp. predavatelj je tudi pojasnil ime občine Vajgen, ki se 1434 nahaja v obliki „Aygen“. Razvil ni le zgodovine Jareninskega dvora kot graščine, ampak tudi zgodovino jareninske župnije in sicer na podlagi vseh virov, ki so za sedaj pristopni.

5. Predavanje v Slov. Gradcu dne 24. maja t. l.

Ob obilni vdeležbi je predaval g. dr. Medved o zgodovini Sl. Gradca in okolice, predsedoval je mestni župnik g. Al. Čížek. Najstarejše zgodovinske podatke o Slovenjemgradu imamo iz rimske dobe. Rimljani so ob važni cesti, ki je vezala Virunum s Celejo, utrdili hrib, na katerem stoji sedaj cerkev sv. Pankracija poleg Slovenj-Gradca. V mali trdnjavi je bilo vojaško skladišče in paganski tempelj. Spodaj pod trdnjavo je nastala mala naselbina, Collatium imenovana. To je bil začetek današnjega Slovenj-Gradca. Mnogi zgodovinarji mislijo, da je krasen mramornat steber v današnji cerkvi sv. Pankracija ostanek iz onega paganskega templja, spomin na rimsko dobo v slovenjegraški dolini.

V dobi preseljevanja narodov so se prebivalci slovenjegraške doline hitro menjavali. Slednjič pridejo Slovenci in zasedejo med drugim celo mislinjsko dolino. Bili so pod vladno koroških vojvodov. Začne se razširjati pokristjanjenje med Slovenci. Vojvoda Hotimir in Valjhun hočeta s silo pokristjaniti Slovence, ki se pa žilavo oklepajo svoje paganske vere.

Plemiči iz dravske in mislinjske doline se spuntajo proti Valj-hunu, načelujejo jim Devdor, Droh, Samo in Aurelij. A bili so premagani v krvavi bitki pri Beljaku l. 772.

Karol Veliki podjarmi vse zapadne pokrajine današnje Avstrije do jadranskega morja. Med Slovenci naseli nemške kneze, da bi jih obvladovali. Začne se vsled tega nemški vpliv. Grofje iz Weimarja in Orlamünde dobijo savinjsko in mislinjsko dolino v oblast. Svoj grad postavijo na griču sv. Pankracija. Werigand Weimarski je tu vladal 1090—1125. V tem času se bere prvič ime „Windiskhengretze“ v ustanovni listini Št. pavelski l. 1091. L. 1173. pride Slovenji Gradec v oblast grofov Andechs. Bertold grof Andechs je bil vojvoda koroški in tirolski, l. 1218 pa je postal patriarh oglejski in pri svoji smrti l. 1251 je sporočil Slovenji Gradec z vsemi posestvi v mislinjski dolini oglejskim patriarhom. Prej se je Slov. Gradec vedno nazival „castrum“, trg, pod Bertoldovo vlado se imenuje prvokrat „civitas“, mesto.

1242. se omenja prvič Ulricus de Windischgraetz, ki je bil patriarhov priprost uradnik; on je ustanovnik sedaj slavne in premožne obitelji knezov Windischgraetzov. L. 1270 dobi Slovenji Gradec češki kralj Otokar Premisl, ki je bil večkrat tu.

1307. dobi Slovenji Gradec po dolgem in krvavem obleganju Habsburžan Friderik Lepi.

Ker so bili Habsburžani mnogokrat v denarnih stiskah, so Slovenji Gradec pogostoma dali v najem različnim velikarjem, tudi oglejski patriarhi so bili nekaj časa zopet posestniki Slovenjgradca.

L. 1473 in 1476 so pridrveli Turki iz Koroškega in so vso mislinjsko dolino grozovito opustošili in oropali. Okoli 8000 ljudi so vjetih odpeljali. To so bila najhujša leta za Slovenji Gradec. Ostal je edino le grad poleg sv. Pankracija.

L. 1489. so prihruli Mažarji in vzeli mesto ter so tu ostali celo leto pod poveljstvom polkovnika Zackla. Ropali in požigali so po vsej dolini nič manj grozovito kakor nekdaj Turki.

Cesar Maksimilijan je dal slovenjegraški grad v last Frančišku Pragerju l. 1493. Leta je podrł grad in mesto njega

je pozidal spodaj v mestu Rothenturm (rotten, zusammenrotten, zbrati, ker je imelo poslopje namen, da so se v njem ob času sovražnega napada zbirali vojaki; Slovenci so tak kraj imenovali Troblje, trobiti). Tako je grič sv. Pankracija, ki je bil mnogo stoletij jedro Slovenjega Gradca in vse mislinjske doline, izgubil svojo nekdanjo veljavo in gospodstvo.

1529. so Slovenci Gradec zopet Turki oropali in požgali. L. 1544 je podelil cesar Karol V. Slovenj. Gradcu glavno zalogo ausseejske soli za ves okraj, kar je bilo za mesto velikega gmotnega pomena. Vzdržala se je do l. 1835. L. 1632, 12. apr. po noči je mesto uničil strahovit požar, le cerkev sv. Elizabete, postavljena l. 1291 in bolnišnica, ustanovljena l. 1419, sta ostali. Zgorelo je tudi 9 ljudi.

L. 1810. so prišli Francozi in so vzeli mesto, ker se jim ni takoj udalo, so dva ugledna meščana ustrelili.

L. 1848 se je ustanovila mestna garda pod poveljstvom stotnika Nieba.

L. 1850. je dobil Slov. Gradec sedanje politične, sodnijske in davčne oblasti ter je postal središče po njem imenovanega okrajnega glavarstva.

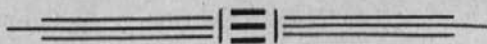
Odborova seja dne 16. maja.

Navzoči: dr. Turner, H. Schreiner, dr. Štrekelj, J. Kožuh, dr. Pipuš, J. Košan, G. Majcen, Fr. Kovačič. Prof. Kaspret je opravičil svojo odsotnost. Naznanijo in sprejmejo se novi udje: Grobelšek Ivan, kapelan v Sl. Bistrici; Založnik Ignac., zasebni uradnik v Slov. Bistrici; Feigel Otilija, učiteljica v Sl. Bistrici; Schreiner Ludmila, učiteljica v Slov. Bistrici; Sel Alojzij, župan v Serkoveh; Čitalnica v Novem Mestu; dr. J. Rudolf, odvetnik v Konjicah; akadem. društvo Danica; Jurij Šelih, župnik pri Sv. Kungoti; posojilnica v Vojniku.

Prof. Kovačič poroča o nadaljevanju izkopavanja v Središču meseca februarja. Na razvalinah rimske vile se je našlo še mnogo mrličev z raznim okrasjem, pod tlakom še eden hipokaust. Pravo grobišče se je raztezalo le tako daleč, kakor je segalo zidovje razrušenega rimskega poslopja, izven zidovja so se našle le posamezne raztresene kosti. Deloma je tukaj mrličje tudi že plug razdejal. Z izkopavanjem se je

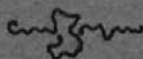
poskušalo tudi na Gradišču, kjer se je pa našlo le malo starinskih predmetov, ker je grič, na katerem je stal nekdanji srednji gradič, odvožen in znatno znižan. Sedanja visokost meri od tal do vrha na raznih mestih le 4'20 — 1'71 m. Grič ima obliko pravokota 54 m dolgoti od severa na jug in povprečne širokosti 20'50 m od zahoda na vzhod. Grič obkrožuje na vse štiri strani 21'50 m širok jarek, ki je sedaj zasipan. Ob zunanji strani jarka je bil nekdanji močan nasip, ki je sedaj skoraj do tal razvožen. Tik ob vznožju griča pa se pozna še znotranji nasip, kateremu so za podlago večje in manjše plošče peščenca, nasip sam pa je iz zidnega materiala. Med tem nasipom in gričem samim je zopet majhen jareček, v katerem se je 1'10 m globoko našla 40 cm debela plast oglja in pepela. Z ozirom na bližino rimske naselbine in na pravilno obliko domneva poročevalec, da Gradišče stoji na mestu rimskega tabora, umetno naveden grič — iz prsti in prodca — pa da je iz prve slov. dobe ali iz časa prvih madžarskih napadov. Med najdenimi predmeti je najznačilnejša ost puščice in pa kos glinaste pečne plošče s panterom.

Glede vabila predsednika Maticе Slovenske k posvetovanju o znanstveni organizaciji se po daljšem razgovoru sklenilo naslednje resolucije: 1. „Zgodovinsko društvo“ se udeleži sestanka zastran znanstvene organizacije, 2. načeloma se odobrava misel osrednje znanstvene organizacije, 3. priporoča se v ta namen ožja zveza z jugoslavensko akademijo, 4. kot zastopnika „Zg. dr.“ pri sestanku se določita gg. Schreiner in Kožuh. Glede muzeja se zopet pripozna njega važnost in zelo težavno stališče „Zg. dr.“ zaradi prostorov. Sprejme se na posled zagovor „Zg. društva“ zastran kritike knjige g. Žunkoviča.

Poziv! »Zgodovinsko društvo« se obrača na vse rodoljube s prošnjo: a) Pristopite kot podporni udje (redni udje plačujejo 5 K na leto ali 100 K naenkrat, podporni poljubno svoto) in skušajte pridobiti udov med svojimi znanci in prijatelji. Redni udje dobivajo v dar društveno glasilo »Časopis za zgodovino in narodopisje«. Kdor postane redni ud, dobi še lahko tudi I. letnik za 5 kron. b) Pozvedujte v svojem kraju o zgodovinskih tradicijah, starih knjigah, listinah ter o narodopisnih posebnostih in o tem poročajte odboru. c) Najdene starine in umetnine skušajte pridobiti za društveni muzej ali vsaj skrbite, da se ne pogube. d) Ako se društveni odbor v kaki zadevi na Vas obrne, blagovolite po možnosti prošnji ustreči. e) Podpirajte društvo tudi s spisi o domači zgodovini in narodopisu. — Denarne prispevke sprejema g. dr. Pipuš, advokat v Mariboru, knjige in starine g. prof. A. Stegenšek v Mariboru, poročila pa in dopise društveni tajnik g. prof. Fr. Kovačič tudi v Mariboru.

Odbor »Zgodovinskega društva«.

Darila za muzej: preč. g. stolni dekan dr. J. Mlakar 1 knjigo iz XVII. stoletja; g. trgovec J. Kolenc v Celju dva rimska kamena; č. g. Lončarič, kapelan v Trbovljah, stare novce in 1 knjigo; višjegimnazijec M. Krevh 1 neolitsko sekiro iz Posavja; Ign. Škamlec, kaplan v Ljutomeru, stare novce; J. Karba, učitelj v Ljutomeru, rimski novce; J. Zadavec, župnik pri Sv. Bolfenku več starih novcev; J. Fabijan pri Sv. Petru niže Maribora več starih kupnih listin; dr. Fr. Feuš, profesor bogosl. v Mariboru, Corpus Iuris Hungarici; F. Schneider, nadučitelj v Cezanjevcih »Cvet Szvete«; L. Janžekovič, župnik v Veržetu, dve stari knjigi; dr. L. Pivko stare knjige in listine.

V zalogi „Zgodovinskega društva“

se še dobe po zelo znižani ceni pri »Zgodovinskem društvu« ali pa v Cirilovi tiskarni v Mariboru naslednje knjige rajnega zgodovinarja M. Slekovca:

Polidor pl. Montagnana	10 v
Duhovni sinovi slavne nadžupnije konjske	10 »
Sekelji, rodoslovna in živatopisna razprava	10 »
Vurberg, krajepisno-zgodovinska črtica	20 »
Wurmberg, Topographisch-historische Skizze	20 »
Župnija Sv. Lovrenca na Dravskem polju	30 »

Druge Slekovčeve knjige so že pošle. — Za poštino se naj priloži 5, oziroma 10 vin.

Istotam se še dobi I., II., III. in IV. letnik „Časopisa za zgodovino in narodopisje“. Cena za ude 5 K, za neude 6 Kron.

Janežičeva Slovnica. Spisal Gabriel Majcen k pedesetletnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča. 20 v, s poštino 25 v.

Zgodovinska knjižnica. I. oddel., I. zv.: Krajevne kronike. Cena po pošti 23 v.

Zgodovinska knjižnica. II. oddel.: Prazgodovinske izkopine. Cena po pošti 45 v.

Celjski grofje in jugoslovansko ozemlje. Govoril na občnem zboru »Zgod. dr.« dr. Karol Verstovšek. Cena po pošti 13 v.

A. Kaspret: Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500. S poštino 55 v.

A. Kaspret: Kopitar in Ranke. Po pošti 25 v.

Die Instruktion Erzherzog Karls II. für die landesfürstlichen Reformierungs-Kommissäre in Steiermark aus dem Jahre 1572. Po pošti 35 v.

